



Acta

**van de Generale Synode Amersfoort-Centrum
2005
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

Bijlage III - VII

Rapport Deputaten Huwelijk en Echtscheiding

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	2
SAMENVATTING	4
SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	4
WERKZAAMHEDEN DEPUTAATSCHAP	5
1. WERKWIJZE DEPUTATEN HUWELIJK EN ECHTSCHEIDING	6
1.1 Korte samenvatting van de opdrachten	6
1.2 Uitvoering opdrachten	6
1.3 Reacties op werkwijze Deputaten (algemeen).....	8
2. EXEGESE (1 KOR. 7)	11
2.1 Korte samenvatting van eerste rapport en reacties	11
2.2 Bespreking reacties.....	12
2.3 De uitleg van 1 Kor. 7.....	13
2.4 Wat leren we uit 1 Kor. 7?.....	15
2.5 Gronden?	18
2.6 Terminologie.....	19
3. DE BEVESTIGING VAN TWEEDE HUWELIJKEN NA ECHTSCHEIDING	21
3.1. Zuidhorn	21
3.2. Reacties	21
3.3 Bespreking	22
3.4 Hoofdlijn aanhouden	22
3.5. Voorbereiding	24
4. ECHTSCHEIDING EN TOEPASSING VAN TUCHT	26
4.1 Uit het rapport aan GS Zuidhorn	26
4.2 Besluiten van GS Zuidhorn	27
4.3 Reacties uit de kerken.....	27
4.4 Voortgaande bezinning	28
4.5 Overleg met deputaten kerkrecht en kerkorde.....	30
CONCEPTBESLUITEN	32
BESLUIT 1 DÉCHARGE	32
BESLUIT 2 RAAD VAN ADVIES.....	32
Artikel 1 doelstellingen	32
Artikel 2 samenstelling/organisatie/informatie.....	32
Artikel 3 adviesaanvraag	33
Artikel 4 advisering	33
Artikel 5 geheimhouding/archief.....	33
Artikel 6 voorlichting	33
Artikel 7 rapportage.....	33
Artikel 8 kosten	34
Artikel 9 onvoorziene situaties	34
BESLUIT 3 UITGANGSPUNTEN EN RICHTLIJNEN	34
Uitgangspunten:	34
BESLUIT 4 HUWELIJKEN NA ECHTSCHEIDING	36
BIJLAGEN	40

BIJLAGE I RAPPORT RAAD VAN ADVIES.....	40
Overzicht werk van Raad van Advies.....	40
1. Personalía.....	40
2. Instructie.....	40
3. Werkzaamheden.....	40
4. Inventarisatie adviezen.....	41
5. Analyse en Evaluatie (RvA).....	42
Projectplan voor ontwikkeling website.....	44
Artikel 1 doelstellingen.....	46
Artikel 2 samenstelling/organisatie/informatie.....	47
Artikel 3 adviesaanvraag.....	47
Artikel 4 advisering.....	47
Artikel 5 geheimhouding/archief.....	47
Artikel 6 voorlichting.....	47
Artikel 7 rapportage.....	48
Artikel 8 kosten.....	48
Artikel 9 onvoorzienne situaties.....	48
Positie van de Raad van Advies.....	48
 BIJLAGE II ARTIKELEN H.J. MESSELINK IN <i>DE REFORMATIE</i>	 50
 BIJLAGE III ARTIKELEN A.L.TH. DE BRUIJNE IN <i>DE REFORMATIE</i>	 55
 BIJLAGE IV Het rapport 'Echtscheiding en hertrouwen?'.....	 64

SAMENVATTING

In dit rapport geven deputaten Huwelijk en Echtscheiding een verslag van hun werkzaamheden van de afgelopen drie jaar. Eigenlijk is dit rapport een onderdeel van een lang traject waarin al veel geschreven en gestudeerd is over dit onderwerp. De vraag naar de omgang met echtscheiding in het midden van de gemeente staat al langer op de kerkelijke agenda. Vanaf 1993 (Ommen) heeft deze bezinning landelijk vorm gekregen, via het werk van Deputaten.

Op de synodes van Berkel en Leusden is gesproken over richtlijnen voor kerkenraden en onderlinge afspraken tussen de kerken. Het accent in de besluitvorming viel op een goede *afstemming* rond echtscheidingsgronden en beleid rond tuchtsituaties.

Op de synode van Zuidhorn is een rapport besproken waarin breder gesproken werd over het *hele* onderwijs van Christus over zijn komende koninkrijk. Daarin past het niet dat een gegeven 'ja-woord' door echtscheiding gebroken wordt. Ook werd in dit rapport niet meer gesproken van echtscheidingsgronden. Het rapport sloot aan bij één van de richtlijnen van de synode van Leusden: ernstige vormen van huwelijkszonden kunnen aanleiding zijn om in een echtscheiding te berusten. Ook werd in dit rapport nadrukkelijk onderscheid gemaakt tussen situaties van onwil, onmacht en onkunde. In de eerste situatie is tucht op zijn plaats, de andere situaties vragen vooral om onderwijs, gericht op het groeien in het kennen van Christus.

Uit het hele rapport sprak ook grote zorg: als kerken dreigen we steeds meer te vervreemden van het volgen van Christus. Alle geestelijke middelen die dat kunnen versterken moeten daarom ingezet worden. In dat verband sprak het rapport over de ontwikkeling van stijl. Daarin past geen tweede kerkelijke bevestiging van een huwelijk, na een echtscheiding. Ook is het terrein van de huwelijksvoorbereiding nadrukkelijk in beeld gebracht.

Dit rapport is na Zuidhorn omgewerkt naar een populaire versie. Deputaten hadden de opdracht om het gesprek in de kerken over huwelijk en volgen van Christus daarin op gang te brengen. In het kader van die opdracht hebben deputaten dit rapport voor de GS 2005 geschreven. Ook hebben zij avonden belegd voor ambtsdragers over dit onderwerp. Verder is een Raad van Advies van start gegaan, die kerkenraden terzijde staat.

In dit rapport treft u het verslag aan over deze activiteiten. Een ander belangrijk onderdeel is de bespreking van reacties uit de kerken ontvangen. Naast waardering is ook zorg uitgesproken. Het belangrijkste zorgpunt is het oordeel dat deputaten in hun benadering teveel ruimte maken voor het zelfstandige oordeel van de kerk in de taxatie van echtscheidingsituaties. Dit kwam met name naar voren in de kritiek op de uitleg van 1 Kor. 7. We hebben ons taalgebruik op enkele punten grondig gewijzigd. Ook zijn we van oordeel dat een 'nieuwe' benadering niet mag staan of vallen met de uitleg van één tekst.

Andere punten die om verheldering vroegen, waren de aanvullende vormen van tucht en de suggestie om als kerken geen tweede huwelijken na echtscheiding te bevestigen. Deputaten hebben op een groot aantal punten dankbaar gebruik gemaakt van dit meedenken vanuit de kerken. Op andere punten geven zij in dit rapport verdere verheldering en toelichting bij hun standpunt.

Deputaten zijn zich er van bewust dat schrijven van rapporten en kerkelijke discussie op zich niet genoeg is. Christus zoekt de harten van mannen en vrouwen en wil daar vernieuwing werken door zijn Heilige Geest. Alleen van die verwachting en concrete oriëntatie op het Woord van Christus is heil te verwachten. We hebben ons werk vanuit die intentie proberen te doen. We spreken de wens uit dat we daarmee in de goede richting geweest hebben.

SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP

naam	Adres		e-mail
drs. A.L.Th. de Bruijne	Zwanebloem 10 8265 GL Kampen	038 332 41 42	althdebruijne@tukampen.nl
mr. C.H. de Haan	Bosgors 8 7827 ED Emmen	0591 67 90 60	c.h.dehaan@wanadoo.nl
ds. H.J. Messelink	Van Hasseltmarke 3 8016 BT Zwolle	038 466 94 89	hjmesselink@hetnet.nl
ir. K. Mulder secretaries	De Meesterproef 22 3813 GL Amersfoort	033 472 63 08	mulderk@hetnet.nl
ds. H.J. Siegers	Waterhoen 10 7731 LK Ommen	0529 45 47 79	ds@hjsiegers.myweb.nl
ds. J.H. Smit voorzitter	van der Flierhof 1 3861 DP Nijkerk	033 245 72 74	jh.smit@solcon.nl
secundus:			
ds. H. Geertsma	De Bongerd 9 9801 AN Zuidhorn	0594 50 01 17	hgzuidh@tiscali.nl

Hierboven is de samenstelling van het deputaatschap vermeld, zoals deze is sinds februari 2003.

Door de Generale Synode van Zuidhorn waren ds. H. Geertsma en ds. H.J. Siegers als secundus deputaat benoemd.

In verband met de omvang van onze werkzaamheden hadden wij dringend behoefte aan versterking van ons deputaatschap.

In november 2002 hebben wij daarom ds. H. Geertsma, één van de beide secundi, gevraagd als primus te willen werken in ons deputaatschap.

In verband met persoonlijke omstandigheden moest hij na korte tijd zijn werk neerleggen. In februari 2003 is zijn plaats ingenomen door de andere secundus, ds. H.J. Siegers.

1. WERKWIJZE DEPUTATEN HUWELIJK EN ECHTSCHEIDING

1.1 Korte samenvatting van de opdrachten

Vanaf de Generale Synode van Ommen (1993) zijn verschillende Deputaatschappen aan het werk geweest met vragen op het terrein van huwelijk en echtscheiding. Op de GS van Zuidhorn (2002) is een nieuw studierapport gepresenteerd. In dat rapport werd aandacht gevraagd voor een brede benadering van het vraagstuk, vanuit de hele bijbelse boodschap over leven in het koninkrijk van Christus.

Op de Generale Synode van Zuidhorn is hier intensief over doorgesproken. Naast instemming waren er ook vragen bij de inzet en uitwerking van Deputaten. Besloten is om de bespreking over huwelijk en echtscheiding niet te beperken tot de synodetafel, maar het gesprek in de kerken verder op gang te brengen. Deputaten kregen in deze bezinning de rol van aanjager. Met een verkorte versie van het rapport en voorlichting mochten zij de kerken helpen bij dit gesprek.

In dit rapport doen wij verslag van deze kerkelijke bezinning en onze werkzaamheden. Het was een voorrecht om, onder Gods zegen, te mogen werken. Uit alle reacties bleek, dat we met zaken van levensbelang bezig zijn. Zaken die besproken *moeten* worden, als we verlangen naar het ontwikkelen van een christelijke levensstijl. De reacties gaven ook aan, hoe intensief en betrokken kerkenraden met broeders en zusters meelevend en doorsprekend. Dit rapport vormt slechts een beperkte indruk van die intensiteit in het contact met de kerken. Naast het verslag van ons werk, geven we ook antwoord op de vragen die vanuit de kerken aan ons gesteld zijn.

De inzet voor deze werkperiode waren de besluiten van Zuidhorn. Wij kregen daarin de volgende instructies mee:

- a) het op gang brengen en stimuleren van een brede bezinning op het terrein huwelijk, echtscheiding, alleen-gaan, huwelijksvoorbereiding en kerkelijke huwelijksbevestiging, onder meer door het uitbrengen van een populaire versie van het rapport van deputaten echtscheiding, waarin de bespreking ter synode is verwerkt (besluit 1);
- b) de kerken op te roepen tot een gezamenlijke verootmoediging en in verband daarmee het ontwerpen van een brief aan de kerken (besluiten 2a en 2b);
- c) de instelling van een Raad van Advies op het terrein van huwelijk en echtscheiding (besluiten 3a en 3b);
- d) samen met Deputaten Kerkrecht en Kerkorde te bestuderen of aanvullende maatregelen van vermaan en tucht mogelijk en wenselijk zijn (besluit 4b);
- e) aandacht te schenken aan vragen rond de bevestiging van tweede huwelijken na echtscheiding en in verband daarmee de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging te bezien (besluit 5).
- f) Verder werd aan kerken nu al de mogelijkheid geboden om in voorkomende gevallen een openlijk oordeel in het midden van de gemeente uit te spreken (aanvullende maatregel).

1.2 Uitvoering opdrachten

Deputaten hebben op verschillende terreinen de uitvoering van de opdrachten ter hand genomen. Daarbij zijn we geweldig geholpen door betrokken reacties uit de kerken. Vele reacties hebben ons gemotiveerd en het denken gestimuleerd. Op de volgende drie terreinen heeft zich ons werk afgespeeld.

a. VOORLICHTING

Met Deputaten GSP hebben we eerst een communicatieplan opgesteld om de kerkelijke bezinning op gang te brengen. Op hoofdlijnen hebben we de volgende middelen ingezet om de kerken te dienen:

- *populaire versie van rapport*. Dit rapport is in gedrukte vorm aan alle kerken toegezonden en is via de boekhandel in gedrukte vorm verkrijgbaar gesteld. Voorts is een digitale versie via het internet te raadplegen en te downloaden. De kerken konden op dit rapport reageren. Meer dan 60 kerken en personen hebben van deze mogelijkheid gebruikt gemaakt. Verder is inhoudelijk gereageerd door het moderamen van het COGG, de commissie voor contact en samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken, een commissie uit de Christelijke Gereformeerde Kerken en een deputaatschap van onze zusterkerken in Australië. Het materiaal uit deze reacties is zoveel mogelijk verwerkt in de beantwoording van de hoofdvragen bij het rapport.

- *regionale bespreking met ambtsdragers*. Deputaten hebben samen met het Steunpunt Gemeente Opbouw (SGO) vier regionaal gespreide bijeenkomsten belegd om uitleg te geven bij het rapport. Deze bijeenkomsten hebben begin 2004 in Bunschoten, Dordrecht, Groningen en Zwolle plaatsgevonden. De opkomst per avond varieerde van zo'n 100 tot 150 personen. Daarnaast zijn op verzoek van kerkenraden aparte, vergelijkbare bijeenkomsten belegd in Bergentheim, Bergschenhoek, Drachten, Enschede, Hoogezand, Leusden, Ridderkerk en Nijkerk. Ook is een bijdrage geleverd aan een ambtsdragersconferentie van de PS Zeeland-Noordbrabant-Limburg.

- *publicaties*. In verschillende artikelen is het rapport verder toegelicht. Ook is de hoofdlijn in kritische reacties besproken. Deze samenvattende overzichten bieden veel inzicht in het werk van Deputaten en zijn daarom als bijlage bij dit rapport opgenomen. Een samenvatting van het rapport en de bespreking op de GS is geschreven door H.J. Messelink in *De Reformatie*, jaargang 78, nummer 18 en 19 (8 en 15 februari 2003). In een bijdrage van A.L.Th. de Bruijne is een ruime verwerking te vinden van hoofdlijnen in de reacties op ons rapport. Deze verscheen in *De Reformatie*, jaargang 79, nummers 37 t/m 40 (vanaf 19 juni 2004). Tenslotte is de tekst van hoofdstuk 3.1.4. van de Infomap voor ambtsdragers (over echtscheiding) van het Steunpunt Gemeenteopbouw aangepast en opgenomen in de in juni 2004 verschenen publicatie 'Aan het werk in de kerk'.

b. ADVISERING

Kerkenraden zijn vaak intensief bezig in echtscheidingssituaties. Opdracht aan deputaten was om de kerken hierin de helpende hand te bieden.

- *Raad van Advies*. Deputaten hebben van de GS de opdracht gekregen om advisering richting kerkenraden te bundelen en te komen tot de instelling van een Raad van Advies. Op 12 februari 2003 is deze Raad van Advies geïnstalleerd. Kerkenraden hebben intensief gebruik gemaakt van deze mogelijkheid om advies in te winnen buiten de eigen gemeente. In een bijlage worden samenstelling en werkwijze van de Raad verder uitgewerkt. In de startfase en in het voorjaar 2004 is overlegd tussen deputaten en de leden van deze Raad.

- *Deputaten kerkrecht en kerkorde*. Op de GS 2002 is gesproken over aanvullende maatregelen op het terrein van de kerkelijke tucht. Dit is bedoeld om de kerkenraden meer ruimte te bieden in het informeren en onderwijzen van de gemeente op dit terrein van het christelijk leven. Met deputaten kerkrecht en kerkorde heeft meerdere keren overleg plaatsgevonden omtrent de regelingen rond aanvullende maatregelen van tucht. De uitkomsten daarvan vindt u in dit rapport.

c. STUDIE

Deputaten hebben in dit rapport ook een aantal zaken nader bestudeerd. Zo heeft de

GS gevraagd om verder na te denken over de kerkelijke inzegening van een tweede huwelijk na echtscheiding. Verder zijn ook kritische vragen naar uitgangspunten en conclusies uit de twee rapporten nader besproken.

d. RICHTLIJNEN

Door de GS Leusden is een aantal richtlijnen opgesteld voor kerkenraden die situaties van echtscheiding behandelen. In die richtlijnen is gesproken over 'drie gronden' die kunnen leiden tot berusting in een scheiding.

Verder heeft Leusden afspraken gemaakt over het contact tussen kerkenraden die samen met een echtscheiding te maken hebben. Voor zover wij kunnen nagaan, zijn deze richtlijnen voor contact een duidelijke verbetering in de praktijk ten opzichte van de situatie voor Leusden.

In een conceptbesluit stellen wij voor om de richtlijnen van Leusden op enkele punten aan te vullen.

1.3 Reacties op werkwijze Deputaten (algemeen)

Met de rapporten is veel gewerkt binnen kerkenraden en gemeenten. Wij hebben veel waarderende reacties gekregen. Met name de oriëntatie op het *hele* onderwijs van Christus en de *totale* aanspraak van de HERE op ons leven werd positief ontvangen. In pastorale gesprekken bleek het zoeken van geluk in God (Mat. 6,20) en het 'lijden om Christus wil' nieuwe openingen te bieden. Ook de verbreding naar het leven van de hele gemeente, het samen leven in de stijl van navolging van Christus, is door velen beoordeeld als *het* wapen in de strijd tegen huwelijkszonden.

Ook heeft het werk van Deputaten vragen opgeroepen. In de volgende hoofdstukken komen de volgende zaken aan de orde:

- *Uitleg 1 Kor. 7*. In het rapport wordt gewerkt met 1 Kor. 7. Paulus zou daar in een nieuwe situatie richtlijnen geven in omgang met huwelijk en echtscheiding, die het onderwijs van Christus (echtscheiding is niet naar Gods wil) aanvullen. Kunnen wij dit gedeelte wel zo lezen, of gaat het hier om een 'tweede echtscheidingsgrond'. En als Paulus het onderwijs van Christus aanvult in een concrete situatie, betekent dat voor ons dat wij hetzelfde mogen doen (hfdst. 2)?

Achter deze concrete vraag doemen grote zorgen op. Blijven deputaten in hun benadering wel binnen de grenzen van de Openbaring? Of kan de kerk daar nieuwe inzichten aan toe voegen?

- *Kerkelijke huwelijksbevestiging na echtscheiding*. Deputaten hebben in hun eerste rapport geadviseerd om een tweede huwelijke na echtscheiding niet kerkelijk te bevestigen. Leidt tot niet tot onbillijke situaties, als broeders en zusters buiten hun schuld gescheiden zijn? En is de genade van de HERE niet veel groter dan deputaten aangeven? Kan de zegen van de HERE aan een huwelijk van een broeder en zuster onthouden worden (hfdst. 3)?

- *Kerkelijke tucht*. Leidt de benadering, waarin onderscheid gemaakt wordt tussen vermaan en onderwijs (groei) niet tot uitholling van de kerkelijke tucht? Wordt met de 'aanvullende maatregel' en de publieke afkondiging van zaken geen onrecht gedaan aan de betrokkenen (hfdst. 4)?

- *Verwerking van kritiek op de Generale Synode*. Een aantal van deze zaken is ook naar voren gebracht ter synode. Hebben deputaten deze kritiek wel voldoende laten doorklinken in de popularisering van hun rapport? Op deze algemene vragen gaan we nu in.

a. VERWERKING VAN ZUIDHORN

Blijkens de populaire versie van het rapport zouden deputaten niet voldoende hebben geluisterd naar de kritiek die tijdens de synode op het eerste rapport is uitgebracht.

Deze kritiek snijdt gedeeltelijk hout. In een rapport van beperkte omvang kan niet alles

aan de orde komen. Dit vraagt om een selectie. Zo is de discussie rond de 'hardheid van het hart' slechts zijdelings aan de orde gesteld in rapport 2. (meer over de 'hardheid van het hart' is te vinden in het 4^e Reformatie-artikel van De Bruijne, zie bijlage III bij dit rapport).

Deputaten hebben wel nagedacht over de manier waarop de kritiek ter Synode verwerkt kon worden. Zij hebben dit gedaan zonder *expliciete* verwijzing naar de discussie ter synode en de nuances die daar ingebracht zijn. Dit hing samen met de keuze voor een populair rapport voor het 'gemiddelde' kerklid. Conceptversies van dit populaire rapport zijn gerecenseerd door mensen uit die doelgroep. Zij gaven aan dat eerdere versies nog teveel détailkritiek en 'synodejargon' bevatten. Het doel (brede bezinning) vroeg om een middel (rapport) met een heldere, thetische benadering.

De conclusie, dat met de kritiek niets gedaan is, vinden wij te fors. In bijlage II bij dit rapport is een artikel opgenomen van ds. H.J. Messelink. Hij laat zien op welke punten het populaire rapport afwijkt van het studierapport. Een onverdachte getuige in dit verband is de recensie van de CCS van de Nederlands Gereformeerde kerken. Zij wijzen op talrijke verschillen tussen het eerste en tweede rapport en menen dat de populaire versie door die wijzigingen aan kwaliteit heeft ingeboet. Hoe ook gedacht wordt over die laatste conclusie, deputaten hebben de inbreng ter synode wel degelijk verwerkt. Ook in dit derde rapport komen we op een aantal zaken terug.

b. RADICALITEIT VERSUS VERSLAPPING

In de benadering van deputaten staat volgens sommigen de radicale inzet (scheiden past niet bij het onderwijs van Christus) op gespannen voet met alle nuances die het rapport maakt bij de inschatting van concrete situaties. In dat laatste spoor wordt soms volstaan met de lijn van onderwijs en ook kan een kerk kennelijk berusten in situaties waarin echtscheiding heeft plaats gevonden.

De spanning wordt door critici verschillend getaxeerd. De één vindt het rapport te radicaal, terwijl de ander onze benadering te toegeeflijk vindt.

Wij geven toe dat er op dit punt een geweldige spanning bestaat. Maar het is wel de spanning waar je in dit leven nooit uit komt: de spanning van het volgen van Christus op weg naar zijn koninkrijk, terwijl je leeft in een wereld die nog niet nieuw is, en te maken hebt met veel invloed van de zonde. Op deze tegengestelde kritiek hebben wij maar één verweer. Het geheim van deze omgang met echtscheiding ligt volgens ons in de gemeenschap met Christus en de overgave aan Hem. Die gemeenschap blijft in deze oude wereld altijd aangevochten: een zaak van geloof, strijd en groei. Die wordt in dit leven niet volmaakt. Daar moet je als kerk oog voor hebben in je omgang met echtscheiding. Maar tegelijk doet deze band met Christus in ons leven al meer dan wij bidden of beseffen. De discipelen vonden Jezus' woord over echtscheiding ook te streng en te idealistisch. Als het zo moet, zeggen ze in Matteüs 19, kun je beter helemaal niet trouwen. Jezus' antwoord wijst ook een weg voor vandaag: er zijn er die zichzelf gesneden hebben ter wille van het koninkrijk der hemelen. Dat is het geheim. Als Jezus met zijn koninkrijk de ware schat voor je hart is, vind je in Hem al je geluk. Hij is je leven en je toekomst. Hoe meer je dat gelooft en doorleeft en durft verwachten, des te meer word je nu bereid om als het moet alles voor Hem op te brengen, zelfs te lijden en je leven te verliezen. Hij zegt zelf: wie zijn leven verliest, die zal het vinden. Ook een onmogelijk huwelijk kan in het licht van het koninkrijk mogelijk worden bij God. En dan de praktijk. Wij hebben geprobeerd om de christocentrische benadering daar te laten doorwerken. Dan maakt het verschil of je te maken hebt met iemand die voor zichzelf kiest en daarom zijn huwelijk niet volhoudt, of met iemand die zijn leven – ook voor zijn moeilijke huwelijk – echt zoekt in Jezus, die daarom ervoor vecht en het dan uiteindelijk toch niet volhoudt. Op de echtscheiding en eventuele hertrouw van die eerste reageer je anders dan op die van de tweede. De eerste moet zich bekeren tot Christus. De tweede moet groeien in Christus.

Wij erkennen de spanning die in het rapport bestaat. Maar deze spanning is gegeven met de start bij Christus, die telkens gezocht en gevonden moet worden in deze oude wereld. Dit punt wordt uitgebreid besproken in bijlage III van het rapport, het artikel van A.L.Th. de Bruijne.

c. NIEUWE WIJN?

In een aantal reacties is gewaarschuwd voor de nieuwe wegen die deputaten inslaan. Verder is gepleit voor terugkeer tot de praktijk, waarin één of twee echtscheidingsgronden en hun toepassing voldoende handvatten boden voor kerkelijk handelen.

In bijlage III wordt ingegaan op het punt van exegese: biedt het NT echt ruimte om te spreken over een algemene lijn (niet scheiden) waarop twee legitieme uitzonderingen te maken zijn?

In dit algemene hoofdstuk willen we wel de vinger leggen bij de suggestie die ervan deze kritiek uitgaat. Dat we kunnen terugkeren tot een praktijk, waarin met twee heldere gronden duidelijke taal gesproken wordt door kerkenraden. In de aanloop naar ons rapport hebben wij geconstateerd dat dit niet het geval is. Wel wordt een groot aantal zaken via geforceerde analogie onder één van de bestaande gronden gerubriceerd. Of een kerk berust uiteindelijk in een zondige situatie, zonder dat er sprake was van één van de genoemde gronden. Wij denken dus dat er geen sprake kan zijn van terugkeer naar deze praktijk, omdat die juist tot allerlei onverkwikkelijke situaties leidde.

De GS van Leusden heeft hier oog voor gehad, bij de formulering van de 'derde grond': ernstige vormen van huwelijkszonden die het huwelijk ontwrichten'. Deputaten hebben geprobeerd met name deze 'derde categorie' vanuit de gekozen hermeneutische en exegetische benadering te onderbouwen, maar tegelijk ook in te perken en van een schriftuurlijk kader te voorzien. Een beslissing van een kerkenraad in een concreet geval kan zo beter en meer schriftuurlijk verantwoord en onderbouwd worden.

2. EXEGESE (1 KOR. 7)

In dit hoofdstuk geven we een samenvatting van de reacties op onze uitleg van dit bijbelgedeelte. In de kritiek kwamen twee zaken sterk naar voren: geeft Paulus in een concrete zendingssituatie situatie wel 'ontslag' van de binding aan het woord van Jezus, dat mannen en vrouwen niet mogen scheiden? En gesteld dat dit zo is, mogen wij ons als kerken dan dezelfde positie innemen als Paulus, dat wij in nieuwe situaties ook constateren dat een huwelijk niet in stand gehouden hoeft te worden?

In reactie hierop geven we een overzicht van de uitleg van dit hoofdstuk. Wij betreuren dat het spraakgebruik uit eerdere rapporten ('ontslag van binding aan woorden van Jezus') zoveel misverstand heeft opgeroepen en nemen dit terug. Een vraag die dit hoofdstuk overstijgt, is die naar het draagvlak voor de uitleg die wij bieden. Algemeen gesproken geldt, dat we geen heil zien in het doordrukken van een benadering waar het draagvlak onvoldoende voor is. Dan is meer tijd en ruimte nodig. Ook zijn we van oordeel dat de roeping van de kerk om zelfstandig te oordelen niet kan afhangen van de uitleg van één tekst. We verwijzen hier naar de artikelen van A.L.Th. de Bruijne, die als bijlage bij dit rapport gevoegd zijn.

2.1 Korte samenvatting van eerste rapport en reacties

In de reacties op het rapport is veel gezegd over de uitleg van 1 Kor. 7. In dit hoofdstuk gaat het over huwelijken waarin gelovigen en niet-geloven met elkaar optrekken. In 1 Kor. 7,15 wordt de situatie geschetst dat de ongelovige man zijn vrouw verlaat. Zij is in dit geval 'niet gebonden'. In de kerkelijke praktijk is dit gedeelte vaak opgevat als een *echtscheidingsgrond*, de kwaadwillige verlating om het geloof. Deputaten hebben in hun eerdere rapporten een andere uitleg gekozen. Het gaat hier om een concrete situatie in de zendingssituatie. Spanning in het huwelijk ontstaat omdat de ongelovige wil scheiden. Paulus past in die situatie het onderwijs van Christus (1 Kor. 7,10) toe en verklaart dat blijven in het huwelijk tot onaanvaardbare consequenties leidt (verlies van het geloof).

Bij de bespreking op de synode van Zuidhorn zijn veel opmerkingen gemaakt. De kritiek ging vooral over de hantering door deputaten van dit hoofdstuk. Vragen als: mag wel gesteld worden dat de kerk het onderwijs van Jezus niet van toepassing verklaart? Ook: Kun je wel stellen dat Jezus een bepaalde situatie niet voorzien heeft? Vervolgens: Kan wel gesproken worden over incidenteel ontslag van de binding? Verder: Nu de Schrift afgesloten is het hele veld van situaties in kaart gebracht.

Er is een dertiental brieven van kerken en personen binnengekomen met opmerkingen over 1 Kor. 7. Daarnaast werden op de regionale bijeenkomsten (genoemd onder Werkwijze, punt 2.3) opmerkingen over wat in het rapport staat over dit hoofdstuk gemaakt. Ze komen grotendeels overeen met wat onder a. is gesteld. Samengevat komen de reacties hierop neer:

- a) Wat deputaten over 1 Kor. 7 in hun rapport schrijven staat op gespannen voet met art. 7 NGB, waar we belijden dat de Schrift volkomen bevat wat de mens moet weten om behouden te worden.
- b) Eén bepaalde exegese van 1 Kor. 7 mag niet als de enige juiste worden gepresenteerd zoals deputaten doen.
- c) We moeten blijven bij de echtscheidingsgronden, want de visie van deputaten bergt teveel subjectiviteit in zich.
- d) De exegese van de uitzondering op de regel is maar matig onderbouwd; ook wordt er te kort gedaan aan de woorden van Paulus.

- e) Heeft de kerk dezelfde bevoegdheid als Paulus om ontslag aan een regel te geven? Komen we niet op deze manier terecht bij de situatie dat één ambtsdrager ook iemand aan de binding aan een regel kan ontslaan?
- f) Je kunt niet spreken van 'ontslagen worden van de regel die Jezus geeft', want zelfs als een apostel of engel uit de hemel ons zou zeggen het onderwijs van Jezus niet toe te passen die zij vervloekt (Gal. 1: 8).
- g) Er moet niet gesproken worden over onvoorziene situaties, maar over niet genoemde situaties - Jezus noemde ze niet, omdat ze in de tijd van de Bergrede nog niet in beeld waren.
- h) De canon is afgesloten en Paulus' onderwijs over scheiding is het eindstadium - maar we raken ons houvast in de Schrift kwijt als de kerk nog steeds nieuwe regels mag bedenken.

2.2 Bespreking reacties

Deze reacties zijn ingrijpend. Zij raken vragen rond het gezag van Gods Woord en de bevoegdheid van de kerk. Deputaten willen daarom eerst helder zijn over de uitgangspunten van hun werk:

- a) We willen niets anders dan het gezag van de Schrift handhaven. Van daaruit willen we werken. De normen om te spreken over huwelijk en echtscheiding halen we uit dit Woord van God. De canon is een afgesloten geheel, daaraan willen we niets toevoegen. Maar toch moeten we wel zaken uit de Schrift áfleid. Dat doen we op allerlei punten als het gaat over ethiek.
- b) De exegese van 1 Kor. 7, zoals door deputaten geboden, willen we niet presenteren als de enige juiste, maar wel als een mogelijke exegese, op basis waarvan een conclusie getrokken mag worden zoals die getrokken is. De mening van de synode van Leusden dat er ook andere ernstige vormen van zonden zijn (naast overspel en kwaadwillige verlaten) waarin de kerk een scheiding billijkt, wordt breed in de kerken toegepast en is niet afhankelijk van instemming met de exegese die deputaten hebben gegeven.
- c) In het rapport aan Zuidhorn is door deputaten al geschreven dat we ons niet op één lijn met Paulus mogen stellen. Maar we mogen wel de lijn van de Here en zijn apostel Paulus doortrekken en tot conclusies komen voor een situatie die zich vandaag voordoet en die in de Bijbel nog niet genoemd, of voorzien werd.
- d) Het gaat dan ook niet aan te concluderen dat dus privé ambtsdragers ook mogen ontslaan van regels, het gaat immers om de kerk, of, plaatselijk toegepast, het college van ouderlingen die hier een beslissing neemt.
- e) De waarschuwing uit Gal. 1: 8 moeten we allen zeker ter harte nemen, maar deputaten willen wel benadrukken dat het daar gaat om een dwaling, een ánder evangelie van behoud dat verkondigd wordt. Het gaat in de visie van deputaten er juist om dat we het hele onderwijs van de Here moeten gebruiken.
- f) In het onderwijs van de Schrift zit ontwikkeling. Paulus heeft in zijn brieven het onderwijs van Jezus breder gemaakt en gaat in op situaties die in bepaalde gemeenten speelden. Hij past woorden van Jezus toe en breidt het onderwijs uit. En Paulus gaat dan in op situaties die t.t.v. Jezus op aarde nog niet voorkwamen en dus niet genoemd werden, niet voorzien waren. Als deputaten spreken over niet voorzien, bedoelen zij niet genoemd.
- g) Deputaten erkennen dat uitspraken in het rapport als: 'er bestaan situaties waarop Jezus' onderwijs niet zonder meer moet worden toegepast', of, 'we kunnen iemand ontslaan van de regel die Jezus gaf', of 'de regel die uit het onderwijs van de Here volgt niet van toepassing verklaren', veel misverstand en terechte kritiek kunnen oproepen. We willen die uitspraken dan ook wegnemen. Dit soort uitspraken bedoelde niet te zeggen dat we wat Jezus zegt in een bepaalde situatie wel kunnen vergeten - zo kan het wel overkomen. Deputaten bedoelen te zeggen: als het gaat om een nieuwe situatie die

- door de Here in de Bergrede niet werd genoemd, of die in de tijd van Jezus op aarde zich nog niet voordeed, vraagt dat om *toepassing* van de regel die Jezus gaf.
- h) De opmerkingen die gemaakt zijn, zijn waar het deputaten mogelijk was verwerkt in onderstaande. Dit brengt ons tot een op bepaalde punten aangepast rapport.

2.3 De uitleg van 1 Kor. 7.

Zoals boven al geschreven is, is er veel gereageerd op de visie van deputaten op 1 Kor. 7. Omdat dit hoofdstuk naar onze mening cruciaal is willen we brede aandacht hieraan geven. In het onderstaande komen elementen die al in het rapport aan Zuidhorn stonden naar voren, maar er worden ook nieuwe elementen als argumentatie naar voren gebracht.

In dit hoofdstuk spreekt Paulus breed over het huwelijk en over scheiden. Vanuit de gemeente te Korinte was aan hem over het huwelijk geschreven en er waren ook wel vragen over bepaalde situaties gesteld. Daar gaat hij nu op in.

- a) Het eerste punt, vers 1-9. Paulus geeft bepalingen voor getrouwen in het huwelijk, en tegelijk waardering voor het ongehuwd zijn (dit ziet niet alleen de niet-getrouwde, maar ook de niet-meer-getrouwde (weduwe/naar). Ook geeft hij aan dat ongehuwd blijven niet voor iedereen mogelijk is, je moet het ook kunnen volhouden.
- b) Het tweede punt, vers 10-12. Getrouwen moeten samen blijven. Het gaat hier over getrouwen die beiden gelovig zijn – want in vers 12 worden anderen (het gemengde huwelijk) aangesproken. Dit is geen nieuwe regel, die Paulus (door de Heilige Geest) spreekt, maar de Here (Jezus) heeft al gezegd 'getrouwen moeten elkaar niet verlaten'. Te denken valt aan: Mat. 5: 32, 19: 9, en met name Marc. 10: 4,12 (zie een overzicht bij F.J. Pop, Commentaar 1 Cor. pag. 130, die overigens aan een niet opgeschreven woord van de Here denkt). De apostel haalt hier woorden van de Here aan die best moeilijk kunnen vallen bij de gemeente, vandaar de uitdrukkelijke verwijzing naar de Heer (: 10). Ook onderstreept Paulus hiermee dat het geen advies is dat hij geeft (zoals wel in :6, :8). Toch komt het voor dat een vrouw haar man verlaten heeft (of omgekeerd) en wat dan? Welke oorzaak de verlating heeft wordt niet gezegd. In ieder geval gaat het over een ongeoorloofde situatie: de een heeft de ander verlaten en dat had niet gemoeten, want de Here zegt zelf: je moet elkaar niet verlaten (: 10). Het is niet wegens overspel of vanwege de reden die Paulus hierna nog zal geven. Daarom zijn er nu slechts twee mogelijkheden voor deze gescheidenen: of weer terug naar dat huwelijk of alleen blijven. Paulus geeft niet één weg aan (weer terug naar je echtgenoot) waarschijnlijk omdat hij rekening houdt met het feit dat de man zijn vrouw niet weer terug wil of kan nemen (bijv. hij is weer getrouwd). Maar ook: misschien kan de vrouw het niet opbrengen om weer terug te gaan (is het vanwege zwak zijn in geloof?).
- c) Volgens prof. J. van Bruggen gaat het in vers 10 en 11 om een situatie die zich had voorgedaan in de gemeente. We stemmen hiermee in¹. Hij is daarom van mening dat het hier niet gaat om een situatie zich ooit voor zál doen (J. van Bruggen, Het huwelijk gewogen, pag. 62, noot 55). Maar we komen dan wel voor de vraag te staan hoe je moet handelen als zich een dergelijke situatie toch weer voordoet in de gemeente. Het komt ons toch voor dat je dan handelt op deze wijze als Paulus nu zegt over de bestáánde situatie. Opvallend is dat hij zegt: verzoenen *of* ongetrouwd blijven. Daarmee toont ook Paulus oog voor de gebrokenheid. Hij zegt niet alleen: je moet je verzoenen, terwijl dat bij een huwelijksconflict wel de stijl van Christus is. Maar hij geeft ook een aanwijzing voor als dat niet lukt, blijf dan minstens ongetrouwd. Hij weet kennelijk uit de praktijk dat de verzoening die nodig is, niet altijd bereikbaar is. Verder willen we er op

¹ $\chi\omega\pi\sigma\theta\eta$ (: 11) is aoristus.

wijzen dat blijkbaar deze gescheiden vrouw (en man) wel leven kan in de gemeente (zonder dat ze afgesneden wordt).

- d) Over een derde groep gemeenteleden gaat vers 12vv. Het is een andere groep dan hiervoor is bedoeld. 'Maar'² geeft een tegenstelling aan - nu komt er wat anders naar voren. Paulus zegt: hetgeen wat nu volgt heb ik niet van Here gehoord, (in tegenstelling met vers 10). Hij kan niet terugvallen op wat Jezus letterlijk zei (verg met vers 25). De Here Jezus had in zijn spreken de situatie van de Joden in Israël op het oog. En Paulus die van de heidenchristenen in Korinte. Daar komen 'gemengde huwelijken' voor. De situatie waarover hij nu gaat schrijven is van twee gehuwden, de man is gelovig is en de vrouw niet (zij is heidin of (ook mogelijk) jodin gebleven). Dan moet hij zijn vrouw niet wegzenden, omdat ze ongelovig is (gebleven). En ook niet omdat hij vanwege dit huwelijk onheilig zou worden (verg. vers 14). En het omgekeerde noemt hij ook: als de vrouw gelovig is en haar man niet, dan moet zij ook niet scheiden. De kern van zijn schrijven is: Als de ongelovige echtgenoot wil blijven samenleven moet de gelovige niet het initiatief nemen tot scheiding. Het mag dan geen voorschrift van de Here zijn, het ligt wel in de lijn van zijn woorden dat de regel is: niet scheiden maar gehuwd blijven, ook als de getrouwen niet in alles tot één vlees (geloof, kerk) kunnen zijn. Dan zou je wellicht verwachten dat je wel mag scheiden, want zo'n gemengd huwelijk moet er niet zijn (verg. 2 Kor. 6: 4vv). Echter het gaat hier niet over een nog te sluiten huwelijk, maar over een reeds gesloten huwelijk. Als je getrouwd bent heft ook ongelof van de echtgenoot(e) het huwelijk niet zonder meer op! Zo sterk is de band van het huwelijk.

De gedachte dat samenleven met een ongelovige je onheilig maakt, bestrijdt Paulus. Het is juist omgekeerd. Door het huwelijk met een gelovige wordt de ongelovige echtgenoot heilig. Dat wil zeggen zo kom je in de sfeer van de genade van God te leven. In onze cultuur zouden we zeggen: er wordt aan tafel gelezen en gebeden, je echtgenoot ziet je leven met God en je zondagsbesteding. Je bent voor hem een voorbeeld van leven door geloof (verg. 1 Petr. 3: 1,2).

Dat geldt m.t.m.t. ook voor de kinderen in zo'n huwelijk. Gedacht zou kunnen worden dat die kinderen onheilig zijn, maar juist door het geloof van vader of moeder komen ze in de sfeer van Gods verbond. Geheiligd betekent hier in beide gevallen niet heilig als zaligheid, maar te denken is aan het begrip heilig in: heilige plaatsen, heilige voorwerpen enz. Zoals 1 Tim. 4: 5 het noemt: alles wordt geheiligd door Gods Woord.

- e) Dan volgt in vers 15vv weer een andere situatie. Opnieuw: 'Maar'³ - als nu de ander het initiatief neemt, laat dan een scheiding plaatsvinden. Je moet niet koste wat het kost dan bij elkaar blijven. Als de keuze gemaakt moet worden tussen God en de partner moet de keuze voor God gemaakt worden. We denken dat we 1 Kor. 7 het beste kunnen opvatten als een keus in een situatie waarin twee beginselen tegelijk spelen en op elkaar dreigen te botsen: je roeping om trouw te zijn aan je partner, zelfs als deze ongelovig bleef en je roeping om Christus te volgen. Voor die concrete situatie geeft Paulus de richting aan: de trouw aan Christus gaat voor. Als je geloof op het spel staat moet je kiezen voor het behoud van je geloof. Ook dit lijkt ons te liggen in de lijn van woorden van Jezus: je moet je vrouw willen prijsgeven om het koninkrijk van God (Luc. 18: 29). Maar we hoeven daarbij niet uit te gaan van (geloofs)strijd in het huwelijk. Een situatie waarin de ongelovige man het zijn (gelovige) vrouw (bijna) onmogelijk maakt gelovig te leven. De vraag is of Paulus hier zinspeelt op het feit dat het huwelijk ondraaglijk is geworden. In ieder geval geeft hij dit niet met zoveel woorden aan. Hij zegt alleen: als de ongelovige haar verlaat, in die situatie – letterlijk in 'dergelijke gevallen' - is

² δε (: 12)

³ δε.

de gelovige niet gebonden. We hoeven dus niet aan te nemen dat de vrouw bijna tot ongelooft wordt gedwongen, tot het uiterste is gegaan en dan pas haar man verlaat. Kernwoord is hier: 'de broeder of zuster is in dit geval niet gebonden' Wat is nu gebonden?⁴ De letterlijke betekenis van het woord dat Paulus gebruikt is: (niet) als slaaf gebonden zijn, niet verslaafd zijn. De vraag is, waaraan gebonden? Er zijn verschillende mogelijkheden: a. aan je man of vrouw; b. aan de regel van getrouwd blijven. Het woord dat Paulus gebruikt kan betrekking hebben op personen⁵ (bijv. slaaf van God, Rom. 6: 22, van alle mensen, 1 Kor. 9: 19, van de 'wereldgeesten', Gal. 4: 3) en het kan slaan op slaaf zijn van iets (van de gerechtigheid, Rom. 6: 18 en (verslaafd aan) wijn, Tit. 2: 3). De conclusie is wel dat Paulus het hier niet gebruikt voor de relatie van twee personen in het huwelijk. In onze context gebruikt hij daarvoor een ander woord⁶ dat ook vertaald kan worden met ge(ver)bonden zijn (1 Kor. 7: 27, 39 verg. Rom. 7: 2). Onze conclusie is dan dat Paulus het in vers 15 gebruikt als 'niet gebonden zijn aan iets', n.l. aan de regel van het niet scheiden. Niet gebonden dus in tegenstelling tot de eerdere situatie die Paulus beschreef (: 10,11). De NBV komt hier wel dichtbij in de buurt: 'in dat geval bent u als broeders en zusters niet aan het huwelijk gebonden'.

- e) Laat in ieder geval de gelovige de vrede in het huwelijk bewaren, zolang de ongelovige partner de vrede niet verbreekt. Tot vrede heeft God ons (alle gelovigen) geroepen ('ons', zo ook Statenvertaling, in plaats van u – zie de verantwoording bij Van Bruggen, a.w., pag. 72). Hij zegt dus tegen de gelovigen: Kies dus in ieder geval voor een houding van vrede, want je weet niet of je je ongelovige man zult redden (= winnen voor Christus). Juist door een vreedzame houding doe je een appèl op de ander.

2.4 Wat leren we uit 1 Kor. 7?

- a) Paulus kent de regel van de Here en geeft die ook door (vers 10). Dat is het eerste. Maar geeft Paulus nu een nieuwe grond voor echtscheiding in vers 15? Je zou dat kunnen stellen. En dan gaan we daarna naar analogie hiervan te werk. Gesteld dat je zo te werk gaat, dan moet je óók inzien dat het hier in Korinte in ieder geval gaat om een *nieuwe situatie* waarin een antwoord gegeven moet worden op de vraag of gescheiden mag worden. En dan kan het toch niet zo zijn dat we wel mogen zeggen dat Paulus hier een nieuwe grond geeft, maar dat je niet mag zeggen dat hij Jezus aanvult. Want dat gebeurt er toch! Als de Here Jezus maar één grond geeft, dan worden dit bij Paulus er twee! Dat is toch *aanvulling*. En dat de apostel onderwijs van Jezus aanvult is toch niet zo bijzonder. In de Bijbel is sprake van ontwikkeling in onderwijs. In ieder geval van minder (OT) naar meer (NT). We kunnen spreken van voortgaande openbaring. De apostelen gaan soms heel opvallend om met woorden uit het OT, waarbij ze die woorden uitwerken. Als voorbeeld kan genoemd worden de geschiedenis van Hagar en Sara (Gen. 16 en 21). Paulus werkt die geschiedenis uit voor een bepaalde situatie in de kerken van Galatië (Gal. 4: 21-3). Hij past die woorden uit Genesis zo toe voor die situatie. A. Kuyper zegt dan dat Paulus een verklaring neerschrijft waaraan de schrijver van Genesis zeker met geen haar van zijn hoofd gedacht had (A. Kuyper, Encyclopaedie, deel III, pag. 101). En Van Bruggen schrijft: 'De manier waarop hij (Paulus) gebruikt maakt van wat de Schriften zeggen over de geschiedenis van Sara en Hagar staat niet los van de voortgang van Gods werk in zijn eigen dagen (...) Galaten 4: 24-26 had niet geschreven kunnen worden vóór de tijd van het Nieuwe Verbond' (Van Bruggen, Commentaar Galaten, pag. 131).

⁴ δεδουλωται = perf. pass van δουλωω, niet als slaaf gebonden zijn (aan je heer).

⁵ Dit in tegenstelling tot wat staat in het deputatenrapport, uitgebracht aan de synode van Berkel, pag. 8.

⁶ Het woord δεω.

Heeft Paulus nu bedoeld te zeggen dat je in een situatie van 'kwaadwillige verlating' mag scheiden? Dat hij kwaadwillige verlating als grond voor echtscheiding noemt? Het begrip kwaadwillige verlating kende Paulus niet. Hij gaf aan: in deze nieuwe situatie die ontstaan is in Korinte (en andere gemeenten waar het evangelie is verkondigd en waar mensen tot geloof zijn gekomen) moet je zo omgaan met huwelijk en scheiding. En dan mogen wij daaruit afleiden dat wij als gemeente van Christus in een nieuwe situatie (dat is een in de bijbel onvoorziene of niet genoemde situatie) ook een standpunt moeten bepalen tot scheiding. Er zijn dus situaties waarin de kerk een scheiding billijkt en daarin berust. Het komt voor dat je voor zo'n zelfde soort keus komt te staan als hier wordt genoemd: je moet kiezen tussen het ene kwaad en het andere. Er is volgens ons geen bijbelse reden om te zeggen dat zo'n keus tussen twee kwaden alleen kan voorkomen als er sprake is van overspel of verlating.

- b) Maar hebben wij dan hetzelfde gezag als de apostel? Immers, zo is de kritiek op het rapport aan Zuidhorn: wat Paulus dan doet mag de kerk zo maar niet doen. Het is duidelijk dat de kerk niet hetzelfde gezag heeft als de apostel. Maar er zijn wel meer zaken die duidelijk maken dat de kerk in het *verlengde* van de apostel uitspraken doet. We willen wijzen, bij wijze van voorbeeld, op de regel die de Here geeft: 'wat u op aarde binden zult is gebonden in de hemel' (Mat. 18: 18). Heel gemakkelijk nemen we 'u' alsof er staat 'de kerk van 2004'. Maar dit woord is tegen de apostelen gezegd. Zij hebben het gezag ontvangen en niet letterlijk wij. Hun woord is gezaghebbend en als zij binden bindt God. Maar wij trekken deze lijn door tot onze ambtsdragers. De kerk heeft uit dit woord van Jezus, tegen de apostelen gesproken, afgeleid dat de kerk tucht moet oefenen. De gemeente moet beslissen over de uitsluiting. Onze belijdenis spreekt erover dat de sleutel van de tucht het koninkrijk van de hemel kan sluiten (en openen) (Heidelbergse Catechismus 31). Daar belijden we: Volgens het bevel van Christus worden zij... niet langer tot de sacramenten toegelaten en zo uit de christelijke gemeente en door God zelf buiten het rijk van Christus gesloten. Dat doet de kerk. Daarbij wordt verwezen naar Mat. 18:8. Maar dat is dan wel afgeleid van wat er staat. Want dit woord van Jezus is tegen de apostelen gesproken. Als zij binden bindt God ook! Wij trekken de lijn door van apostelen naar onze ambtsdragers. We hebben in ons formulier van uitsluiting staan dat Christus de uitoefening van de tucht heeft opgedragen aan zijn ambtsdragers en dan volgt het citaat uit Mat. 18: 8 – maar we moeten wel goed in de gaten hebben dat dit een afgeleid gezag is. Het is per analogie (de uitdrukking in dit verband is van J. van Bruggen, Commentaar Matteüs pag. 351). Voor ons is het zo, dat, als wij (de gemeente) de tucht op goede wijze toepassen, God dan de zondaar zelf buitensluit. Dus het woord tot de twaalf apostelen gericht is ook door de kerk vandaag toe te passen. We moeten dan steeds in een nieuwe situatie zien hoe de zondaar aangesproken en de zonde bestraft moet worden. Dat oordeel in zo'n situatie kan alleen goed zijn als het onder leiding van Christus wordt uitgesproken en dat is 'niet enkel door zijn Geest, maar ook door zijn Woord'. Hij wil mensen als zijn herauten gebruiken en daarom wil Hij dat zijn oordeel door de kerk wordt uitgesproken (zo Calvijn in zijn commentaar op Mat. 18: 8). De kerk gaat op het spoor van Jezus dus verder dan wat er letterlijk in Mat. 18 staat.

En op deze wijze mogen we ook omgaan met wat Paulus zegt over het verlaten. De kerk mag in zijn spoor verder gaan.

- c) Er staat in de Bijbel ook wel een voorbeeld dat op andere wijze duidelijk maakt dat, ondanks dat er een regel is, er toch in een bepaalde situatie van wordt afgeweken. Het voorbeeld van het eten van de toonbroden. De regel is duidelijk: die broden zijn bestemd voor de priester (Lev. 24: 9), - de Here Jezus gaat ook van deze bepaling uit, Mat. 12: 3 - maar als David vraagt ervan te mogen eten (1 Sam. 21: 1-6) is dit in een nieuwe situatie. Punt van overeenkomst is de gezalfde (dat is de priester en David), maar toch is de bepaling duidelijk dat alléén de priester ervan mag eten. 'Het is het respect voor de door God gezalfde dat ertoe leidt dat heilige broden voor dit *bijzondere* geval worden

gegeven aan iemand die geen priester is' (citaat en cursief van Van Bruggen in Commentaar Matteüs, pag. 213). De regel is er maar in een bijzondere situatie wordt ervan afgeweken.

- d) Daarnaast zijn er voorbeelden die duidelijk maken dat de kerk in nieuwe situaties beslissingen neemt, waarbij de regel die er is, niet gehouden wordt om erger te voorkomen. Christus zegt in de bergrede: je mag helemaal niet zweren, je ja moet ja zijn en al wat daar bovenuit gaat, is uit de boze (Mat. 5: 33-37). We gaan nu voorbij aan de vraag of dit woord ook bedoeld was voor de burgerlijke samenleving en door de overheid gevraagd kan worden. In ieder geval kunnen we leren dat in de *kerk* een eed niet past. Toch komen wij in het latere onderwijs van Paulus af en toe een soort eed tegen – Hij zegt dan woorden als: God is mijn getuige (Rom. 1: 9, 2 Kor. 1: 23). God is getuige hoort bij een eed zweren. Het is in ieder geval meer dan gewoon ja zeggen, zoals de Here Jezus toch zei. En dan spreekt Paulus niet tot de samenleving maar *binnen de gemeente*. Kennelijk kunnen er als gevolg van de invloed van de zonde situaties ontstaan waarin je toch niet ontkomt aan een eed. In zulke situaties zou de toepassing van Jezus' woord dat je nooit mag zweren tot gevolg hebben dat de leugen of het wantrouwen de onderlinge verhoudingen verder verzieken of de ruimte voor het Woord en het vertrouwen in de apostel verdwijnt. Dan ontstaat er dus een keus tussen twee kwaden: het hulpmiddel van de eed, die binnen de gemeente eigenlijk geen plek moet hebben naar het woord van Jezus of de doorwerking van leugen en wantrouwen. In die situaties grijpt Paulus toch weer naar het middel van de eed. Wat moeten wij voor onze omstandigheden hieruit al dan niet concluderen? Moeten wij dan zeggen: een eed mag nooit, behalve in exact diezelfde situaties waarin wij Paulus later toch een eed zien afleggen? Want hij is apostel en wij niet. Of zouden er na de tijd van het Nieuwe Testament (de canon is afgesloten) ook andere situaties kunnen voorkomen, die niet precies lijken op die van Paulus en waarin je een conclusie vanuit zijn voorbeeld kunt toepassen? Namelijk deze: soms kom je ook in de kerk in een dilemma terecht en is de eed het mindere kwaad. Daarom zegt de kerk dat je wel mag zweren 'als de overheid het eist of in geval van nood' (Heidelbergse Catechismus 37). De kerk heeft dus niet gezegd dat wij niet verder mogen gaan dan de concrete situaties die wij in het NT zelf als uitzonderingen tegenkomen op de regel van Jezus dat wij helemaal niet mogen zweren. Integendeel: de kerk heeft door Paulus' omgang met de woorden van Jezus in specifieke situaties een voorbeeldelement herkent en dat durven uitbreiden tot die onbepaalde aanduiding in de catechismus: 'noodsituaties'. Vandaar dat hier als tekstbewijs ook deze 'eden' van Paulus bij genoemd worden. Stel dat in de gemeente een situatie van roddels en leugen ontstaat. Het ja van de een staat tegenover het ja van de ander. Het is niet meer te ontwarren. Dat gebeurt soms in zondige levens van gelovigen. Dan kan alleen een openlijk beroep op de naam van God gezondmakend werken. Dan kun je van elkaar vragen om toch een eed af te leggen. En het zou schadelijke gevolgen krijgen als je dan zou zeggen dat je niet mag zweren. Je zweert in die noodsituatie om erger te voorkomen.
- e) En ook op een andere wijze is duidelijk te maken dat de kerk in nieuwe situatie een toepassing maakt. We hebben het letterlijke vierde gebod dat spreekt over het heiligen van de zevende dag. Maar de kerk heeft, onder leiding van Gods Geest, ingezien dat de rustdag niet meer de zevende moet zijn, maar de eerste dag van de week. Daar staat niet een uitspraak van God over in de Bijbel, we kunnen zeggen dat het een beslissing is die de kerk nam, waarbij de eer van God (Christus die opstond uit de dood) voorop staat. In een nieuwe situatie blijkt soms dat het nodig is een nadere toespitsing van de bestaande regel te maken.
- f) We concluderen: Er is zeker verschil tussen het apostolisch gezag waarmee Paulus spreekt (1 Kor. 1: 1) en de beslissingen die de kerk neemt. Maar de gemeente moet ook zelf bedenken wat God behaagt (Efez. 5: 10). Door het Woord van God te gebruiken

oefent de gemeente in het onderscheiden tussen goed en kwaad (Hebr. 5: 14) en we moeten onderscheiden waarop het aankomt (Fil. 1: 19). In nieuwe situaties moet de gelovige en de gemeente bidden om verlichting met de Heilige Geest (wie daarvoor aanklopt bij God wordt opengedaan - Luc. 11: 9-13). En alles wat de gemeente zo besluit in nieuwe situaties moet getoetst worden aan de maatstaf van de analogia fidei (de analogie van het geloof). 'De Heilige Geest kan ons nieuwe wegen wijzen, maar altijd zullen zij in harmonie zijn met en niet strijden tegen het Woord van God, zoals we dat in de Schrift bezitten' (J. Douma, Grondslagen, pag. 118). Paulus geeft een voorbeeld. En geeft ons dan door hoe hij handelde als apostel. Niet in de Bijbel genoemde of door de Bijbel onvoorziene situaties doen zich nog steeds voor. Want de Bijbel is toch geen handboek waarin alle mogelijke situaties beschreven zijn, waarmee de kerk vandaag alleen de zich nu voordoende situatie heeft te matchen. En dan weten we precies wat we moeten doen. We kunnen in onze ethische afwegingen de Schrift op verschillende wijzen gebruiken. We kunnen een rechtstreeks schriftwoord hebben en die toepassen, maar we kunnen ook de Schrift gebruiken als richtingwijzer voor ons handelen. En de Bijbel geeft ook voorbeelden voor ons doen en laten. (Zie voor het onderscheid tussen de Schrift als gids, wachter, richtingwijzer en voorbeeldgever, J. Douma, De predikant en het Schriftberoep, opstel in F.H. Folkerts, e.d. (red), Ambt en actualiteit en idem, Grondslagen, pag. 97vv.

2.5 Gronden?

- a) Het werken met gronden voor echtscheiding is een aanpak die in de praktijk tot veel discussie leidt. Discussie over – we noemen maar: valt incest onder overspel? Of voorechtelijk geslachtsverkeer? En homoseksuele gemeenschap? Wat is kwaadwillige verlating? En als een vrouw haar man verlaat en niet wil verzoenen, is dat dan ook kwaadwillige verlating? Maar als de Here Jezus zegt dat begerend kijken naar een vrouw overspel is, is dit dan ook een grond⁷? En regelmatig pornosites bekijken, of seksfilms? Is dat naar analogie met wat de Here zegt? De praktijk onder ons is duidelijk dat de discussie over de analogie ertoe leidt dat steeds meer situaties onder die gronden gaan vallen. De synode van Leusden noemde daarom de uitspraak 'andere vormen van kwaadwillige verlating' rekbaar en kunstmatig, waarbij de analogieredenering niet begrensd wordt (grond 3 bij de richtlijnen, art. 72). Die éne grond, die in 1 Kor. 7 is omschreven, wordt op deze wijze van werken omgevormd tot een principe dat we gaan toepassen. Dan heb je in de Bijbel een voorbeeld (kwaadwillige verlating) en als onze situatie daarop lijkt mogen we scheiden. Hoe je het ook beziet: Er is dus een situatie waarin gescheiden mag worden. Dat is wat in ons rapport aan de synode van Zuidhorn ook betoogd wordt. Namelijk het principe van Paulus dat we in een nieuwe situatie, die niet in de Bijbel voorzien is of genoemd wordt, de regel over de niet ontbindbaarheid van het huwelijk niet toepassen. Maar wij komen in het rapport daar niet op uit doordat één grond voor echtscheiding langzamerhand is opgerekt tot een breed scala van situaties (dat we noemen 'naar analogie van'). Dan worden in een grond veel situaties gestopt – dit kun je met enig recht de aanvulling van de grond noemen. Wij spreken óók over aanvulling en komen tot dit oordeel omdat we wat Paulus doet als vóórbeeld nemen voor ons handelen. We concluderen uit 1 Kor. 7 dat niet alle situaties bij voorbaat beslist zijn door de regel van de onontbindbaarheid van het huwelijk. Er zijn situaties waarbij de zonde en gevolgen van de zonde zo dominant zijn dat de regel van het getrouwd blijven tot onaanvaardbare gevolgen voor de gelovigen zou leiden. Vanuit deze aanpak van Paulus willen we werken. In sommige situaties kan een echtscheiding gebillijkt worden. Neem bijvoorbeeld het geval dat een

⁷ In dit rapport beperken we ons tot de exegese van 1 Kor. 7. Voor de uitleg dat ook overspel geen echtscheidingsgrond is (o.a. Mat. 19: 9) wordt verwezen naar het deputatenrapport Echtscheiding, uitgebracht aan de synode van Zuidhorn 2002.

vrouw getrouwd is met een psychopaat die haar leven terroriseert, haar zelfs bedreigt en die het gezin kapot maakt. Volgens ons moet de kerk in zo'n situatie meer doen dan een afwachtende houding aan de zijlijn aannemen – we hopen maar dat de vrouw geloof en kracht genoeg heeft om het vol te houden. Maar het lijkt ons een onaanvaardbare manier om als kerk je handen schoon te willen houden. Je weet dat God niet wil dat iemand zijn partner en zijn gezin helemaal stuk maakt. Je bent geroepen op te komen voor het leven en het heil van je naasten, zeker als deze zwak staan. In zo'n situatie dient de kerk, als er geen andere uitweg meer is, evenals Paulus 1 Kor. 7 te zeggen: hier bent u niet gebonden. Het is een 'kwaad' als het huwelijk breekt, maar evenals in 1 Kor. 7 zou er in deze situatie sprake zijn van een groter kwaad als je de betrokkene dwong om tot elke prijs het huwelijk in stand te houden.

- b) Wij zijn niet de eersten die dit zo stellen. In het rapport van de deputaten die aan Berkel rapporteerden lezen we ook dat Paulus zegt: 'in dergelijke gevallen is de broeder of zuster (...) niet gebonden aan de regel dat het huwelijk in stand moet worden gehouden (...). Zo'n regel is niet bedoeld om te knechten, er zijn uitzonderingen mogelijk (...) men is in dergelijke situaties van de regel ontslagen'.
- c) Het spreken over gronden voor echtscheiding krijgt ook iets dubbelzinnigs. Wat bedoelen we met gronden? Grond betekent eigenlijk óorzaak (religionis causa, vanwege de religie). Het gaat in het woord grond dus om wat de scheiding heeft veroorzaakt, maar in onze praktijk wordt het de rechtvaardiging van de scheiding. De oorzaak van scheiding kan overspel zijn en daarom is scheiding dan gerechtvaardigd. De oorzaak (grond) kan ook zijn dat de ongelovige zijn echtgenoot (kwaadwillige) verlaat en daarom wordt echtscheiding toegestaan. Die situatie rechtvaardigt scheiding. Zo kunnen er ook andere oorzaken (nieuwe situaties) zijn die scheiding rechtvaardigen.
- d) Maar is zo het hek niet van de dam? Als we zo met het zevende gebod om kunnen gaan, in allerlei nieuwe situaties de regel niet toepassen, zouden we dit dan niet met alle geboden kunnen doen?, zo vragen critici zich af. We denken dat deze vraag niet terecht is. Niet bij alle geboden staan uitzonderingen beschreven. Maar we hebben het in dit geval over zaken die wel beschreven staan. Bovendien is het zo dat wij bij meerdere geboden uitzonderingen maken. Als voorbeelden kunnen dienen bij het vijfde gebod ouders ook uit de ouderlijke macht gezet kunnen worden en bij het negende gebod dat we ook de noodleugen kennen (zie o.a. J. Douma, Verantwoord handelen, pag. 132).
- e) Door de uitgangspunten van het rapport te hanteren wordt het gesprek in de kerkenraad over de rechtvaardiging van een scheiding niet gestopt. Integendeel. We zullen geen stelsel van regels (casuïstiek) kunnen vaststellen en daarmee denken dat we alles geregeld hebben. Daarom hebben we ook gepleit voor een breder kader. We moeten het huwelijk en scheiding beoordelen naar de stijl van Gods Koninkrijk. Daarom moet de gemeente niet pas in actie komen als het om scheiding gaat, maar veel eerder, bij voorbereiding en huwelijksluiting. Het huwelijk (en niet alleen de scheiding) moet een onderwerp van gesprek zijn in de gemeente.

2.6 Terminologie

Het kan de lezers van ons rapport aan Zuidhorn op een verkeerd been zetten als daarin staat dat er situaties zijn waarin 'Jezus' onderwijs niet zonder meer moet worden toegepast' (rapport, 7.4.3.5) - dit lijkt erop alsof beweerd wordt dat dit onderwijs van Jezus in de wind kan worden geslagen. Lees het zo dat er staat: Het onderwijs van de Here Jezus gaf een regel over onontbindbaarheid aan, maar Paulus maakt duidelijk dat er in bepaalde situaties ook uitzonderingen op die regel zijn. Deputaten willen dus beslist niet een woord van de Here over huwelijk en echtscheiding relativiseren, maar het gaat om de toepassing van zijn

woord in de gebroken werkelijkheid waarin we leven. We willen dan ook spreken over *verdergaand onderwijs van Paulus, of aanvulling van de regel die de Here gaf.*

3. DE BEVESTIGING VAN TWEDE HUWELIJKEN NA ECHTSCHEIDING

In ons vorige rapport hebben we de kerken de suggestie gedaan om een met een duidelijke signaal te waken voor een christelijke stijl rond huwelijk en hertrouwen. We suggereerden dat kerken geen kerkelijke huwelijksbevestiging toestaan na echtscheiding. In dit hoofdstuk houden we deze lijn in principe vast. Wel hebben we geleerd van de kritiek: als een kerkenraad de huwelijksluiting op het stadhuis niet afwijst, kan hij de kerkelijke zegen aan het bruidspaar niet onthouden. Verder geven deputaten de kerken het advies om een kerkelijke huwelijksluiting altijd te koppelen aan een traject van huwelijks catechese.

In het rapport voor de synode van Zuidhorn gaven deputaten in overweging verder door te denken over de vraag of de kerken als algemene regel kunnen aannemen dat huwelijken na echtscheiding niet kerkelijk bevestigd kunnen worden. Enkele overwegingen daarbij waren:

1. De kerk onderstreept op deze wijze de stijl van het koninkrijk. Een eenmaal gegeven belofte blijft gelden. De kerk aanvaardt dat er situaties zijn, waarin deze belofte helaas gebroken is. Maar het past bij de stijl van het koninkrijk om hier geen tweede 'ja-woord' op te laten volgen. Langs deze weg kan een tendens waarin tweede huwelijken steeds meer aanvaardbaar worden geacht, bestreden worden.
2. In allerlei situaties moet de kerkenraad veel persoonlijke motieven beoordelen voordat tot inzegening wordt overgegaan. De ingewikkeldheid hiervan maakt het voor kerkenraden vrijwel onmogelijk tot een zuiver oordeel te komen.
3. In het geheel van de voorbereiding op het huwelijk en de huwelijksluiting moet de functie van de kerk versterkt worden. Dan moet er juist geen situatie ontstaan waarin de kerkelijke huwelijksluiting minder gewicht zou krijgen.

3.1. Zuidhorn

De Generale Synode van Zuidhorn nam naar aanleiding hiervan het volgende besluit (besluit 5):

Te benoemen deputaten opdracht te geven om in het licht van de nieuwe bezinning op huwelijk en echtscheiding aandacht te schenken aan vragen betreffende bevestiging van tweede huwelijken na echtscheiding en met het oog daarop de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging te bezien.

De gronden daarbij:

1. het past bij de stijl van het Koninkrijk, zoals de Here Jezus die ons geleerd heeft, grote nadruk te leggen op het karakter van het ja-woord. Een eenmaal gegeven belofte blijft gelden. De kerk aanvaardt dat er situaties zijn waarin deze belofte helaas gebroken is. Daarom is bezinning nodig op de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging met het oog op de beantwoording van vragen als a. kan de kerk mensen laten beloven elkaar trouw te blijven 'tot de dood ons zal scheiden' en vervolgens enkele jaren daarna één van hen dat opnieuw te laten beloven aan een andere partner, zonder dat de dood hem of haar scheidde van de eerste huwelijkspartner? Zo ja, in welke situaties kan dat wel en in welke situaties niet?; b. kunnen er situaties zijn waarin een kerk wel positief kan zijn over een belofte van trouw gedaan op het gemeentehuis, maar niet positief over de bevestiging van die belofte voor God en zijn gemeente?
2. Een bezinning op de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging is ook noodzakelijk om een antwoord te kunnen geven op de vraag, welke voorwaarden de kerk aan deze bevestiging mag verbinden met betrekking tot huwelijksvoorbereiding, zoals bijvoorbeeld het volgen van een huwelijks catechese.

3.2. Reacties

Van verschillende kanten is na Zuidhorn kritiek naar voren gebracht op het voorstel van deputaten. Samengevat zijn de volgende punten te noemen:

- Is 1 Cor. 7 wel zo duidelijk als het gaat om wel of niet bevestigen van tweede huwelijken? Het niet-gebonden zijn (vers 15) wordt verschillend uitgelegd. Is het niet ook een acceptabele exegese om hierin ruimte te zien voor een tweede huwelijk? En als die ruimte er is, zal de kerk daar toch bij willen zijn?
- Als de kerk zijn handen aftrekt van (de bevestiging van) het tweede huwelijk, hoe gaat het dan pastoraal verder? Laat de kerk dan ook het vervolg voor rekening van de gehuwden? Moet er blijvend vermaand worden? Hoe dan en hoe lang?
- Moet je niet sterker rekening houden met de redenen waarom en de situatie waarin een eerste huwelijk is stukgelopen? Moet we niet in een aantal gevallen juist een *positieve* houding tegenover een tweede huwelijk aannemen?
- Heeft een tweede huwelijk niet hoe-dan-ook de zegen van de Here nodig? Bovendien wordt het nieuwe echtpaar elke zondag met de gemeente gezegend. Waarom dan uitgerekend op de trouwdag niet?
- Er zijn bijzondere situaties denkbaar waardoor het voorstel praktisch moeilijk uitvoerbaar zal blijken; bv. de situatie dat de ene partner na de echtscheiding door een tweede huwelijk het herstel van het eerste definitief onmogelijk heeft gemaakt.
- Perk je op deze manier niet te sterk de christelijke vrijheid van gemeenteleden in? Het wordt zo gemakkelijk een koud-juridische regel.
- Moet je ook hier niet met billijkheid rekenen, met slecht en minder slecht (c.q. alleen-blijven met jonge kinderen of hertrouwen)? Dan is het te absoluut om altijd 'nee' te zeggen tegen een tweede huwelijk. Wanneer geloofsgroei en groeiend inzicht kunnen ontstaan, moet je daar ook mee rekenen wanneer iemand gescheiden is. Daar past soms een nieuwe start goed in.

3.3 Bespreking

De reacties nopen tot bezinning. Het blijkt moeilijk te zijn alle mogelijke situaties te brengen onder de ene noemer van "geen bevestiging van tweede huwelijken". Terecht wordt een aantal uitzonderingen vermeld. Ook is het terecht dat de vinger gelegd wordt bij de mogelijkheid van verschillende exegeses van 1 Kor. 7. Hoewel we onze uitleg van 1 Kor. 7:14 (het 'niet-gebonden zijn' slaat terug op de regel zoals Paulus die formuleert in vers 12-13) overtuigend achten, willen we deze niet dwingend opleggen.

Er is in de reacties op gewezen dat elke situatie uniek is. In de praktijk doen zich gevallen voor waarin kerkenraden het billijk achten een tweede huwelijk goed te keuren. Bijvoorbeeld wanneer na een scheiding een van beide partners een nieuw huwelijk aangaat en daardoor herstel van het eerste definitief onmogelijk maakt. Ook zullen kerkenraden een afweging maken tussen 'slecht' (bijvoorbeeld na een scheiding op jonge leeftijd voor altijd alleen moeten blijven met daarbij de zorg voor de opvoeding van de kinderen) en 'minder slecht' (hertrouwen). Dit kan in de praktijk leiden tot instemming met een tweede huwelijk. Kerkenraden zullen ook bij onze benadering in veel gevallen toch weer gaan wikken en wegen. Dit lijkt onvermijdelijk. De kritiek op ons voorstel brengt ons er toe het enigszins bij te stellen en het op deze wijze hanteerbaarder te maken.

3.4 Hoofdlijn aanhouden

Ondanks de kritische reacties menen we dat de hoofdlijn van ons verhaal gehandhaafd kan blijven. We zetten de argumenten voor de stelling dat het aanbeveling verdient huwelijken na een echtscheiding niet kerkelijk te bevestigen nog eens op een rijtje:

1. De Schriftgegevens. De Here Jezus heeft alle nadruk gelegd op de levenslange eenheid van een man en een vrouw: wat God samengevoegd heeft, scheidt de mens niet (Mat. 19:6); een ieder die zijn vrouw wegzendt om een andere reden dan ontucht, maakt dat er echtbreuk met haar gepleegd wordt; en al wie een weggezondene trouwt, pleegt

- echtbreuk (Mat. 5: 32); Paulus zegt het zo: Doch hun, die getrouwd zijn, beveel ik niet, maar de Here, dat een vrouw haar man niet mag verlaten—is dit tóch gebeurd, dan moet zij ongehuwd blijven of zich met haar man verzoenen—en een man moet zijn vrouw niet verstoten (1 Cor. 7: 10-11). Deze woorden van de Here Jezus en de apostel Paulus spreken duidelijke taal.
2. Het past bij de stijl van het Koninkrijk, zoals Jezus die ons geleerd heeft, grote nadruk te leggen op het karakter van het ja-woord. Een eenmaal gegeven belofte blijft gelden. Het is moeilijk uit te leggen dat je, nog bij het leven van de eerste partner, voor de tweede keer de belofte kunt doen van trouw ‘tot de dood je zal scheiden’.
 3. Het huwelijk als verbond tussen man en vrouw is zo sterk, dat de band tussen hen niet zomaar verbroken kan worden, zelfs niet via een echtscheiding. Anders gezegd: ook een scheiding betekent niet dat je helemaal los van elkaar bent. De beloften van de trouwdag blijven naklinken. Voor *mensen* kun je scheiden, voor *God* ben je niet zomaar vrij.
 4. Het is voor kerkenraden erg moeilijk alle situaties rond echtscheiding en hertrouwen te beoordelen, zeker wanneer (een deel van) de geschiedenis zich niet in eigen gemeente heeft afgespeeld. Ook dit pleit voor grote terughoudendheid bij de bevestiging van een tweede huwelijk.

Voor ons betekent dit dat we een streep zetten onder de gedachte om grote terughoudendheid te betrachten ten aanzien van tweede huwelijken en de bevestiging daarvan. De *volgorde* hiervan is ook belangrijk. De kerk komt niet pas in actie op het moment dat een man en een vrouw de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk aanvragen. Het belang van de kerk ligt vooral op het punt van de onderstreping van de onontbindbaarheid van het huwelijk en daarmee van de grote moeite met een tweede huwelijk na echtscheiding. Ons voorstel in ons eerste rapport is vooral bedoeld om als signaal hiervoor te functioneren. Hiermee is ook een antwoord gegeven op de vraag in grond 1b van besluit 5 van Zuidhorn: kunnen er situaties zijn waarin een kerk wel positief kan zijn over een belofte van trouw gedaan op het gemeentehuis, maar niet positief over de bevestiging van die belofte voor God en zijn gemeente? We zijn geneigd om op die vraag ontkennend te antwoorden. Omgekeerd geldt: als een kerkenraad instemt met een tweede huwelijk, kan hij moeilijk weigeren de zegen van de Here daarbij mee te geven. We merken hier wel bij op dat het toestaan van een tweede huwelijk niet *automatisch* impliceert dat ook een kerkelijke bevestiging wordt toegestaan. De kerk houdt voor dit laatste een eigen verantwoordelijkheid. Er doen zich ook situaties voor waarin kerkenraden een tweede huwelijk niet zonder meer afkeuren, maar ook niet willen voorbijgaan aan de ernst van de breuk in het eerste huwelijk. Concreet betekent dit dat het mogelijk is een huwelijk te bevestigen waarin elementen van schuld en boete doorklinken en niet gezwegen wordt over de breuk in het eerste huwelijk. Kerkenraden kunnen er ook voor kiezen deze elementen een plaats te geven in de officiële afkondiging aan de gemeente m.b.t. de aangevraagde huwelijksbevestiging. Hoewel we dus de hoofdgedachte van ons eerste rapport (de Heilige Schrift biedt weinig ruimte voor het tweede huwelijk) willen laten staan, zoeken we i.v.m. bovenstaande bezwaren naar een gevarieerde benadering in de praktijk van het kerkelijk leven. De inhoud van ons voorstel vergt wel een omslag in het denken van kerkenraden. Momenteel zijn er veel situaties waarin mensen zich vrij voelen om na een scheiding opnieuw te trouwen. De synode van Leusden heeft een aantal uitgangspunten vastgelegd (artikel 72, besluit 1) die herziening behoeven op het punt in geding. M.n. punt 2 (echtscheiding na overspel opent de weg naar een nieuw huwelijk) zal terughoudender geformuleerd moeten worden. Ook de punten 3, 4 en 5 zullen in hun formulering aangepast dienen te worden. Die omslag in denken is noodzakelijk en moet metterdaad gebeuren. Het is duidelijk dat hiervoor wel voldoende draagvlak in de kerken moet bestaan.

Bij die omslag moeten we wel de overgangssituatie in rekening brengen. Ons rapport met de conclusies en aanbevelingen valt midden in allerlei situaties die soms al jaren voortduren en waarin kerkenraden reeds een standpunt hebben ingenomen. Uiteraard zal een kerkenraad

rekening houden met gedane toezeggingen en/of gewekte verwachtingen. Daarover zullen kerkenraden naar hun eigen gemeenten duidelijkheid moeten verschaffen. Tegelijk is het verstandig met de doorgaande lijn van het rapport direct aan de slag te gaan, zodat er geen onhelderheid blijft bestaan over de visie en werkwijze van de raad. Een duidelijke toelichting, bijvoorbeeld in het plaatselijk kerkblad, kan veel misverstanden voorkomen.

Uitgangspunt blijft dat de beloften die bij een huwelijkssluiting gedaan zijn niet zomaar door een echtscheiding uitgeschakeld worden. Tegelijkertijd realiseren we ons dat hiermee niet elke situatie afgedekt wordt. Om recht te doen aan het voorstel van deputaten *en* de hierop uitgebrachte kritiek stellen we voor de eigen verantwoordelijkheid van de kerkenraad voor het wel of niet toestaan van een kerkelijke huwelijksbevestiging als volgt vorm te geven, via een verdeling in situaties:

- situaties van (door afhouding van het avondmaal onderstreept) vermaan omdat mensen Gods wil afwijzen en hun eigen gang gaan;
- situaties waar een kerkenraad zegt: volgens ons is deze keus niet goed en ook niet nodig, maar omdat we merken dat jij als christen integer bezig bent geweest en je niet verzet tegen God, gaan we niet verder dan een openlijke afkeuring;
- situaties waarin de kerkenraad zegt: wij kunnen begrijpen dat je deze keus maakt en laten die aan jouw verantwoordelijkheid;
- situaties waarin de kerkenraad zegt: het is beter—in onze woorden: het mindere kwaad—dat jij opnieuw trouwt.

In de twee eerstgenoemde situaties zal een kerkenraad een kerkelijke huwelijksbevestiging niet toestaan, in de laatstgenoemde twee als regel wèl.

3.5. Voorbereiding

Zuidhorn vermeldt in grond 2 onder besluit 5 het volgende: Een bezinning op de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging is ook noodzakelijk om een antwoord te geven op de vraag, welke voorwaarden de kerk aan deze bevestiging mag verbinden met betrekking tot huwelijksvoorbereiding, zoals bijvoorbeeld het volgen van huwelijks catechese.

Uit wat hierboven beschreven is volgt dat wij aan de ene kant benadrukken dat de voornaamste beslissing valt bij het *sluiten* van een (eventueel tweede) huwelijk, terwijl aan de andere de eigen verantwoordelijkheid van de kerkenraad benadrukt wordt ten aanzien van de *bevestiging* van het huwelijk.

Vanuit deze verantwoordelijkheid lijkt het een logische stap bepaalde voorwaarden te stellen aan de kerkelijke bevestiging van het huwelijk. Dat doen kerkenraden ook nu al. Voorwaarde is bijvoorbeeld dat man en vrouw belijdenis van hun geloof hebben afgelegd. In deze tijd, waarin veel onduidelijkheid bestaat over het eigen karakter van het huwelijk, blijkt een goede voorbereiding op het huwelijk onmisbaar. Kerkenraden kunnen a.s. echtparen een huwelijks catechese aanbieden in het voortraject naar het huwelijk toe. Ze kunnen dit ook verplicht opleggen, wat de aanbeveling van deputaten is. We stellen daarom voor dat de generale synode aan kerkenraden aanbeveelt de huwelijks catechese in de gemeente structureel in te voeren en het volgen ervan verplicht te stellen.

Deputaten hebben zich bezonnen op in grond 2 onder besluit 5 genoemde opdracht van Zuidhorn. De interpretatie daarvan was niet geheel eenduidig. Moet je vooral het accent leggen op het kader van het 2^e huwelijk waarover gesproken wordt of gaat het meer om algemene gegevens terzake van een goede voorbereiding op het huwelijk? Deputaten hebben voor de laatste optie gekozen en we hebben ons daarom vooral op de praktische kant van de zaak gericht (goede huwelijksvoorbereiding) waarbij een brede bezinning op de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging ons niet haalbaar leek. We zijn uitgegaan van de werkelijkheid van de huwelijksbevestiging, die we van het hoogste belang achten in deze tijd.

4. ECHTSCHEIDING EN TOEPASSING VAN TUCHT

In ons rapport aan GS Zuidhorn hebben wij voorgesteld om in sommige situaties van echtscheiding een aanvullende maatregel van tucht toe te passen: het uitspreken van een openlijk oordeel in het midden van de gemeente. De GS heeft daarvoor voorlopig ruimte gegeven.

Naast instemming is hierop ook kritiek gekomen.

Sommigen denken dat wij hiermee de bestaande tucht op losse schroeven willen zetten. Dat is een misverstand. Deputaten erkennen dat afhouding van het Heilig Avondmaal noodzakelijk is als er sprake is van verharding in de zonde. Ook in situaties van echtscheiding komt dit voor.

De aanvullende maatregel is bedoeld voor situaties die bekend zijn geworden in de gemeente en waar het uitblijven van een publiek signaal ondermijnende effecten kan hebben op anderen.

De mededeling aan de gemeente kan zowel plaatsvinden in situaties waarin een kerkenraad betrokkene(n) niet afhoudt van het Heilig Avondmaal als in situaties waarin daarvan (nu of later) wel sprake kan zijn.

Samen met Deputaten Kerkrecht en Kerkorde kwamen we tot de conclusie dat de toepassing van een aanvullende maatregel zich niet hoeft te beperken tot situaties rond echtscheiding en hertrouwen.

Ter wille van de juridische status van deze handelwijze stellen wij samen met dit deputaatschap een aanvulling op art. 75 K.O. voor.

4.1 Uit het rapport aan GS Zuidhorn

In het rapport aan GS Zuidhorn hebben deputaten op grond van een gehouden enquête geconstateerd dat er bij kerkenraden veel vragen leven over de toepassing van tucht in echtscheidingssituaties.

Bediening van de tucht in de vorm van afhouding van het Heilig Avondmaal moet zeker toegepast worden in echtscheidingssituaties waarin sprake is van verharding in de zonde doordat men het vermaan vanuit de Schrift hardnekkig verwerpt. Als er sprake is van *onwil* om de weg te gaan die de ambtsdragers vanuit het Woord van de Here voorhouden. Maar er zijn ook situaties waarin geen sprake is van onwil, maar van *onmacht* om tot verzoening te komen. Dan rijst de vraag: Is een vastgelopen huwelijk, waar een echtscheiding op volgt, een reden om de weg tot uitsluiting op te gaan?

Sommige kerkenraden passen bij echtscheiding avondmaalscensuur toe. Als echter de situatie niet verandert, en er geen berouw komt, maar er overigens wel sprake is van een christelijk leven, wordt na verloop van tijd de censuur beëindigd en het oordeel aan de Here overgelaten.

Deze situatie is niet bevredigend.

Andere kerkenraden passen daarom vaak geen censuur toe in geval van echtscheiding en geven naar de gemeente toe ook geen oordeel over de echtscheiding.

Van deze passieve houding kan een verkeerd signaal uitgaan naar de gemeente. Anderen met huwelijksmoeiten kunnen denken dat echtscheiding onder ons een inmiddels geaccepteerde zaak is, iets wat we stilzwijgend goedkeuren of gedogen. Anders gezegd: het risico dreigt dat in de gemeente de zonde gewoon wordt en niet meer als zonde wordt benoemd. En zo vervreemden we steeds meer van de stijl van het koninkrijk.

Deputaten stonden voor de vraag of het mogelijk is in zulke situaties toch iets te doen, zowel richting de betrokkenen als richting de gemeente zodat de zonde benoemd en in de gemeente de stijl van het koninkrijk hoog gehouden wordt.

Anders gezegd: hoe ontkomen we aan het dilemma: ‘avondmaalstucht toepassen’ of ‘als kerkenraad niets doen’?

Deputaten kwamen daarom in hun rapport aan GS Zuidhorn met een voorstel inzake aanvullende maatregelen van tucht:

- onderwijs, bemoediging en vermaan richting betrokkenen
- de zonde benoemen in een mededeling aan de gemeente

Als er bijvoorbeeld bij een broeder en zuster wier huwelijk is vastgelopen sprake is van gebrek aan inzicht in het Woord van de Here, een zwak geloof en weinig besef van wat de navolging van Christus inhoudt, is er tijd en ruimte nodig voor een misschien wel lange weg van onderwijs, bemoediging en vermaan. En ook dit is tucht: iemand door onderwijs, bemoediging en vermaan weer in het goede spoor achter Christus aan te krijgen. Deelname aan de viering van het Heilig Avondmaal kan juist voor deze gemeentelieden, in hun persoonlijke crisis, van grote betekenis zijn voor de versterking van hun geloof. Na enige tijd zal wel blijken of iemand dichter bij Christus komt en Hem wil navolgen, dan wel of hij het onderwijs en vermaan verwerpt. Als dat laatste het geval is, zal alsnog de avondmaalstucht moeten worden bediend.

Naast de bekering van de zondaar heeft tucht ook tot doel: de bescherming van de gemeente tegen de invloed van de zonde.

Daarom is het belangrijk dat de kerkenraad helderheid naar de gemeente verschaft in situaties die afwijken van de weg van de Here en die publiek bekend zijn geworden.

In de gemeente moet wat zonde is, ook inderdaad zonde worden genoemd, ook in situaties waarin afhouding van het avondmaal niet aan de orde is.

De pastorale mededeling zal de gemeente ook opwekken tot gezamenlijke verootmoediging, tot gebed voor en christelijk liefdebetoon aan betrokkenen en tot gebed om samen de Here Jezus na te volgen en de stijl van zijn koninkrijk hoog te houden.

Een dergelijke mededeling past bij de taak van de kerkenraad om geestelijk leiding te geven aan de gemeente.

Zo'n mededeling kan er aan bijdragen dat het christelijk getuigenis rond het huwelijk in de gemeente wordt versterkt.

4.2 Besluiten van GS Zuidhorn

GS Zuidhorn nam twee besluiten inzake aanvullende maatregelen van tucht:

- 4.2.1. *De kerken zijn tot aan de volgende Generale Synode gerechtigd om bij een situatie van echtscheiding en/ of hertrouwen die in het licht van het onderwijs van Jezus niet goed is, maar waarin tegelijk geen vrijmoedigheid bestaat tot kerkelijke censuur, over de betreffende situatie, indien mogelijk na overleg met de betrokkenen, vergezeld van een bescheiden toelichting en op een ingetogen manier, een openlijk oordeel te geven in het midden van de gemeente.*
- 4.2.2. Te benoemen deputaten opdracht te geven in overleg te treden met deputaten ‘kerkrecht’ om – in het licht van de moeiten die zich in de kerken voordoen bij het oefenen van kerkelijke censuur in situaties van echtscheiding en hertrouwen, en met verwerking van andere situaties van tuchttoefening - te bestuderen of er in het licht van de Schrift aanvullende maatregelen van vermaan en tucht mogelijk en wenselijk zijn, en daarover aan de eerstvolgende Generale Synode voorstellen te doen.

4.3 Reacties uit de kerken

In de reacties die deputaten hebben ontvangen vanuit de kerken, is ook ingegaan op wat deputaten hebben geschreven over de aanvullende maatregelen van tucht.

Wij vatten deze reacties samen in de volgende punten:

- Bij overtreding van Gods geboden willen deputaten soms geen tucht toepassen, maar andere maatregelen gebruiken. In art. 29 NGB belijden wij echter dat in de ware kerk de kerkelijke tucht geoefend wordt om de zonden te bestraffen.
Niet toepassen van tucht staat op gespannen voet met de taak die de kerkenraad heeft betreffende het bewaken van de heiligheid van de tafel van Christus.
Aanvullende maatregelen zijn niet nodig en niet gewenst. Het instrument van de tucht is voldoende toereikend om betrokkenen liefdevol te onderwijzen en vermanen.
Het gevaar dreigt dat de nieuwe vormen van tucht niet alleen bij echtscheiding of hertrouwen worden toegepast, maar ook bij andere zonden, zoals abortus of homoseksualiteit.
- Openlijk vermaan is overbodig als prediking en ander onderwijs in het algemeen de echtbreuk verwerpt. Als je vermaan anders dan algemeen motiveert schend je de behoorlijke privacy.
Openlijk vermaan is pastoraal onverantwoord. Het roept bij betrokkenen diepe gevoelens van schaamte op. Zij zullen zich aan de schandpaal genageld voelen.
Zijn de aanvullende maatregelen van tucht wel adequaat als betrokkenen geen ruimte geven voor onderwijzende bemoediging?
Het is niet gemakkelijk om objectief vast te stellen of in een concrete situatie confronterend vermaan op zijn plaats is dan wel bemoediging, vertroosting of onderwijs.
- Openheid naar de gemeente en vroegtijdige inschakeling van de gemeente (in openbare zaken) als onderdeel van tuchttoepassing is gewenst.
Als een echtscheiding of het sluiten van een tweede huwelijk in strijd is met het Woord van God, mag een kerkenraad niet volstaan met het bekend maken van zijn standpunt en de beslissing verder overlaten aan de eigen verantwoordelijkheid van betrokkenen.
Het uitspreken van een openlijk vermaan is dan op zijn plaats.
Tuchtoefening heeft een breder scala van instrumenten nodig dan alleen 'afhouding'.
Het is gewenst dat in de kerkorde wordt vastgelegd dat de aanvullende maatregelen van tucht ook toepasbaar zijn in andere situaties dan echtscheiding of hertrouwen.

4.4 Voortgaande bezinning

Deputaten hebben naar aanleiding van de reacties, zowel de schriftelijke als de mondelinge (tijdens de ambtsdragersconferenties) doorgedacht en doorgesproken over de aanvullende maatregelen van tucht. De reacties helpen ons om bepaalde misverstanden weg te nemen, om op bepaalde punten anders, beter en meer helder te formuleren.

- Het is een misverstand te denken dat deputaten uit zijn op het minder toepassen van tucht in de kerk. Opnieuw willen wij met nadruk verklaren dat afhouding van het Heilig Avondmaal noodzakelijk is als een gemeentelid zich verhardt in de zonde doordat hij het vermaan vanuit de Schrift verwerpt. Ook in situaties van echtscheiding komt dit voor. Dan zal de kerkenraad moeten zeggen dat dit verzet tegen God zo ernstig is dat hij niet welkom is aan de tafel van Christus.
- Maar er zijn ook situaties waarin kerkenraden geen vrijmoedigheid hebben tot afhouding van het Heilig Avondmaal.
Het gaat soms om heel schrijnende omstandigheden van broeders en zusters die merkbaar de Here dienen en liefhebben, maar in hun huwelijk volledig zijn vastgelopen.

Soms doen kerkenraden dan helemaal niets. En wij zijn bezorgd over de ondermijnende effecten daarvan op anderen in de gemeente. Daarom stelden wij juist die nieuwe maatregel van tucht voor. Niet als vervanging van de afhouding van het avondmaal, maar als aanvulling voor situaties waar kerkenraden voor die afhouding geen vrijmoedigheid hebben.

Misschien heeft onze woordkeus enige aanleiding gegeven tot misverstand. Wij zullen daarom niet meer spreken over een *alternatieve* maatregel, maar over een *aanvullende* maatregel.

- De manier waarop in de kerk de christelijke tucht moet worden bediend, is niet precies voorgeschreven in de Bijbel.

De bestaande censuurweg, zoals beschreven in de K.O., volgt niet rechtstreeks uit Mat. 18, maar is een eigen invulling door de kerken van de schriftuurlijke aanwijzingen die wij o.m. in dit schriftgedeelte ontvangen. De kerken mogen in deze lijn verder werken. De Schrift laat zien dat er in uiteenlopende situaties ook andere vormen van bestraffing mogelijk zijn, dan welke wij thans gebruiken in de kerk.

Wanneer er in de gemeente sprake is van bepaalde zonden die publiek bekend zijn geworden, mogen we niet volstaan met een algemene afkeuring van die zonden in prediking en ander onderwijs.

De apostel Paulus schrijft aan Timoteüs: 'Wie in zonde leven, moet u in aller tegenwoordigheid bestraffen, opdat ook de overigen ontzag hebben' (1 Tim. 5:20). Om te voorkomen dat anderen het slechte voorbeeld volgen is een openlijk oordeel in het midden van de gemeente belangrijk.

De manier waarop dit openlijk oordeel wordt gegeven mag nooit gebeuren in een sfeer van iemand aan de schandpaal nagelen, maar behoort plaats te vinden in een geest van zachtmoedigheid. Erkenning en belijdenis van schuld(ige onmacht) en verootmoediging voor de Here, zowel van betrokkenen als van de gemeente. Samen blijf je je uitstrekken naar de vergeving.

In het belang van de betrokkenen moet de formulering zo ingetogen zijn als maar mogelijk is. De kerkenraad mag hierover in eigen verantwoordelijkheid besluiten, maar dient zijn fijngevoeligheid op dit punt wel te scherpen door indien mogelijk overleg te hebben met de betrokkenen.

Paulus leert ons: "Broeders, zelfs indien iemand op een overtreding betrapt wordt, helpt u, die geestelijk bent, hem terecht in een geest van zachtmoedigheid, ziende op uzelf; u mocht ook eens in verzoeking komen (Gal. 6:1).
- Sommigen huldigen het standpunt dat een kerkenraad bij een ingrijpende zonde, zoals echtscheiding, iemand *altijd* moet afhouden van het avondmaal.

Mensen die dit standpunt verdedigen beroepen zich daarbij soms ook op art. 29 NGB waar we belijden dat in de ware kerk de kerkelijke tucht geoefend wordt om de zonden te bestraffen.

Ook wijzen ze op de verantwoordelijkheid van de kerkenraad voor de heiligheid van de tafel van Christus.

In de gereformeerde kerken worden mensen echter niet afgehouden en afgesneden om zonden of om verkeerde inzichten die zij te goeder trouw hebben, maar om *verharding* in de zonde, waaruit ongeloof blijkt.

Een kerkenraad hoort zich daarover een geestelijk oordeel te vormen. Dat is niet altijd gemakkelijk en objectief vast te stellen.

In het pastoraat proberen we gemeenteleden te helpen bij hun geloofsovergave aan Christus, om de stijl van het koninkrijk te vertonen in het spoor achter Christus aan. Dat geldt ook als er sprake is van ingrijpende huwelijksmoeiten of een volledig gestrand huwelijk.

De stijl van het koninkrijk kunnen we bij gemeenteleden niet bereiken door deze op een *wettische manier* als regel op te leggen en met *maatregelen* van tucht te handhaven en af te dwingen.

Ook als het noodzakelijk is een tuchtmaatregel toe te passen (iemand afhouden van het Avondmaal) moeten we beseffen dat niet de maatregel als zodanig centraal staat. Tucht wordt immers altijd bediend met het Woord van God en is een ernstige onderstreping bij het *Woord* dat gesproken wordt.

Het is niet zo dat bij een bepaalde zonde *automatisch* een tuchtmaatregel nodig is.

Een kerkenraad die zo handelt, gaat *onvoldoende geestelijk* om met tucht.

Juist in situaties van echtscheiding gaat het nogal eens om broeders en zusters die hun schuldige onmacht erkennen en voor de Here belijden.

Het is heel begrijpelijk dat kerkenraden in dergelijke situaties geen vrijmoedigheid hebben tot afhouding van het Heilig Avondmaal of tot verdere stappen in de censuur.

- Een aanvullende maatregel van vermaan en tucht kan ook in andere situaties (dan echtscheiding of hertrouwen) van toepassing zijn.
Deze maatregel kan worden toegepast in elke situatie die lijkt af te wijken van de weg van de Here en die publiek bekend is geworden.
Te denken valt bijvoorbeeld aan een echtpaar dat van mening is dat kleine kinderen niet behoren gedoopt te worden (ze dwalen te goeder trouw) en daarom besluit hun kind niet te laten dopen.
In de Gereformeerde Kerken wordt in een dergelijke situatie nooit de weg tot uitsluiting ingeslagen.
Door een afkeurende mededeling kan de kerkenraad eraan bijdragen dat in de gemeente de belijdenis dat ook de kleine kinderen gedoopt moeten worden, wordt gehandhaafd.

De aanvullende maatregel heeft dezelfde twee doelen als de andere vormen van tucht:

- Het doel dat de zondaar met God en zijn naaste wordt verzoend.
- De bescherming van de gemeente tegen de invloed van de zonde.

De zonde mag niet onbestraft voortwoekeren in de gemeente en we moeten de broeder en zuster recht doen en pastoraal helpen.

- De aanvullende maatregel is bedoeld voor situaties die *publiek bekend* zijn geworden in de gemeente.
De aanvullende maatregel kan van betekenis zijn in situaties waarin de kerkenraad geen vrijmoedigheid had tot afhouding van het Heilig Avondmaal, maar hoeft zich daartoe niet te beperken.
Een openlijk oordeel in de gemeente kan ook gewenst zijn in een situatie, waarin (nu of later) wel afhouding van het Heilig Avondmaal of verdergaande censuur aan de orde is.
Als de zonde in de gemeente *publiek bekend* is geworden, kan de kerkenraad door een mededeling waarin de zonde als zonde wordt benoemd, bijdragen aan het hoog houden van de stijl van het koninkrijk.

4.5 Overleg met deputaten kerkrecht en kerkorde

Ter uitvoering van de opdracht van de Generale Synode van Zuidhorn (zie dit rapport sub 4.2.2) hebben deputaten na gezamenlijke schriftelijke voorbereiding en communicatie per e-mail op 12 november 2003 mondeling overlegd met ds. K. Harmannij en drs. J.P. de Vries (leden van het deputaatschap Kerkrecht en kerkorde) over aanvullende maatregelen van tucht.

In de bespreking blijkt instemming met de in het echtscheidingsrapport gekozen invalshoek van 'de navolging van Christus'.

Een belangrijk punt van discussie is hoe een kerkenraad, een gemeente en betrokkenen behoren om te gaan met een echtscheidingssituatie die onvermijdelijk is geworden. Hoe benoem je dergelijke situaties en hoe ga je ermee om in de gemeente van Christus?

In de gebrokenheid van het leven komen deze situaties nogal eens voor. Soms is hierbij sprake van gevolgen van eerdere zonde(n), maar er kan ook sprake zijn van onmacht (in plaats van onwil), bijvoorbeeld verband houdend met ingrijpende psychische problemen. Vanuit het motief van christelijke barmhartigheid moeten we in sommige situaties ons neerleggen bij of zelfs adviseren tot een scheiding. Pastoraal kun je dan betrokkenen deze weg wijzen als een begaanbare weg voor hen, waarop ze weer verder kunnen in de navolging van Christus.

Belangrijk voor betrokkenen en voor de gemeente is de erkenning dat er iets kapot gaat wat niet weer heel wordt en dat je daarvan de wonden meedraagt in de rest van je leven. De voor God en zijn gemeente gegeven beloften van levenslange liefde en trouw worden immers gebroken. Daarbij past erkenning en belijdenis van schuld(ige onmacht) en verootmoediging voor de Here, zowel van betrokkenen als van de gemeente. Samen blijf je je uitstrekken naar de vergeving.

Om deze stijl van het Koninkrijk hoog te houden in de gemeente is het belangrijk dat de kerkenraad helderheid verschaft naar de gemeente. Zo voorkom je dat in de gemeente het christelijk getuigenis rond het huwelijk wordt verzwakt.

Een aanvullende maatregel van vermaan en tucht kan ook in andere situaties (dan echtscheiding of hertrouwen) van toepassing zijn.

In 4.4. noemden we als voorbeeld de situatie dat een echtpaar bezwaren heeft tegen de kinderdoop en daarom besluit hun kind niet te laten dopen.

De gezamenlijke deputaten stellen de volgende aanvulling voor in de K.O., in de vorm van een apart artikel, in te voegen tussen de huidige artikelen 75 en 76:

“Wanneer iemand stappen zet die lijken af te wijken van de weg van de Here en die publiek bekend zijn geworden, is de kerkenraad gerechtigd om in een mededeling aan de gemeente de nodige helderheid te verschaffen.

Dit oordeel wordt gegeven na een gesprek met de betrokkene en zo mogelijk met zijn instemming.

De genoemde maatregel laat onverlet de roeping van een zondaar om schuld te belijden en de roeping van de kerkenraad om tucht te oefenen over wie weigert zich te bekeren”.

CONCEPTBESLUITEN

In dit hoofdstuk treft u de conceptbesluiten aan voor de Generale Synode. De eerste besluiten betreffen de werkzaamheden van het deputaatschap zelf. Omdat het studiedeputaatschap zijn opdrachten heeft uitgevoerd, stellen wij de GS voor om décharge te verlenen aan deputaten. Verder stellen wij voor om de Raad van Advies te continueren, en deze raad de status van een deputaatschap te geven dat rechtstreeks aan de GS rapporteert.

In een derde besluit treft u richtlijnen aan voor de omgang van kerkenraden met huwelijk en echtscheiding. Vervolgens stellen wij de kerken voor om een huwelijk na echtscheiding niet kerkelijk te bevestigen als een kerkenraad niet instemt met de sluiting van dit huwelijk. Een laatste besluit betreft de kerkordelijke inkadering van aanvullingen op het terrein van de kerkelijke tucht.

Besluit 1 Décharge

Besluit:

Deputaten Huwelijk en Echtscheiding, benoemd door de Generale Synode van Zuidhorn 2002, te dechargeren onder dank voor de door hen verrichte arbeid.

Besluit 2 Raad van Advies

Besluit:

Een Raad van Advies in te stellen om de kerkenraden te adviseren inzake echtscheiding, hertrouwen en daarmee verband houdende vragen rond de toepassing van de tucht alsmede de kerkenraden te informeren inzake huwelijksvoorbereiding, huwelijkscounseling, partnerkeus en relatie-ontwikkeling.

De instructie van de Raad als volgt vast te stellen.

INSTRUCTIE RAAD VAN ADVIES

Artikel 1 doelstellingen

De Raad van Advies (RvA) heeft als taak het adviseren van kerkenraden inzake vragen van echtscheiding, scheiding van tafel en bed, toepassing van de kerkelijk tucht daaronder begrepen, en hertrouwen.

Voorts informeert de RvA de kerkenraden op het gebied van huwelijksvoorbereiding (onder andere huwelijks catechese), huwelijks counseling, partnerkeus en relatie-ontwikkeling.

Artikel 2 samenstelling/organisatie/informatie

De RvA bestaat uit in beginsel vijf leden, die lid zijn in volle rechten van één van de gereformeerde kerken vrijgemaakt in Nederland. Het lidmaatschap van de RvA eindigt van rechtswege indien aan deze eis niet langer wordt voldaan. Voor elk lid wordt een plaatsvervangend lid benoemd. Indien door tussentijds aftreden een vacature ontstaat die niet door een plaatsvervangend lid kan worden opgevuld zal het lidmaatschap vacant blijven tot aan de eerstvolgende Generale Synode (GS).

Benoeming vindt plaats door de GS. De zittende leden van de RvA dienen daartoe tijdig een voorstel aan de GS te doen. De benoeming vindt plaats voor de periode tot aan de eerstvolgende reguliere GS. Herbenoeming van de leden is ten hoogste drie keer mogelijk.

De RvA is zodanig samengesteld dat daartoe in elk geval behoren een ethicus, een kerkrechtdeskundige, een jurist, een (al dan niet gedragswetenschappelijke) hulpverlener en zo mogelijk een ervaringsdeskundige of een gedragswetenschapper. De RvA kan zonodig externe adviseurs raadplegen.

De RvA wijst uit zijn midden een voorzitter en secretaris aan. De secretaris treedt als contactpersoon van de RvA op.

De RvA draagt er zorg voor dat zijn bestaan en functie bij de kerken bekend is.

De RvA stelt een huishoudelijk reglement vast waarin onder meer een rooster van aftreden is opgenomen. Dit rooster dient de continuïteit van de RvA zoveel mogelijk te waarborgen.

Artikel 3 adviesaanvraag

Een kerkenraad kan de RvA schriftelijk, bij voorkeur middels e-mail, in een concrete situatie om advies vragen inzake vragen rond echtscheiding en/of hertrouwen, toepassing van de tucht daaronder begrepen. De adviesaanvraag bevat een zo volledig mogelijk overzicht van alle relevante feiten en omstandigheden en vermeldt tevens op welk(e) punt(en) advies wordt gevraagd. De aanvraag vermeldt niet de naam en adresgegevens van de betrokkene(n). De RvA kan schriftelijk of mondeling nadere informatie bij de kerkenraad opvragen alvorens te adviseren. Mondeling verstrekte informatie wordt door de RvA beknopt schriftelijk vastgelegd en aan de stukken toegevoegd. Uit de adviesaanvraag dient te blijken dat het betrokken kerklid geïnformeerd is over de aanvraag.

Artikel 4 advisering

De RvA is bevoegd een adviesaanvraag te weigeren indien blijkt dat de betrokken kerkenraad naar het oordeel van de RvA zelf niet voldoende heeft getracht tot een oplossing te komen of de adviesaanvraag buiten het taakveld van de RvA ligt. Het advies of de weigering daarvan wordt schriftelijk aan de kerkenraad uitgebracht, in beginsel binnen zes weken nadat de RvA de benodigde informatie heeft ontvangen. Het advies is gemotiveerd en bevat een beknopte opsomming van de informatie waarover de RvA heeft beschikt. Het advies is gebaseerd op de Schrift en houdt onder meer rekening met hetgeen rond huwelijk, echtscheiding, hertrouwen en tucht is besloten door de GS Amersfoort 2005.

Artikel 5 geheimhouding/archief

Het advies is uitsluitend gericht aan en bestemd voor de kerkenraad en derhalve niet openbaar. De kerkenraad is bevoegd een afschrift van het advies aan de betrokkene(n) te verstrekken. De RvA neemt geheimhouding in acht ten aanzien van alle aan de RvA verstrekte informatie.

De secretaris treedt als archivaris van de RvA op.

Artikel 6 voorlichting

De RvA geeft voorlichting aan kerkenraden en ontwikkelt zo mogelijk programma's voor kerkenraden gericht op huwelijksvoorbereiding (onder andere huwelijks catechese) en huwelijks counseling, partnerkeuze en relatie-ontwikkeling. De RvA kan bij de uitvoering van deze taken met andere organisaties samenwerken en voor het bundelen van informatie en activiteiten ook gebruik maken van internet door een website op te zetten.

Artikel 7 rapportage

De RvA rapporteert telkens aan de volgende GS omtrent de aantallen aangevraagde en verstrekte adviezen alsmede de aard van die adviezen, met inachtneming van het in het artikel 5 bepaalde. Voorts wordt gerapporteerd omtrent de aan de kerkenraden verstrekte voorlichting en eventueel ontwikkelde programma's alsmede de daarmee opgedane ervaringen. In de rapportage wordt al datgene vermeld dat de RvA wenselijk acht om tot een zo volledig mogelijke en inzichtelijke rapportage te komen. De RvA is gehouden vragen van de GS omtrent zijn functioneren en de uitgebrachte adviezen te beantwoorden en daarover zonodig nadere verantwoording af te leggen.

Artikel 8 kosten

De aan de advisering verbonden reis- en administratieve kosten kunnen bij de betrokken kerkenraad door de RvA in rekening worden gebracht.

De RvA stelt telkens ten behoeve van de volgende GS een overzicht van de gemaakte kosten op en dient een begroting van de uitgaven in aan de hand waarvan de GS het budget kan vaststellen.

Artikel 9 onvoorziene situaties

In onvoorziene situaties beslist de RvA en legt daarvan verantwoording af aan de eerstkomende GS.

Gronden:

1. Veel kerkenraden voelen zich onmachtig om in echtscheidingsituaties tot een goede oordeelvorming te komen.
2. Er zijn inmiddels goede ervaringen opgedaan met de RvA die op tijdelijke basis vanaf de GS Zuidhorn heeft gefunctioneerd. De advisering door deze RvA heeft een meer kerkelijk, minder vrijblijvend en op meer soorten deskundigheid steunend karakter.
3. Het is daarom wijs de RvA een permanent karakter te geven en dit adviesorgaan waarin verschillende disciplines vertegenwoordigd zijn te continueren.
4. Veel huwelijksproblemen zijn terug te voeren op een gemis aan goede voorbereiding op het huwelijk. Grondige huwelijks catechese voor de trouwdag is noodzakelijk. Ook goede relationele en pastorale hulp kan veel problemen voorkomen of bestrijden. De kerken kunnen en moeten daarom een actievere rol gaan spelen in de huwelijksvoorbereiding, ook om zo preventief te werken. Een meer gerichte en gezamenlijke aanpak daarbij is wenselijk.
5. Middels een instructie kan de samenstelling, functie en werkwijze van de RvA worden vastgelegd.

Besluit 3 Uitgangspunten en richtlijnen

De GS Amersfoort 2005 besluit de volgende uitgangspunten en richtlijnen te bieden ten dienste van kerkelijk beleid in zaken van huwelijk en echtscheiding.

Uitgangspunten:

1. Het huwelijk is door de Here ingesteld. Deze hechte band tussen man en vrouw mag niet door mensen ontbonden worden (Gen. 2:24; Mal. 2:14-16; Mat. 19:3-9; 1 Kor. 7:10-11).
Echtscheiding is een ernstig kwaad, dat zoveel mogelijk voorkomen en bestreden moet worden.
Leven naar de stijl van het koninkrijk van Christus betekent dat we bij alle huwelijksmoeiten inzetten op verzoening en herstel van de relatie.
2. Indien een huwelijk ten gevolge van zonden of door de gevolgen van de zondeval is aangetast, dient in navolging van Christus middels berouw, vergeving en verzoening eerst gestreefd te worden naar het herstel van de huwelijksband en/of in de weg van zelfverloochening de huwelijksband zoveel mogelijk te worden bewaard.
3. In geval van de feitelijke beëindiging van de huwelijksband past het meest bij de stijl van het koninkrijk van Christus het huwelijk formeel in stand te laten en te kiezen voor een oplossing waarbij de partners onderling afspraken maken en (doen) vastleggen of voor scheiding van tafel en bed.
4. Ook in de onder 2 bedoelde situaties blijft de gegeven trouwbelofte van kracht, zolang de beide echtgenoten in leven zijn. Daarom past hertrouwen na een scheiding in principe niet bij de stijl van het koninkrijk van Christus.

Er kunnen bijzondere situaties zijn, waarin een kerkenraad het sluiten van een nieuw huwelijk niet afkeurt.

5. De kerkelijke bevestiging van een opvolgend huwelijk is in de regel niet mogelijk indien het voorafgaande huwelijk door echtscheiding is ontbonden.

Richtlijnen:

1. De kerkenraden dienen voor een goed begrip en een juiste toepassing van de richtlijnen het studierapport van deputaten (zie Acta GS Zuidhorn), de nadien uitgebrachte populaire versie van dit rapport en het eindrapport van deputaten aan de GS Amersfoort 2005 zorgvuldig te overwegen.
2. Wanneer zich een scheiding dreigt voor te doen in het huwelijk van kerkleden, zal de kerkenraad zijn herderlijke zorg voor de betrokkenen gestalte geven in troost, bemoediging en vermaan. Indien de kerkenraad op basis van gesprekken met betrokken partijen zich een oordeel vormt over de situatie, zal dit oordeel geargumenteed in de notulen worden vastgelegd.
3. Indien de kerkenraad behoefte heeft aan advies, bijvoorbeeld indien tussen de kerkenraad en de betrokken gemeenteleden verschil van inzicht blijft bestaan over de vraag of in de beëindiging van het huwelijk en/of een opvolgend huwelijk moet worden berust in het licht van Gods Woord, dan kan de kerkenraad advies vragen aan de Raad van Advies. Ook kan de kerkenraad naar art. 41 K.O. advies vragen aan de classis.
4. Indien betrokkenen (of één van hen) vertrekken naar een andere gemeente, gedurende de tijd dat de sub 3 genoemde situatie zich voordoet, wordt aan de kerkenraad aldaar beknopt de informatie verstrekt die noodzakelijk is voor de overdracht van de ambtelijke zorg. Voordat de andere kerkenraad wordt ingelicht, zal de betrokken broeder en/of zuster op de hoogte worden gesteld van de inhoud van deze informatie.
5. Is de echtscheiding een feit geworden, dan wordt op de attestatie vermeld: "deze broeder/ zuster is gehuwd geweest. Het huwelijk werd op (datum) ontbonden door echtscheiding. Hij/zij was op dat moment lid van de Geref. Kerk te..." Indien een kerkenraad nadere informatie nodig heeft, met name ter beoordeling van een eventuele nieuwe huwelijkssluiting, zal hij met medeweten van de betrokkene zich wenden tot de raad van de in de attestatie genoemde kerk.
6. Overleg zal plaatsvinden tussen kerkenraden die met dezelfde huwelijksbreuk en echtscheiding te maken krijgen. De resultaten van dit overleg zullen schriftelijk worden vastgelegd. Indien zich tussen de betrokken kerkenraden een verschil voordoet in de beoordeling van een huwelijksbreuk en zij tot verschillende oordelen komen ten aanzien van tuchtoefening en/of kerkelijke bevestiging van een nieuw huwelijk, zal aan de Raad van Advies dan wel de classis van de kerk die in de desbetreffende zaak een beslissing moet nemen, advies worden gevraagd.
7. In situaties van echtscheiding of hertrouwen, waarbij sprake is van verwerping van vermaan en verharding in de zonde, zal de kerkenraad censuur toepassen naar art. 76 K.O. Een kerkenraad zal de aanvullende maatregel toepassen in situaties die bekend zijn geworden in de gemeente en waar het uitblijven van een publiek signaal ondermijnende effecten kan hebben op anderen.

De mededeling aan de gemeente kan zowel plaatsvinden in situaties waarin een kerkenraad betrokkene(n) niet afhoudt van het Heilig Avondmaal als in situaties waarin daarvan (nu of later) wel sprake kan zijn.

8. In bijzondere situaties waarin een kerkenraad het sluiten van een tweede huwelijk na een scheiding niet afkeurt, zal hij als regel een kerkelijke bevestiging niet weigeren.
9. Kerkenraden worden geadviseerd om het toestaan van een kerkelijke huwelijksbevestiging altijd te koppelen aan een traject van huwelijks catechese.

Besluit 4 Huwelijken na echtscheiding

Besluit 4a:

Uit te spreken dat in de Gereformeerde Kerken in de regel nieuwe huwelijken na een echtscheiding niet kerkelijk bevestigd zullen worden.

Gronden:

1. De Heilige Schrift legt alle nadruk op de onontbindbaarheid van het huwelijk (Mat. 19: 6)
2. Het past bij de stijl van het Koninkrijk, zoals de Here Jezus ons die geleerd heeft, grote nadruk te leggen op het karakter van het gegeven ja-woord. Een eenmaal gegeven belofte blijft gelden en blijft ook naklinken na een scheiding
3. Voor kerkenraden is het vaak onmogelijk een echtscheidingssituatie goed te beoordelen, zeker als (een deel van) de geschiedenis zich buiten eigen gemeente heeft afgespeeld.

Besluit 4b:

Uit te spreken dat kerkenraden een eigen verantwoordelijkheid houden t.a.v. de vraag of een tweede huwelijk na echtscheiding aanvaardbaar is en kerkelijk bevestigd kan worden.

Grond:

Met de uitspraak in besluit 1 is niet bij voorbaat iedere situatie van echtscheiding en tweede huwelijk afgedekt. Het is daarom goed ruimte te scheppen voor uitzonderingen. In de uitgangspunten en richtlijnen wordt dit verder uitgewerkt.

Besluit 4c:

Uit te spreken dat het aanbeveling verdient dat elke kerkenraad structureel huwelijks catechese invoert en het volgen daarvan verplicht te stellen voor degenen die huwelijksbevestiging aanvragen.

Gronden:

1. I.v.m. het toenemend aantal echtscheidingen is een goede voorbereiding op het huwelijk van het hoogste belang
2. Deze voorbereiding via huwelijks catechese mag niet afhankelijk zijn van de welwillendheid van het a.s. bruidspaar; daarom verdient het sterke aanbeveling deze vorm van huwelijksvoorbereiding een verplichtend karakter te geven.

Besluit 5 Aanvullende tuchtmaatregelen

Voorstel nieuw artikel K.O., in te voegen tussen de artikelen 75 en 76 K.O.

Materiaal:

1. De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland Zuidhorn 2002 nam onder meer de volgende besluiten.

Besluit 5a:

De kerken zijn tot aan de volgende Generale Synode gerechtigd om bij een situatie van echtscheiding en/ of hertrouwen die in het licht van het onderwijs van Jezus niet goed is, maar waarin tegelijk geen vrijmoedigheid bestaat tot kerkelijke censuur, over de betreffende situatie, indien mogelijk na overleg met de betrokkenen, vergezeld van een bescheiden toelichting en op een ingetogen manier, een openlijk oordeel te geven in het midden van de gemeente.

Gronden:

1. Wanneer een kerkenraad (-) in zaken van echtscheiding en hertrouwen redenen heeft om geen kerkelijke censuur te oefenen, dient de kerkenraad er tegelijk naar te streven om de stijl van Christus' koninkrijk op het genoemde punt binnen de gemeente hoog te houden. Dat kan op de manier die in het besluit verwoord is.
2. De Schrift zelf leert dat er behalve avondmaalstucht, zoals wij die kennen, ook vormen van bestraffing mogelijk zijn (Mat. 18:17; 2 Kor. 2:6; Gal. 2:11; 1 Tim. 5:20).
3. Al hebben de kerkenraden principieel gezien momenteel dit recht ook al en brengen zij dit soms ook in praktijk, toch is het ter wille van de juridische status van deze handelwijze wenselijk dat de kerken dit openlijk uitspreken omdat dit recht niet in de kerkorde is verwoord.
4. Een voorlopig besluit is wenselijk omdat er ook een bredere bezinning is voorgenomen, zowel op de kerkorde in het algemeen als op de vragen naar meer mogelijkheden van tucht in het bijzonder.
5. De gemeente moet enige toelichting ontvangen om te kunnen begrijpen dat het eventueel niet oefenen van tucht in bepaalde situaties, samen gaat met het blijven hoog houden van de stijl van het koninkrijk. In het belang van de betrokkenen moet deze toelichting zo ingetogen zijn als maar mogelijk is. De kerkenraad mag hierover in eigen verantwoordelijkheid besluiten, maar dient zijn fijngevoeligheid op dit punt wel te scherpen door indien mogelijk overleg te hebben met de betrokkenen.

Besluit 5b:

Te benoemen deputaten opdracht te geven in overleg te treden met deputaten 'kerkrecht' om – in het licht van de moeiten die zich in de kerken voordoen bij het oefenen van kerkelijke censuur in situaties van echtscheiding en hertrouwen, en met verwerking van andere situaties van tuchttoefening - te bestuderen of er in het licht van de Schrift aanvullende maatregelen van vermaan en tucht mogelijk en wenselijk zijn, en daarover aan de eerstvolgende Generale Synode voorstellen te doen.

Gronden:

1. Uit de praktijk van de omgang met situaties van echtscheiding en hertrouwen komt naar voren dat er binnen de kerken een brede verlegenheid aanwezig is met betrekking tot het toepassen van het instrument van de kerkelijke censuur. Een risico van deze situatie is dat de zonde al meer onbestraft blijft en getolereerd wordt. In dat kader komt de vraag op of er wellicht ook andere instrumenten van vermaan en tucht mogelijk zijn die in deze verlegenheid een oplossing kunnen bieden.

2. Er moet tegen gewaakt worden dat de concrete aanleiding, zoals die gelegen is in situaties van echtscheiding en hertrouwen, (-) de enige invalshoek vormt bij de bezinning op andere mogelijke vormen van tucht.
3. De kerkelijke tucht is een zaak van kerkrecht en de bezinning daarop behoort daarom in de eerste plaats tot de taak van de betreffende deputaten. Vanwege de actuele aanleiding in de echtscheidingsthematiek is echter ook de betrokkenheid van deputaten echtscheiding wenselijk.

Besluit

Tussen de artikelen 75 en 76 K.O een nieuw artikel in te voegen:

Wanneer iemand stappen zet die lijken af te wijken van de weg van de Here en die publiek bekend zijn geworden, is de kerkenraad gerechtigd om in een mededeling aan de gemeente de nodige helderheid te verschaffen. Dit oordeel wordt gegeven na een gesprek met de betrokkene en zo mogelijk met zijn instemming. De genoemde maatregel laat onverlet de roeping van een zondaar om schuld te belijden en de roeping van de kerkenraad om tucht te oefenen over wie weigert zich te bekeren.

Gronden:

1. In de praktijk van de uitoefening van opzicht en tucht door de kerkenraden kan het wenselijk zijn om de gemeente al in bepaalde opzichten te informeren, terwijl het stadium van de tucht waarin de gemeente officieel wordt ingeschakeld nog niet aan de orde is. Ook doen zich situaties voor die wel af te keuren zijn in het licht van Gods wil maar niet leiden tot afhouding van het avondmaal of publieke censuur. De kerkenraad acht ze wel miserabel maar niet censurabel. Gedacht kan worden aan situaties, waarin sprake is van zonde zonder dat deze voortkomt uit verzet tegen God en zijn Woord. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van
 - a. zwakte van geloof of christelijke overtuiging,
 - b. onmacht om het goede in praktijk te brengen of vol te houden,
 - c. te goeder trouw uit Gods Woord gewonnen ander inzicht dat toch als dwaling gezien moet worden.
 - d. gebrek aan vrijmoedigheid tot verdergaand handelen vanwege algehele zwakte in de levensstijl binnen de gemeente en het de daardoor opkomende risico's van schijnheiligheid en meten met twee maten,
2. Voor het voorkomen van zulke situaties hebben de Kerken altijd oog gehad. Zo moest de Generale Synode van 's Gravenhage 1914 oordelen over de vraag 'Of iemand, die in alles met de Gereformeerde Belijdenis akkoord gaat, maar den Kinderdoop verwerpt, doch voor dit afwijkend gevoelen belooft geene propaganda te maken en de getuigenis heeft van een vromen wandel, geacht mag worden te voldoen aan de vereischten (...) voor de toelating tot het Heilig Avondmaal?'. Daarbij sprak de Synode onder meer uit '... dat onze Gereformeerde Kerken steeds hebben geoordeeld, dat naar het voorbeeld van de Apostolische Kerk tolerantie kan worden geoefend jegens broeders, die ter goeder trouw in eenig stuk der leer dwalen, mits dit niet eenig fundamenteel stuk der waarheid raakt, de dwalenden bereid zijn zich beter te laten onderrichten, en beloven voor dit gevoelen geen propaganda te maken ...'.
3. De Schrift laat zien dat er behalve de censuur zoals die tot nu toe in de K.O. is beschreven, in uiteenlopende situaties ook andere vormen van bestraffing mogelijk zijn (Gal. 2:11; 1 Tim. 5:20). Ook de bestaande censuurweg moet gezien worden als een eigen invulling door de kerken van schriftuurlijke aanwijzingen (Mat. 18:17; 2 Kor. 2:6) en is aan die aanwijzingen niet volledig gelijk. Op dezelfde wijze kunnen de kerken

indien nodig ook verder werken in de lijn van zulke andere vormen van bestraffing. De voorgestelde aanvulling op artikel 75 K.O. biedt daarvoor ruimte.

4. Onderzoek door deputaten Huwelijk en Echtscheiding heeft duidelijk gemaakt dat juist in de omgang met situaties van echtscheiding en hertrouwen de geschetste situaties vaak voorkomen en dat als gevolg daarvan bij veel kerkenraden verlegenheid bestaat met betrekking tot het toepassen van het instrument van de kerkelijke censuur. Een risico daarvan is dat de zonde al meer onbestraft blijft en getolereerd wordt. Het is wenselijk dat een kerkenraad juist wanneer hij reden heeft om geen censuur te oefenen toch middelen tot zijn beschikking heeft om dat risico te keren, en de stijl van Christus' koninkrijk inzake huwelijk, scheiding en hertrouwen binnen de gemeente hoog te houden. De aanvulling op art 75 K.O. maakt dat mogelijk.
5. De gemeente moet enige toelichting ontvangen om te kunnen begrijpen dat het eventueel niet oefenen van tucht of nog niet oefenen van publieke tucht in bepaalde situaties, samen gaat met het blijven hoog houden van het Woord van God. In het belang van de betrokkenen moet deze toelichting zo ingetogen zijn als maar mogelijk is. De kerkenraad mag hierover in eigen verantwoordelijkheid besluiten, maar dient zijn fijngevoeligheid op dit punt wel te scherpen door indien mogelijk overleg te hebben met de betrokkenen.
6. Al hebben de kerkenraden principieel gezien momenteel de mogelijkheid die in de aanvulling verwoord is ook al en brengen zij dit soms ook in praktijk, toch is het ter wille van de juridische status van deze handelwijze waarbij de naam en het handelen van gemeenteleden publiek genoemd kunnen worden, wenselijk dat de kerken dit officieel uitspreken en vastleggen in de kerkorde

Deze mogelijkheid komt binnen het geheel van de K.O. het best tot zijn recht als aanvulling op art 75. In dat artikel gaat het immers onder meer over de eventuele bekendmaking aan de gemeente van situaties die tussen de kerkenraad en de betrokkenen tot een goed einde zijn gebracht en dus geen aanleiding geven voor censuur. Bovendien verwoordt het betreffende artikel al de noodzaak van een afweging in eigen verantwoordelijkheid door de kerkenraad, waarbij zowel de geestelijke gesteldheid en het belang van de betrokkenen als het heil van de gemeente gewogen moeten worden. Diezelfde zaken zijn aan de orde in de besloten aanvulling op art 75 K.O. [inzake aanvulling art. 75 K.O. aanvullende maatregel van tucht]

BIJLAGEN

Bijlage I Rapport Raad van Advies

Overzicht werk van Raad van Advies

1. Personalia
2. Instructie
3. Werkzaamheden
4. Inventarisatie adviezen
5. Analyse en Evaluatie (vanuit RvA)
6. Evaluatie (vanuit de kerken)
7. Voorlichting aan kerken

1. Personalia

Tijdens de vergadering van deputaten Huwelijk en Echtscheiding op 12 februari 2003 in Amersfoort werd de Raad van Advies geïnstalleerd.

De RvA kreeg de volgende samenstelling: mevr. I. Assink-Willems (als maatschappelijk werker) en br. E. Valk als haar secundus), mr. R. Broeksema (als jurist), ds. P.J. Trimp (als pastor) en ds. R. de Graaf als zijn secundus en drs. J.P. de Vries (als kerkrecht deskundige). De plaats voor een ervaringsdeskundige (m/v) blijft nog open.

Het blijkt later niet te lukken deze plaats te bemensen.

In plaats hiervan wordt in mei 2003 een psychologe benoemd (met speciale deskundigheid op het gebied van relaties): drs. H.A. Snoeijer-Hoekstra.

Adviseurs van de RvA zijn drs. A.L.Th de Bruijne en prof. dr. M te Velde

Drs. J.P. de Vries wordt voorzitter en ds. Trimp secretaris van de RvA.

In een later stadium trok br. Valk zich als secundus terug.

2. Instructie

Deputaten Huwelijk en Echtscheiding hebben in opdracht van de GS Zuidhorn 2002 een *instructie* opgesteld voor de RvA (*zie bijlage 1*).

In de taakomschrijving staat dat de RvA kerkenraden zal adviseren inzake vragen van echtscheiding, scheiding van tafel en bed, toepassing van kerkelijke tucht en hertrouwen.

Daarnaast heeft de RvA de taak om kerkenraden te informeren op het gebied van huwelijksvoorbereiding (onder andere huwelijks catechese), huwelijks counseling, partnerkeus en relatie-ontwikkeling.

Het gaat dus om *adviseren* bij concrete vragen van kerkenraden en om *informeren* (voorlichten op het brede terrein relatie-vorming).

In de opstartfase richten we ons als RvA vooral op de adviesdienst.

Daarnaast gaan we onderzoek doen naar bruikbaar materiaal, waarmee we (zo mogelijk) de kerken kunnen dienen i.v.m. onze taak van voorlichting aan de kerken.

Deputaten Huwelijk en Echtscheiding stelden in februari 2003 de kerkenraden op de hoogte van de installatie van de Raad van Advies.

Ze namen informatie over de RvA op in de populaire versie van het studierapport (dat op de GS Zuidhorn 2002 had gediend), dat de kerken in oktober 2003 ontvingen.

Ook via persberichten in het Nederlands Dagblad en het Reformatorisch Dagblad kreeg de RvA bekendheid.

3. Werkzaamheden

De meeste contacten bij de voorbereiding van een advies gaan digitaal.

We vergaderden als RvA afzonderlijk op 22 augustus 2003 in Zwolle, waar prof. Te Velde ons op de hoogte stelde van actuele ontwikkelingen rond de tuchtoefening bij echtscheiding en hertrouwen.

Van onze interne besprekingen over de manier van werken zijn korte verslagen gemaakt.

Met deputaten Huwelijk en Echtscheiding vergaderden we (na 12 februari 2003) op 14 mei 2003 en 31 maart 2004.

We stelden een *Protocol* op waarin we de interne werkwijze vastlegden.

Ook maakten we voor de kerkenraden een *lijst van vereisten*, waaraan een adviesaanvraag dient te voldoen (*zie bijlage 2*).

Op 10 juni 2003 waren twee leden van de RvA aanwezig bij een gesprek met Steunpunt Gemeenteopbouw en afgevaardigden van het GSEV om te onderzoeken in hoeverre we de krachten kunnen bundelen.

Mevr. Snoeijer-Hoekstra wordt contactpersoon met SGO/GSEV en neemt de taak op zich een eerste onderzoek te doen naar materiaal dat geschikt is voor de voorlichting aan de kerken.

Het meeste werk ging zitten in de adviesdienst.

Op 16 september 2003 is er een vervolvergadering geweest waar 1 lid van de RvA bij aanwezig was.

In maart 2004 hebben we de kerkenraden, die een advies hadden ingediend, gevraagd ons te berichten wat ze ermee hebben kunnen doen door *een vragenformulier* in te vullen en terug te sturen.

4. Inventarisatie adviezen

In de periode februari 2003 tot en met april 2004 hebben we 24 adviesaanvragen gekregen en 23 eindadviezen gegeven.

Eén kerk trok later de adviesaanvraag weer in.

Twee kerken kwamen later met een vervoladviesaanvraag (advies04/19 en advies06/22)

Eén keer gaven we advies over dezelfde personen in een latere fase (advies02/16).

Een samenvattend overzicht van de gegeven adviezen is vastgelegd in het Interne Archief RvA Adviezen, dat op aanvraag ter inzage ligt. Dit Interne Archief is strikt vertrouwelijk en uitsluitend bestemd voor de vergadering van de komende GS te Amersfoort-Centrum 2005.

Om de adviesaanvragen overzichtelijk te houden, hebben we alle adviesaanvragen onderverdeeld in een aantal rubrieken. Vanwege het vertrouwelijke karakter zullen we geen inhoudelijke weergave geven van de adviesaanvragen. Zoals vermeld is een samenvattend overzicht vastgelegd in het Interne Archief RvA. Door de betreffende rubrieken hier te vermelden met een kleine toelichting, hopen we u enigszins een beeld te kunnen geven van de aanvragen waar we mee te maken kregen.

1. Censuur

In 5 gevallen had de adviesaanvraag te maken met de vraag hoe een kerkenraad om moest gaan met censuur in een concrete situatie. Hoe lang ga je door met censuur en welke vorm van censuur moet toegepast worden?

2. Censuur bij verhuizing

Bij 2 adviesaanvragen ging het heel specifiek over het omgaan met censuur in geval de betreffende persoon/personen verhuizen naar een andere gemeente. Hoe ga je om met het overdragen van de verantwoordelijk aan de andere kerkenraad en pakken die dat ook op.

3. Scheiding i.v.m. incestverleden

Ons werd advies gevraagd over een situatie van een dreigende scheiding, waarbij een incestverleden bijdroeg aan de ontstane problemen.

4. Scheiding en samenwonen

Bij twee adviesaanvragen speelde op de een of andere manier het thema samenwonen een rol: is uit elkaar gaan na samenwonen ook te beoordelen als een scheiding en hoe ga je om met mensen die na een scheiding gaan samenwonen.

5. Kerkelijke bevestiging

Bij 4 adviesaanvragen werden vragen gesteld met betrekking tot kerkelijke bevestiging van een tweede huwelijk na scheiding.

6. Scheiding van tafel en bed

Bij 1 adviesaanvraag hebben we toelichting gegeven op het instrument van scheiding van tafel en bed.

7. Algemeen

Verder waren er nog een aantal algemene vragen over informatie over voorbereiding huwelijk (catechese) en begeleiding van moeilijk lopende huwelijken.

Adviezen om uitgangspunten en richtlijnen van de GS Leusden 1999 te kunnen toepassen.

5. Analyse en Evaluatie (RvA)

We zitten tussen GS Leusden 1999 en GS Amersfoort 2005 in een overgangsfase:

De uitgangspunten en richtlijnen van de GS Leusden 1999 gelden, terwijl vanuit het studierapport op de GS Zuidhorn 2002 een nieuwe benadering in gang gezet is.

Deze overgangsfase geeft de nodige spanning bij het beleid van kerkenraden en bij onze adviesdienst.

Bij de verstrekte adviezen gaat het vooral om maatwerk bij bijzondere situaties.

We signaleren op 4 terreinen knelpunten.

1. Knelpunten t.a.v kerkelijke bevestiging bij hertrouwen van een gescheiden broeder of zuster.

De afwijzing van een kerkelijke bevestiging is op zich een veilige weg (en kan wijs zijn als signaal naar de gemeente), maar draagt momenteel het karakter van een aanbeveling, niet van geldend recht.

De GS Zuidhorn 2002 heeft deze weg tot nadere bestudering voorgelegd aan deputaten.

De richtlijnen van de GS Leusden 1999 geven aan dat in geval van overspel de trouweloos behandelde echtgenoot een nieuw huwelijk mag aangaan en dat zo'n huwelijk kerkelijk bevestigd kan worden.

Als een kerkenraad een tweede huwelijk niet van God verboden acht of aan betrokkene na de scheiding niet heeft meegedeeld dat deze niet mag hertrouwen, kan volgens het thans geldend kerkrecht een kerkelijke huwelijksbevestiging niet worden geweigerd.

Een kerkenraad kan er eventueel van af zien, wanneer daar gegronde redenen voor zijn, bijvoorbeeld wanneer een kerkenraad van mening is dat er te weinig tekenen van berouw zijn over het verleden of wanneer er andere belemmeringen bij het voorgenomen huwelijk onvoldoende zijn weggenomen.

Zie verder Rapport DHE bij Bezinning tweede huwelijk en kerkelijke bevestiging.

2. Knelpunten bij beoordeling van scheiding en toepassen van censuur.

Beoordeling van scheiding door kerkenraad (en duidelijke communicatie naar betrokkene) is van beslissend belang voor een vervolg traject, waarin kerkenraad consistent moet zijn in zijn beleid.

Wie heeft de 'beslissende' schuld en wie de 'aanleidende' schuld en in hoeverre laat kerkenraad bij beoordeling de psychische gesteldheid van een broeder en/of zuster meewegen?

Tussen voortzetting of opheffing censuur is *een derde weg*: een tijdlang afhouden zonder vervolgstap en pastorale begeleiding om broeder of zuster te helpen te groeien in geloof en zondebesef.

De 'tussenstap' van informatie en oproep tot gebed in het kerkblad heeft een ander karakter en kan de anonieme officiële afkondiging vanaf de kansel niet vervangen.

3. *Knelpunten t.a.v. waardering mogelijkheid scheiding van tafel en bed*

Deputaten Huwelijk en Echtscheiding bevelen in hun studierapport de mogelijkheid van 'scheiding van tafel en bed' aan.

De RvA kan niet zeggen of deze mogelijkheid altijd gewenst moet zijn of haalbaar is voor de langere termijn.

Meer beraad nodig over de betekenis van een scheiding van tafel en bed en een beoordeling hiervan in het licht van de bijbel (i.v.m. scheiding) alsook de praktische consequenties hiervan.

Is het niet beter om in situaties waarin samen in hetzelfde huis wonen niet langer mogelijk of verantwoord is, tijdelijk of blijvend apart te gaan wonen zonder een echtscheiding aan te vragen of een scheiding van tafel en bed?

Dat is wettelijk ook mogelijk nu de wet gehuwden niet meer verplicht tot samenwoning. Allerlei praktische zaken zijn dan vast te leggen in een contract bij de notaris.

4. *Knelpunten i.v.m. verleden*

Hoe kijk je aan tegen een scheiding die plaats gevonden heeft in een periode dat iemand geen lid van de kerk was.

Wanneer zo iemand tot geloof komt en van daaruit berouw krijgt over zijn zondige leefwijze in het verleden (samenwonen, scheiding) is dat dan voldoende om de weg naar een eventueel nieuw huwelijk weer vrij te maken?

Of blijft zo iemand aan zijn eerste (ontbonden) huwelijk gebonden wanneer een dergelijke scheiding niet geoorloofd was?

In hoeverre kan of mag een kerkenraad het verleden van iemand die ongelovig was en nu tot geloof komt beoordelen?

6. Evaluatie (vanuit de kerken):

Een klein aantal teruggestuurde vragenformulieren geeft het volgende beeld:

Kerkenraden werden daadwerkelijk geholpen en hebben adviezen kunnen uitvoeren.

Niet altijd, maar dat lag aan wijziging van situatie (b.v. door verhuizing) of aan opstelling betrokkene.

Ze zijn tevreden over de manier van behandeling en hadden in een enkel geval een opmerking of suggestie.

Zo vraagt een kerkenraad aandacht voor het belang dat de RvA zoveel mogelijk in de lijn van het studierapport van deputaten adviezen geeft.

Ook attendeert een kerkenraad ons er op dat er bij een aantekening op een attestatie gezegd kan worden dat de kerkenraad eerst een gesprek wil met de ontvangende kerkenraad 'alvorens men tot acceptatie overgaat'. Hierbij is wel het nadeel dat het binnenkomende lid niet in eerste instantie zijn/haar verhaal kan doen aan een onbevangen instantie.

7. Voorlichting

Projectplan voor ontwikkeling website

(opgesteld door Hillie Snoeijer-Hoekstra)

1. Als Raad van Advies (RvA) kregen wij van de synode van Zuidhorn o.a. als taak om te komen met voorlichting rondom het huwelijk. Op de vergadering van 31 maart 2004 van Deputaten Huwelijk en Echtscheiding samen met de Raad van Advies is besloten om door middel van het opzetten van een website een begin te maken met het uitvoeren van deze taak. Op de website zal allerlei informatie verzameld en gebundeld worden rondom het onderwerp huwelijk.
2. Aan de beheerder van de GKV-site zal gevraagd worden om onze site daar onder te mogen brengen. Dit heeft de voorkeur boven eigen webruimte op internet, omdat we dan onderdeel zijn van een groter geheel. Daardoor trek je naar verwachting meer bezoekers. Wanneer de site niet ondergebracht kan worden bij de GKV-site dan zullen we zelf webruimte moeten huren. In dat geval zullen we ook een domeinnaam moeten laten registreren.
3. Met het oog op onze voorlichtende taak achten we het wenselijk een extra mailbox aan te maken. Op die manier kun je de mail aan de RvA, die gaat over adviesaanvragen van kerkenraden en mail, die binnen komt naar aanleiding van onze voorlichtende taak beter gescheiden houden. Mail over adviesaanvragen komt binnen bij Peter Trimp, mail n.a.v. de website zal binnenkomen bij Hillie Snoeijer.
4. De volgende informatie zal opgenomen worden op de website:
 - a. *Beschikbaar materiaal*: door het geven van een overzicht van reeds beschikbaar materiaal, zo mogelijk ingedeeld per doelgroep, kan een predikant/gemeente zelfstandig aan de slag om binnen eigen gemeente iets te organiseren. Wanneer een predikant bijv. huwelijkscatechese wil geven, welk materiaal is hiervoor dan beschikbaar? Wanneer je als jeugdleider samen met de jeugd dit onderwerp wilt bespreken welk materiaal zou je daar dan bij kunnen gebruiken? De website zou hiervoor dan geraadpleegd kunnen worden.
 - b. *Activiteitenagenda*: door het vermelden van een agenda met allerlei cursussen, lezingen en conferenties die over het huwelijk gaan, kunnen gemeenteleden snel een overzicht krijgen wat er georganiseerd wordt en bij belangstelling zich hiervoor opgeven. Allerlei organisaties zouden daarbij gevraagd moeten worden of ze aan ons zouden willen doorgeven wanneer ze iets organiseren, zodat wij dat op de agenda kunnen plaatsen.
 - c. *Huwelijksorganisaties*: binnen christelijk Nederland zijn er een aantal organisaties actief op het gebied van het huwelijk. Door op de website deze organisaties te vermelden en zo mogelijk door te linken naar hun eigen websites kunnen mensen kennis nemen van allerlei informatie en zo nodig deze organisaties inschakelen bij het organiseren van een cursus/conferentie in eigen gemeente/regio. Het gaat dan om bijv. de volgende organisaties: Family Life, Marriage Encounter, Growing Love. Er is nog verdere inventarisatie nodig van welke organisaties er nog meer actief bezig zijn op dit terrein.
 - d. *Hulpverleningsinstanties*: wanneer er huwelijksproblemen zijn is het handig om via de website informatie te kunnen vinden over instanties waar je terecht kunt voor deskundige hulp. Te denken valt daarbij aan het vermelden van bijv. de Driehoek, Eleos en andere therapeuten die hierin actief zijn. Ook hier zal verdere inventarisatie voor nodig zijn.
 - e. *Artikelen, preken over dit onderwerp*: door het plaatsen van allerlei artikelen en preken die gaan over dit onderwerp kunnen mensen het nodige leren en gaan toepassen op hun eigen relatie. Je zou predikanten kunnen vragen of hun preken

- hierover op de website geplaatst mogen worden. Artikelen zou je op verzoek kunnen laten schrijven door mensen die actief zijn binnen de eerder genoemde huwelijksorganisaties en hulpverleningsinstanties. Artikelen kunnen bijv. een beschrijving geven hoe relatietherapie in zijn werk gaat, hoe je samen kunt werken aan je huwelijk enz.
- f. *Links*: doorgeven van links naar sites op internet die informatie bieden over het huwelijk. Bezoekers wordt de mogelijkheid geboden om het aanbod met relevante linken aan te vullen.
 - g. *Vraagbaak*: hier kunnen mensen terecht met hun vragen. We willen als RvA proberen deze te beantwoorden en zo nodig door te verwijzen.
5. Voor de uitvoer van punt 2 t/m 4 moeten nog onderstaande acties ondernomen worden:
- Nadenken over een pakkende naam voor de site.
 - Vragen aan beheerder GKV-site om onze site onder de GKV-site te mogen plaatsen en een bijbehorend e-mail adres te regelen.
 - Is onderbrengen bij GKV-site niet mogelijk, dan zelf ruimte op web huren en domeinregistratie regelen.
 - Benaderen van allerlei organisaties en hulpverleningsinstanties met de vraag of we hen mogen noemen op onze site. Zo ja, of ze dan zichzelf willen presenteren op onze site en in het kort iets kunnen vertellen wat ze als organisatie aan (a.s.) echtparen te bieden hebben. Wanneer deze organisaties een eigen website hebben, kunnen we vragen of we een link naar hun site mogen maken. (zie 4c,4d)
 - Tevens de betreffende organisaties te vragen activiteiten aan ons door te geven voor plaatsing op de activiteitenkalender. (zie 4b)
 - De betreffende organisaties (jaarlijks) vragen om zo nu en dan een artikel te willen schrijven, voor plaatsing op onze website, waar echtparen hun winst mee kunnen doen (zie 4e)
 - Vraag aan alle predikanten in ons kerkverband om preken rondom huwelijk/echtscheiding/7^e gebod beschikbaar te stellen voor plaatsing op de website (zie 4e)
 - Zoeken op internet naar relevante andere sites over dit onderwerp. Vanaf de te bouwen website een link aanbrengen naar deze sites. (zie 4f)
 - Resultaat van bovengenoemde punten verwerken in de te bouwen website
6. De volgende christelijke hulpverleningsinstanties zullen benaderd worden:
- a. De Driehoek
 - b. Eleos ~ stichting gereformeerde geestelijke gezondheidszorg
 - c. De Wissel (opvanghuis voor christelijke hulpverlening) te Onderdendam
 - d. Kees Sikkema (therapeut Kommerzijl)
 - e. Janny Smit (therapeut Drachten)
 - f. Groei ~ Praktijk voor psycho-sociale hulpverlening vanuit christelijk perspectief (Truus Kuiper) te Zuidlaren
 - g. Hezenberg ~ pastoraal psychologische zorg te Hattem
 - h. Centrum voor Psycho-Sociale Therapie (Hans Roosenbrand) te Assen
 - i. Stichting Schuilplaats ~ maatschappelijk werk te Veenendaal
7. De volgende christelijke organisaties, die activiteiten organiseren op het gebied van huwelijk, zullen benaderd worden:
- a. Family Live
 - b. Marriage Encounter
 - c. Growing Love
 - d. Steunpunt Gemeenteopbouw
 - e. Marriage Course

8. Bij de vereniging De Wegwijzer kunnen we ook informeren of ze een overzicht kunnen geven van hulpverlenende instanties en andere hulpverleners op het gebied van relatieproblematiek.
9. We willen de website op de volgende manieren promoten:
- door af en toe een tip in het ND te plaatsen
 - via predikanten te vragen of er een stukje in de plaatselijke kerkblaadjes mag om gemeenteleden te wijzen op de nieuwe site
 - bekend maken door een persbericht in de regionale kerkbodes, de reformatie etc.
 - ND vragen een stukje te plaatsen over de nieuwe website
 - via internet op bepaalde (start)pagina's een link aan te leggen naar onze website (bv. bij www.dominee.nl)
10. Als RvA zijn wij verantwoordelijk voor de informatie op de website. Wij zijn wel verantwoordelijk voor welke linken (zie 4f) wij aanleggen op de website, maar niet voor de informatie die achter deze linken zit. Als RvA willen we zorgvuldig te werk gaan in de selectie van welke organisaties/hulpverleningsinstanties/hulpverleners we vermelden op onze website. We willen ons daarbij niet alleen oriënteren op gereformeerd vrijgemaakte organisaties/instanties (de spoeling wordt dan wel erg dun), maar op breder christelijk terrein.
11. Voor het maken en onderhouden van de website is de volgende begroting opgesteld:
- | | |
|---|-----------|
| - (eventueel) webhostingpakket en domeinregistratie | € 150,00* |
| - aanschrijven diverse organisaties en therapeuten (per post of mail) | € 15,00 |
| - internetkosten (bijhouden website, beantwoorden vraagbaak, zoeken naar relevante informatie, mailbox) | € 35,00 |
| - promoten van website via o.a. tips in het ND | € 75,00 |
| | -----+ |
| Per jaar | € 275,00 |

* deze kosten komen volgens mij geheel te vervallen wanneer we de site onder kunnen brengen bij de GKV-site. In dat geval zijn de jaarlijks begrote kosten ongeveer € 125,00.

Aldus vastgesteld door de Raad van Advies
Op 25 juni 2004

P.J. Trimp (secretaris)

Bijlagen:

1. Instructie Raad van Advies
2. Informatie van de RvA aan de kerken met de vereisten voor een adviesaanvraag.

1. Instructie Raad van Advies

Artikel 1 doelstellingen

De Raad van Advies (RvA) heeft als taak het adviseren van kerkenraden inzake vragen van echtscheiding, scheiding van tafel en bed en toepassing kerkelijk tucht daaronder begrepen, en hertrouwen.

Voorts informeert de RvA de kerkenraden op het gebied van huwelijksvoorbereiding (onder andere huwelijks catechese), huwelijks counseling, partnerkeus en relatie-ontwikkeling.

Een en ander geschiedt binnen de kaders die de GS in voornoemde gronden en de daarop gebaseerde besluiten heeft aangegeven en voorts met inachtneming van het in deze instructie bepaalde.

Artikel 2 samenstelling/organisatie/informatie

De RvA bestaat uit vijf leden, die lid zijn in volle rechten van één van de gereformeerde kerken vrijgemaakt in Nederland. Voor elk lid wordt een plaatsvervangend lid benoemd. Benoeming vindt plaats door deputaten huwelijk en echtscheiding, zo mogelijk na overleg en met instemming van de benoemde leden van de RvA. De benoeming vindt plaats voor de periode tot aan de eerstvolgende reguliere GS te Amersfoort in 2005. Tussentijds ontslag door deputaten is mogelijk.

Deputaten streven ernaar de RvA zodanig samen te stellen dat daartoe behoren een ethicus, een kerkrecht deskundige, een jurist, een (al dan niet gedragswetenschappelijke) hulpverlener en een ervaringsdeskundige. Hooguit twee deputaten zijn tevens lid van de RvA.

De RvA wijst uit haar midden een voorzitter en secretaris aan. De secretaris treedt als contactpersoon van de RvA op.

Nadat de leden zijn benoemd informeren deputaten de kerkenraden omtrent het bestaan en de werkwijze van de RvA, onder meer door toezending van deze instructie.

Artikel 3 adviesaanvraag

Een kerkenraad kan de RvA schriftelijk, bij voorkeur middels e-mail, om advies vragen inzake vragen rond echtscheiding en/of hertrouwen, toepassing van de tucht daaronder begrepen, in een concrete situatie. De adviesaanvraag bevat een zo volledig mogelijk overzicht van alle relevante feiten en omstandigheden en vermeldt tevens op welk(e) punt(en) advies wordt gevraagd. De aanvraag vermeldt niet de naam en adresgegevens van de betrokkene(n). De RvA kan schriftelijk of mondeling nadere informatie bij de kerkenraad opvragen alvorens te adviseren. Mondeling verstrekte informatie wordt door de RvA beknopt schriftelijk vastgelegd en aan de stukken toegevoegd. Uit de adviesaanvraag dient te blijken dat het betrokken kerklid geïnformeerd is over de aanvraag.

Artikel 4 advisering

De RvA is bevoegd een adviesaanvraag te weigeren indien blijkt dat de betrokken kerkenraad naar het oordeel van de RvA niet voldoende heeft getracht zelf tot een oplossing te komen of de adviesaanvraag buiten het taakveld van de RvA ligt. Het advies of de weigering daarvan wordt schriftelijk aan de kerkenraad uitgebracht, in beginsel binnen zes weken nadat de RvA de benodigde informatie heeft ontvangen. Het advies is gemotiveerd en bevat een beknopte opsomming van de informatie waarover de RvA heeft beschikt.

Artikel 5 geheimhouding/archief

Het advies is uitsluitend gericht aan en bestemd voor de kerkenraad en derhalve niet openbaar. De kerkenraad is bevoegd een afschrift van het advies aan de betrokkene(n) te verstrekken. De RvA neemt geheimhouding in acht ten aanzien van alle aan de RvA verstrekte informatie. Deputaten zijn bevoegd tot inzage van de stukken van de RvA indien zulks ten behoeve van de rapportage bedoeld in artikel 7 wenselijk is.

De secretaris treedt als archivaris van de RvA op.

Artikel 6 voorlichting

De RvA geeft voorlichting aan kerkenraden en ontwikkelt zo mogelijk programma's voor kerkenraden gericht op huwelijksvoorbereiding (onder andere huwelijks catechese) en huwelijks counseling, partnerkeuze en relatie-ontwikkeling, een en ander in de lijn van het rapport deputaten huwelijk en echtscheiding paragraaf 8.1.7. De RvA kan bij de uitvoering van deze taken samenwerken met andere organisaties, zulks na overleg en met instemming van deputaten.

Artikel 7 rapportage

De RvA rapporteert aan de GS Amersfoort 2005 tezamen met deputaten omtrent de aantallen aangevraagde en verstrekte adviezen alsmede de aard van die adviezen, met inachtneming van het in het artikel 5 bepaalde. Voorts wordt gerapporteerd omtrent de aan de kerkenraden verstrekte voorlichting en eventueel ontwikkelde programma's alsmede de daarmee opgedane ervaringen. In de rapportage wordt al datgene vermeld dat de RvA en deputaten wenselijk achten om tot een zo volledig mogelijke en inzichtelijke rapportage te komen. In geval van verschil van mening tussen de RvA en deputaten omtrent de inhoud van de rapportage, beslissen deputaten.

Artikel 8 kosten

De aan de advisering verbonden reis- en administratieve kosten kunnen bij de betrokken kerkenraad door de RvA in rekening worden gebracht.

De door de leden van de RvA gemaakte onkosten worden deugdelijk gespecificeerd ter declaratie aangeboden bij deputaten. De RvA is niet bevoegd tot het doen van eenmalige uitgaven boven een bedrag van € 50 zonder schriftelijke toestemming vooraf van deputaten.

Artikel 9 onvoorziene situaties

Deputaten beslissen in gevallen waarin deze instructie niet voorziet.

2. Informatie van de RvA aan de kerken met de vereisten voor een adviesaanvraag.

In opdracht van de synode van Zuidhorn hebben deputaten huwelijk en echtscheiding een Raad van Advies (RvA) ingesteld om kerkenraden te adviseren inzake echtscheiding en hertrouwen. Sinds begin 2003 hebben veel kerkenraden de weg naar de raad al gevonden. Tot de taak van deze raad behoort ook de kerken te informeren met betrekking tot huwelijksvoorbereiding, huwelijks counseling (relationele en pastorale hulp bij huwelijksproblemen). In samenwerking met diverse instanties binnen onze kerken is met de voorbereiding van de uitvoering hiervan een start gemaakt.

Positie van de Raad van Advies

De Raad van Advies wil vooral *een advies* geven door in te gaan op een concrete vraag van een kerkenraad.

De leden van de RvA zijn adviseurs en geen arbiters, ook al worden zij misschien wel zo door de kerkenraden gezien. Gevolg daarvan is dat een advies in de praktijk te veel gewicht krijgt.

De RvA vormt echter geen rechtbank ('Ehegericht') en heeft ook niet de bevoegdheid om rechtsgeldige uitspraken te doen (zoals b.v. kerkelijke vergaderingen).

Ook is hij er niet om in spoedberaad noodhulp te bieden in acute crisissituaties.

De RvA heeft voor elke adviesaanvraag *een termijn van ongeveer zes weken* nodig om tot een goed afgewogen eindadvies te komen.

De werkafspraken binnen de RvA zijn vastgelegd in een Protocol.

De RvA ontvangt bij voorkeur de adviesaanvragen van kerkenraden digitaal.

De RvA wordt bijgestaan door twee adviseurs uit Kampen, die geen leden van de Raad zijn. Deze adviseurs uit Kampen denken mee vanuit hun deskundigheid (kerkrecht en ethiek) en reageren op eigen initiatief. Ze dragen geen verantwoordelijkheid voor het eindadvies, waarvoor de leden van de RvA zelf aansprakelijk zijn.

Vereisten voor een adviesaanvraag

Het is belangrijk dat de kerkenraden weten, aan welke vereisten een adviesaanvraag over echtscheiding en hertrouwen behoort te voldoen.

1. algemeen:

- alle informatie over personen moet anoniem zijn
- informatie over leeftijden, aantal jaren huwelijk, eventuele kinderen
- formuleer kort en bondig de concrete adviesaanvraag
- stuur eventueel belangrijk notulair materiaal (geanonimiseerd) mee

2. begin van het huwelijk:

informatie over

- de voorgeschiedenis, de start
- goed begin of van tevoren gewaarschuwd, dingen verzwegen?

3. moeilijkheden:

- van welke aard, derde in het spel?
- welke oorzaak/oorzaken van ontwrichting?
- hoe aan gewerkt, met welk resultaat?
- wanneer vermaan, op welke gronden censuurmaatregelen?
- wederzijdse bereidheid bij pogingen tot verzoening?

4. huwelijksbreuk:

- welke beoordeling en besluitvorming is door de kerkenraad gegeven en notulair vastgelegd?
- welke boodschap over eventueel hertrouwen is aan betrokkenen meegedeeld?
- censuurmaatregelen gewenst?
- oordeel van de kerkenraad aanvaard?
- tekenen van berouw en verootmoediging (vgl. art. 75)?
- bekendmaking aan de gemeente?

5. hertrouwen:

- tijdsverloop en ontwikkeling nieuwe relatie
- tekenen van berouw en verootmoediging?
- bekendheid in de gemeente

6. informatie naar en van betrokkenen:

De adviesaanvraag wordt na overleg met betrokkenen ingediend, met vermelding of zij zich in de beschrijving van hun situatie herkennen. Eventueel berichten betrokkenen hun eigen visie (via de aanvraag van de kerkenraad).

Adres van Raad van Advies

Ds. P.J. Trimp

Lijsterbeslaan 7

7771 DM Hardenberg

email: rva.huwelijkechtscheiding@gkv.nl

Bijlage II Artikelen H.J. Messelink in *De Reformatie*

(jaargang 78, nummer 18 en 19 (8 en 15 februari 2003): samenvatting Deputatenrapport en verwerking GS bespreking)

Echtscheiding --- een nieuwe benadering

Binnen de Gereformeerde Kerken leven honderden gescheiden mensen. Daarnaast zijn er velen die worstelen met en in een moeizaam huwelijk. Voor veel kerkenraden is het een telkens terugkerend agendapunt: welk beleid voeren we in deze situatie van echtscheiding? Daarbij komen ook vragen rond de tuchttoefening aan de orde: moeten we tucht oefenen, afhouden van het avondmaal en zo ja, hoe lang moeten we dat volhouden? Hoe moeten we staan tegenover een tweede huwelijk na scheiding en de kerkelijke bevestiging daarvan? Allemaal vragen waar geen eenstemmig antwoord op gegeven wordt. Met bestaande regels kun je niet alle situaties aan. Dat is voor ambtsdragers lastig. Zij voelen zich vaak onmachtig. Deze onmacht is vooral moeilijk te verteren voor mensen die in een echtscheiding verwickeld zijn of na veel strijd en moeite gescheiden zijn.

De Generale Synode van Leusden 1999 besloot dat een nieuwe bezinning op eigentijdse vragen rond scheiden en hertrouwen noodzakelijk was. Daarvoor gaf ze aan een nieuw deputaatschap Echtscheiding de opdracht deze bezinning op gang te brengen door middel van een rapport waarin allerlei vragen rond echtscheiding aan de orde zouden moeten komen. Inmiddels is dit rapport verschenen en op de afgelopen synode van Zuidhorn besproken. In een aangepaste versie zal het in de loop van dit jaar aan de kerken gepresenteerd worden.

Ik wijd twee artikelen aan het rapport. In het eerste geef ik een weergave van de belangrijkste onderdelen ervan. In het tweede vermeld ik het een en ander uit de bespreking ter synode inclusief de kritische opmerkingen die gemaakt zijn en die in een vervolgoopdracht aan het deputaatschap zijn meegegeven. Het is daarbij de wens en de hoop van de deputaten dat hun rapport zal bijdragen aan een vernieuwde kijk op en betere omgang met de vragen rond echtscheiding.

Enquête

Deputaten kregen als een van de opdrachten mee knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen te inventariseren. Daarbij moesten ook de door Leusden vastgestelde uitgangspunten en richtlijnen worden geëvalueerd. Daartoe is een 30-tal kerken benaderd, waarvan er 18 gereageerd hebben door het invullen van de enquête. Ik geef korthedshalve enkele conclusies weer:

1. De richtlijnen bieden onvoldoende houvast in allerlei concrete situaties. De kerken hebben behoefte aan duidelijkheid over wat nu wel en wat niet mag/kan.
2. Er is behoefte aan meer duidelijkheid over de echtscheidingsgronden. Zijn 'overspel' en 'verlating vanwege het geloof' de enige gronden die toelaatbaar zijn? Er moet meer duidelijkheid komen over wat onder 'verlating vanwege het geloof' en 'kwaadwillige verlating' valt.
3. Er leven veel vragen over toepassing en opheffing van tucht, vooral bij het doorzetten van een ongeoorloofde scheiding of van ongeoorloofd hertrouwen en bij gebrek aan berouw over een ongeoorloofde scheiding c.q. ongeoorloofd hertrouwen (terwijl er overigens wel van een christelijke levensstijl sprake is).
4. Er is behoefte aan richtlijnen inzake een tweede huwelijk, het toestaan van een kerkelijke bevestiging daarvan en het al of niet vragen van een 'belofte van niet-hertrouwen' na een ongeoorloofde scheiding.

Vanuit deze vragen zijn deputaten aan de slag gegaan.

Eerst is geprobeerd het probleem nader in beeld te krijgen door de hierboven genoemde vragen en behoeften te plaatsen in de context van de moderne samenleving. Die verschilt in vele opzichten van de samenleving uit de bijbelse tijd. Ik noem een aantal aspecten van onze cultuur:

- de sterke nadruk op de autonomie van het individu. De gemeenschap als dragende factor raakt steeds meer op de achtergrond. Beslissingen worden vandaag vooral individueel genomen
- de kwaliteitseisen die aan het leven worden gesteld, en dus ook aan het huwelijk, worden steeds hoger. Het huwelijk moet ons voldoening geven op alle vlakken. Behoeften moeten onmiddellijk bevredigd worden. De ander moet mijn zelfontplooiing en welbevinden niet in de weg staan. Al snel wordt zo een situatie als onleefbaar ervaren. Rechten gaan zomaar boven plichten uit.
- er is vandaag veel aandacht voor psychische problemen; veel mensen zijn in therapie; dat kan z'n weerslag op de omgang met elkaar in het huwelijk hebben.
- de emancipatie van de vrouw is een tamelijk nieuw verschijnsel. Daardoor is zij onafhankelijker geworden ten opzichte van haar man. Relaties kunnen zo een ander karakter krijgen. Er is een verband aangetoond tussen echtscheiding en de mogelijkheden tot economische zelfstandigheid van de vrouw.
- De samenleving is sterk veranderd. De beperkingen om te scheiden zijn middels de wetgeving uit 1971 verminderd en daardoor nam het aantal echtscheiding enorm toe.

Ik geef hier een opsomming en geen beoordeling. Het gaat er nu om dat we in onze bezinning met deze factoren rekening dienen te houden.

Vanuit deze inventarisatie heeft het deputaatschap een aantal vragen voor zichzelf geformuleerd. Ik zet er enkele op een rijtje:

1. Op welke manier moeten we omgaan met geboden en andere normatieve richtlijnen die we in de Bijbel op het punt van echtscheiding aantreffen? Hoe pas je die goed toe?
2. Bevat de Bijbel gronden voor echtscheiding en zo ja, welke?
3. Op welke manier wil de Bijbel ons richting wijzen in de concrete situaties van echtscheiding en hertrouwen die zich vandaag voordoen en die we niet zomaar in tekst en context van de Bijbel terugvinden? En hoe gebruiken wij de bovengenoemde gegevens uit onze cultuur hierbij?
4. Is het wenselijk dat persoonlijke beslissingen tot stand komen in een relatie van verantwoording ten opzichte van de kerkelijke gemeenschap en de kerkenraad? Zo ja, hoe dan?

Het licht van de Bijbel

Na een grondige exegese van de relevante Schriftgedeelten wordt in het rapport een poging ondernomen met behulp hiervan een nieuwe benadering van de echtscheidingsproblematiek te formuleren. Daarbij kiest het rapport zijn uitgangspunt in een eerder deputatenrapport over echtscheiding dat op de synode van Berkel 1996 heeft gediend. Ik haal daar één punt uit: het rapport betoogt dat er twee uitzonderingen zijn op het verbod tot echtscheiding: overspel en verlating naar 1 Kor. 7. Op beide gronden past het rapport een analogeredenering toe: niet alleen letterlijke situaties van overspel en verlating, maar ook situaties die daarop sterk lijken, geven grond om te scheiden. Daarnaast wil het rapport aan het begrip 'duurzame ontwrichting' (dat de nederlandse wet als grond hanteert) geen kracht tot een geoorloofde scheiding geven.

In ons rapport komen we tot de conclusie dat deze benadering niet meer voldoet. M.n. de analogiserende kan tot een grenzeloos gebeuren worden. Bovendien is het spreken over echtscheidingsgronden niet direct aan de Bijbel te verbinden. De Bijbel maakt alleen duidelijk dat er situaties bestaan waarin het tot echtscheiding kan komen. Maar we moeten de Bijbel niet overvragen. Er is geen systeem van 'Bijbelse echtscheidingsgronden' dat het hele terrein bestrijkt.

Ons rapport kiest voor een andere benadering. Wij nemen ons uitgangspunt in het onderwijs van Jezus. Centraal daarbij staat het naderende koninkrijk van God. Door in Jezus Christus te geloven en Hem na te volgen zullen wij daar binnengaan. Dit leven in navolging betekent je kruis op je nemen, 'nee' zeggen tegen je oude mens en Jezus volgen. Die weg oogt op het eerste gezicht als 'verlies', maar loopt uit op 'winst', want wie zijn leven verliest, die zal het vinden. Concreet betekent dit voor onze levensstijl, dat je je geluk in God zoekt en niet afhankelijk maakt van de concrete omstandigheden waarin je verkeert. Je mag je schatten verzamelen in de hemel. Bovendien leer je overal de zonde weg te doen in een leven van radicale bekering. In het koninkrijk van God wordt de liefde grenzeloos. Gods liefde kent geen beperkingen en hierin mogen wij Gods navolgers worden. In de Bergrede leert Jezus ons een manier van leven die bij het koninkrijk van God past. Daarbij beperkt Jezus Zich niet tot de geboden die God al onder het oude verbond aan zijn volk gaf. Zijn onderwijs is breder. Hij spreekt over de meerdere gerechtigheid en maakt dat gegeven concreet voor enkele onderwerpen, o.a. voor huwelijk en echtscheiding.

Jezus draagt zijn discipelen bij zijn Hemelvaart op de volken te leren onderhouden 'al wat Hij bevolen heeft'. Tot dat alles behoort de wet van God, maar tegelijk heel het onderwijs van Jezus (en in aansluiting daarop van de apostelen). Bovendien belooft Jezus zijn Geest die ons denken vernieuwt en ons fijngevoeligheid geeft om te onderscheiden wat goed is en wat kwaad. Er mag zo almeer inzicht ontstaan in de wil van God. We mogen leven vanuit de mentaliteit ('de zin') van Christus. Daarbij zijn er tal van factoren die onze morele keuzes inhoudelijk sturen: inzicht in Gods scheppingsbedoeling (Mat. 19: 4-8), Jezus' woorden, het onderwijs van de apostelen, de tien geboden, allerlei wetten uit het OT, voorbeelden uit de bijbel enz. Van groot belang is het persoonlijke en gezamenlijke gebed als instrument om te ontdekken wat het goede is in de concrete situatie.

Als we deze inzichten toepassen op het gebied van huwelijk en echtscheiding, wordt duidelijk dat we er niet komen met een beroep op het 7^e gebod. De Here Jezus (en later de apostel Paulus) zetten daar een heel stuk onderwijs omheen. Bovendien grijpt Jezus achter Mozes terug op de schepping en tegelijk grijpt Hij vooruit op het Koninkrijk waarin geen huwelijk meer zal zijn.

Wanneer we het huwelijk leren zien en beleven in het perspectief van het komende koninkrijk, blijkt dat huwelijk te behoren tot de zaken die 'bezig zijn te verdwijnen'. In het koninkrijk zullen geen huwelijken meer bestaan. Vanuit dit onderwijs van Jezus klinkt in het NT een nieuwe waardering van het ongehuwd zijn. De woorden 'het is niet goed dat de mens alleen zij' blijven gelden, maar ze leiden niet meer alleen tot het huwelijk. De ongetrouwde kan in de gemeenschap met Christus en in de band met de andere gelovigen, in de verwachting van het komende geluk van het Koninkrijk, een nieuwe invulling vinden van dit grondgegeven. Dit relativeert ook de wens om na een echtscheiding opnieuw te trouwen. Wanneer het huwelijk als de normale stand van leven geldt, is hertrouwen na echtscheiding logisch. Maar waar de ongehuwde staat meer waarde toegekend krijgt, wijzigt dit beeld.

'Niet hertrouwen' staat dan niet gelijk met 'ongelukkig zijn'. Het verbod op hertrouwen dat Paulus in 1 Kor 7: 11 geeft, past juist bij de verwachting van het koninkrijk. Niet dat de *beleving* van ongetrouwden en gescheidenen altijd zo is, maar ze mogen wel hun winst doen met dit onderwijs.

Dat ons geluk op weg naar het koninkrijk in Christus ligt, betekent ook dat we huwelijken kunnen volhouden waarin we weinig of geen 'geluk' of 'levensvulling' vinden. Volgens Mat. 19: 12 kunnen ingrijpende huwelijksmoeiten (tot en met het ontbreken van seksueel verkeer) op weg naar het koninkrijk geen vaste reden geven om het huwelijk te beëindigen. Voor alle duidelijkheid: natuurlijk zal in allerlei situaties rekening gehouden dienen te worden met de draagkracht van mensen.

Vervolgens betekent Jezus' onderwijs dat de levensstijl van het koninkrijk niet mikt op *indamming* maar op *wegdoen* van zonden in en rond het huwelijk. Daarbij gaat het niet alleen om echtbreuk maar om alle huwelijkszonden. Jezus zelf spreekt over de begeerte van de ogen. Maar je kunt ook denken aan het doorzetten van je eigen belang in het huwelijk ten koste van de ander; de gezamenlijke omgang met God verwaarlozen; de ander respectloos domineren. Positief gezien vormt het huwelijk het terrein om de onbegrensde liefde, die Christus geeft, te beoefenen. De liefde van God doortrekt de relatie van man en vrouw. Een uitwerking hiervan vormt het inzicht dat geen enkele zonde van de ander bij voorbaat reden kan zijn de relatie te beëindigen. *Zelfs overspel niet*. Wel heeft de zonde van overspel een bijzonder karakter. Seksuele gemeenschap bezegelt de diepe eenheid die God tussen een man en een vrouw legt. Wanneer je als getrouwde deze seksuele gemeenschap buiten je huwelijk beleeft, maak je werkelijk de huwelijks eenheid stuk. Daarom tast overspel het huwelijk erger aan dan andere zonden. De voortzetting van het huwelijk spreekt dan niet vanzelf. Maar gezien bovenstaande ook de ontbinding ervan niet.

De navolging van Gods liefde is ook van belang in situaties waarin het huwelijk stuk ging. De liefde zal de lijn naar de ander niet definitief door willen snijden en elke kans op verzoening willen benutten. Daarbij is een bijkomende overweging dat een huwelijk, zolang beide partners blijven leven, voor God nog altijd blijft 'gelden', in ieder geval zolang er geen derde in het spel is. Voor God blijven de beloften van je trouwdag levenslang naklinken. Ook voor ons is er geen reden ze te vergeten.

1 Kor. 7 anders gebruiken

In 1 Kor. 7 zien we dat Paulus op nieuwe situaties stuit in de gemeente van Christus. Hij kan daarbij incidenteel ontslag geven van de regel die in Jezus' onderwijs centraal staat (niet scheiden). We wijzen m.n. op de woorden in vers 15: de broeder of zuster is in dit geval niet gebonden (nl. aan de voorafgaande uitspraak om niet te scheiden). Dat is een voorbeeld van een manier van handelen bij onvoorziene situaties, waarin het vasthouden aan de regel onbillijke gevolgen zou kunnen hebben. Paulus geeft zo een richtingwijzer in nieuwe en onvoorziene situaties, waarin toepassing van Jezus' onderwijs verkeerde gevolgen kan hebben. De regel blijft, maar soms is ontslag van de binding aan die regel onontkoombaar. Dan moet gekozen worden voor het 'minst kwade', in dit geval echtscheiding. Dus niet alle nieuwe situaties zijn vandaag bij voorbaat beslist door een geldende regel. Van de werkwijze van de apostel kunnen wij vandaag leren. We hebben de positie van mondige kinderen van God, die de wil van de hemelse Vader kunnen onderkennen om in het licht daarvan te kiezen wat in een bepaalde situatie naar ons inzicht het beste is. Wij moeten daarnaar samen zoeken, binnen de gemeenschap van de kerk. Alle individualisme moeten we hier ontlopen.

Bij het beoordelen van (echtscheidings-)situaties dienen we ook te betrekken in welke mate geloof en geloofsinzicht aanwezig is. Ook onder het nieuwe verbond is de hardheid van het hart niet verdwenen. Christenen kunnen zich 'onmondig' of zelfs 'vleselijk' gedragen. Er kan sprake zijn van een gebrekkig geloof of van grote psychische problemen. Ook moet in rekening gebracht worden wat hierboven geschreven is over de moderne cultuur waardoor ook christenen worden beïnvloed. Daarbij zal niet uit het oog verloren mogen worden dat we als christenen vreemdelingen zijn in deze wereld en een eigen levensstijl moeten kennen c.q. verder ontwikkelen. In onze tijd is het strijden voor een werkelijk christelijke huwelijksmoraal van het grootst belang.

Slot

Omdat de omvang van dit eerste artikel niet te groot mag zijn, noem ik tot slot een aantal zaken die in het laatste deel van het rapport ter sprake komen. Dat is allereerst de mogelijkheid van scheiding van tafel en bed. Wij bevelen een herwaardering van deze mogelijkheid aan. Daarnaast besteedt het rapport uitvoerig aandacht aan de manier waarop de tucht ter sprake komt in echtscheidings- en hertrouwsituaties. Opvallend daarbij is het pleidooi voor het zetten van stappen tussen al te grote terughoudendheid c.q. passiviteit enerzijds en het al te snel overgaan tot tuchtmaatregelen aan de andere kant. Elementen daarbij zijn de openlijke bestraffing binnen de gemeente en de duidelijke stellingname van de kerkenraad, waarbij een afkeuring uitgesproken wordt over een bepaalde stap terwijl tegelijk die bepaalde beslissing aan de eigen verantwoordelijkheid van betrekkenen wordt gelaten.

Het rapport pleit voor terughoudendheid van kerkenraden inzake de bevestiging van tweede huwelijken.

Tevens wordt de aanbeveling gedaan een raad van advies in het leven te roepen, die door kerkenraden ingeschakeld kan worden voor ethisch, juridisch en relationeel advies.

Ik eindig met een citaat uit het rapport: als de kerken verder willen komen in het verstaan van de Bijbelse boodschap rond huwelijk en echtscheiding, kan dit alleen in een geest van verootmoediging. Om dit niet bij woorden te laten, stellen wij voor om in een bijzonder moment de aandacht in de gemeente daarop te richten.

De synode heeft deze aanbeveling in een besluit vastgelegd. Dat is een goede zaak. Want bezinning kan niet zonder verootmoediging.

H.J. Messelink

(Lid deputaatschap Huwelijk en Echtscheiding).

(Artikel Reformatie)

Echtscheiding – vragen bij een nieuwe benadering

De synode van Zuidhorn is enkele weken geleden definitief gesloten. Op deze synode heeft zich een pittige en inhoudsrijke discussie voorgedaan rond het rapport van de echtscheidingsdeputaten.

In mijn vorige artikel heb ik de inhoud van het rapport kort weergegeven. Daarbij was de aandacht vooral gericht op de nieuwe aanpak van echtscheidingsvragen die het rapport. Tegenover een benadering vanuit enkele teksten en vanuit het begrip 'echtscheidingsgronden' pleit het rapport voor het werken met het onderwijs vanuit heel de Schrift. Binnen dat onderwijs van de Schrift vormen de werken en woorden van Christus het centrum en hoogtepunt. Ons christelijk leven en de bezinning daarop zal daarom inzetten bij Hem. Daarbij werken we niet alleen met woorden die rechtstreeks over echtscheiding handelen, maar ook met de algemene lijn van zijn spreken (m.n. over de ingang in het koninkrijk en de navolging van Christus). Dat onderwijs probeert het rapport toe te passen op vragen rond echtscheiding. Daarbij is ook veel aandacht voor de vraag hoe de apostel Paulus (m.n. in 1 Kor. 7) aansluit bij en voortbouwt op het onderwijs van Jezus. Ook is veel ruimte gegeven aan het doordenken van de eigen cultuur en samenleving waarbinnen Gods kinderen in de 21^e eeuw leven en waardoor zij beïnvloed worden. Ook wordt in het rapport ingegaan op de hantering van de kerkelijke tucht in echtscheidingsituaties, waarbij gepleit wordt voor meer differentiatie in de toepassing daarvan.

In de discussie ter synode zijn veel (kritische) vragen over het rapport aan de orde geweest. Deputaten hebben opdracht gekregen in hun vervolgrapport die discussie te verwerken. In dit artikel noem ik een aantal vragen die gesteld zijn en geef ik aan op welke manier de deputaten daarmee omgaan. Voor het gemak nummer ik de vragen.

1. Verdwijnt in de opvatting van deputaten het concrete gebod niet teveel op de achtergrond ten gunste van de stijl van het koninkrijk?

Het deputatenrapport formuleert het nogal scherp. Ik citeer: "Bij het nadenken over de echtscheidingsproblematiek moeten wij ons uitgangspunt nemen in het onderwijs van Christus. In de eerste plaats handhaaft Hij het 7^e gebod. Tegelijk gaat Hij boven dat gebod uit. Dat blijkt uit de bergrede, waar Jezus zegt dat Hij niet gekomen is om wet en profeten te ontbinden, maar om die te vervullen." (p. 37) De indruk kan zo gewekt worden dat de status van het 7^e gebod onduidelijk wordt. Dat is niet de bedoeling van deputaten. Wij leggen de nadruk op dat Jezus'onderwijs geen breuk betekent met Gods openbaring via Mozes, maar een voortbouwen daarop is. Het is volstrekt niet de bedoeling het concrete gebod in te ruilen voor iets vaags. Wel kiezen we voor een bredere insteek dan alleen die van het 7^e gebod. We proberen daarin aan te sluiten bij het onderwijs van de Here Jezus. Hij handhaaft het 7^e gebod. Hij zegt: u hebt gehoord dat tot de ouden gezegd is: Gij zult niet echtbreken. Tegelijk gaat Hij een stap verder door er aan toe te voegen: Maar Ik zeg u.... Dat sluit aan bij wat Hij even eerder gezegd had, nl dat Hij niet gekomen is om de wet of de profeten te ontbinden maar om ze te vervullen. Dit betekent dat bij het koninkrijk dat Jezus brengt een stijl van leven past, die uitgaat boven het gewone. De gerechtigheid die Jezus van zijn navolgers vraagt, dient overvloediger te zijn dan die van de Schriftgeleerden en Farizeeën. Dit wordt door Jezus concreet gemaakt in zijn omgang met de wet. Juist daarom zijn wij van mening dat wij de vragen rond echtscheiding niet exclusief moeten benaderen vanuit het 7^e gebod. We gaan uit van het onderwijs van Jezus, waarin de wet is opgenomen. Met deze bredere benadering zijn wij in staat meer gegevens te mobiliseren om tot een verantwoorde visie op echtscheiding te komen. Omdat Jezus de geboden zet in het kader van zijn vernieuwend onderwijs over navolging, zelfverloochening, het liefhebben van de vijand en het uit zijn op volmaaktheid, geeft Hij aan dat het 7^e gebod een breder terrein bestrijkt dan alleen vanuit het Oude Testament vermoed zou kunnen worden. Dat bevestigt ons in de stelling dat wij onze morele bezinning het beste kunnen inzetten bij het onderwijs van de Here Jezus om van daaruit ook goede aandacht te kunnen schenken aan de geboden van Mozes. We willen dus geenzins de stijl van het koninkrijk *uitspelen* tegen het leven naar de geboden. Wij kiezen niet voor een vage vrijblijvendheid. Wij menen dat het, door de geboden op te nemen in Jezus'onderwijs, juist kan komen tot een radicalere navolging van Hem.

2. Geven deputaten wel voldoende invulling aan het verschil Oude-Nieuwe Testament en de voortgang in de heilsgeschiedenis? Is de tijd van de hardheid van het hart niet voorbij (door de Geest die de wet in de harten schrijft), zodat je niet meer met de notie van deze hardheid van het hart moet werken?

Hierachter steekt het gegeven dat Mozes de scheidbrief gaf als tegemoetkoming aan de zwakheid van de mensen, maar tegelijk als een regel die afweek van Gods scheppingsbedoeling. In het onderwijs van de Here Jezus blijkt dat God verder wil komen met zijn volk. Hij wil de zonde niet alleen *indammen* maar *wegdoen*. Maar dat Jezus zijn leerlingen en ons daarop leert inzetten, impliceert nog niet dat de hardheid van het hart niet meer voorkomt. Het zegt ook niet dat wij niets zouden kunnen leren van de manier waarop de wet van Mozes de zonde kon indammen. In elk geval 1 Kor. 7 geeft een voorbeeld van het tegendeel, wanneer Paulus stelt dat als er toch sprake is van een echtscheiding niet opnieuw getrouwd moet worden. Het gaat

daar om een situatie waarin kennelijk toch weer de hardheid van het hart aan de orde is: echtscheiding ondanks Jezus' onderwijs! Paulus heeft in die situatie meer dan de boodschap: verzoenen. Ook het indammende 'ongetrouwd blijven' geeft hij als boodschap mee. Ook in de gemeente van het nieuwe verbond is met de zonde als blijvende factor rekening te houden. Bovendien ontmoeten we in de gemeente niet bij iedereen dezelfde mate van geloof en gehoorzaamheid. Paulus constateert in de gemeente van Korinthe nog steeds een 'vleselijke' houding. Er zijn nog 'onmondigen in Christus'. Van het Nieuwe Verbond mogen we zeggen dat het niet meer stuk zal lopen op de zonde van de mens. Maar daarmee is die zonde *zelf* nog niet verdwenen. En niet iedereen in de gemeente bevindt zich op hetzelfde geloofsniveau. Er kan ook sprake zijn van terugval, zoals de Hebreënbrief schetst. Daarom zullen we ook binnen de gemeente van Christus blijven rekenen met de hardheid van het hart en de gebrokenheid van het leven. Op die manier kan de wijsheid van de mozaïsche wetgeving van belang blijven voor de kerk van het Nieuwe Verbond.

3. Mag je wel zo met 1 Kor. 7 omgaan als de deputaten doen: verlof geven om Jezus' regel (nl. niet scheiden) niet zonder meer toe te passen? Kun je ooit stellen dat Jezus een bepaalde situatie niet voorzien heeft?

Op de synode is veel discussie gevoerd over de manier waarop deputaten 1 Kor. 7 uitleggen en toepassen. Deputaten stellen in hun rapport dat we uit 1 Kor. 7 kunnen afleiden dat er zich in de gemeente situaties kunnen voordoen (zoals een huwelijk waarin een van beide partners tot geloof komt en de ander niet) waarop Jezus' onderwijs niet zonder meer moet worden toegepast, omdat ze in de oorspronkelijke context van zijn spreken nog niet in beeld waren. In zulke situaties zou toepassing kunnen leiden tot onbillijke of schadelijke gevolgen. Er kunnen zich ook vandaag nieuwe situaties voordoen waarin we als kerk de regel die uit Jezus' onderwijs volgt als niet van toepassing verklaren.

Vooraf de manier waarop deputaten dit geformuleerd hebben, roept vragen en misverstanden op. Een stukje verduidelijking kan misschien helpen. Het gaat er ons niet om de *geldigheid* van Jezus' woorden te relativiseren. Het gaat ons om de *toepassing* van Jezus' woorden in een gebroken werkelijkheid. Daarbij menen wij iets te kunnen leren van de manier waarop de apostel Paulus omging met het onderwijs van de Here Jezus. Hij stuitte op de situatie van een bekeerde heidenchristen die een keus moest maken tussen zijn/haar nieuwe Heer en degene aan wie hij/zij door het huwelijk verbonden was. Deze situatie was in het onderwijs in de evangelieën nog niet in beeld. Paulus zegt dan niet: ik geef een nieuwe echtscheidingsgrond. Hij geeft een richtlijn voor een concrete situatie. Hij zegt: in zo'n geval, als hierboven geschetst, is de broeder of zuster niet gebonden (namelijk aan de regel van het niet-scheiden, zoals hij in vers 12 en 13 had geformuleerd).

We kunnen ons voorstellen dat er in de loop van de tijd ook andersoortige situaties denkbaar zijn, waarin de kerk op een vergelijkbare manier spreekt. Voor deputaten betekent dit dat de kerk in bepaalde gevallen mensen ruimte kan geven om te scheiden. Denk aan situaties van incest en grove mishandeling.

Graag willen we de bezinning van de gezamenlijke kerken hierin stimuleren. Daarbij zal in onze optiek de kerk Paulus' woord uit 1 Kor. 7 niet verwerken als vaste echtscheidingsgrond, maar als een voorbeeld van een mogelijke manier van handelen in nieuwe situaties. Ook in 1 Kor. 7 blijft echtscheiding een groot kwaad. Maar, zo leert Paulus ons, soms is dat te verkiezen boven het grotere kwaad van compromissen op het punt van het geloof. Daarom is het denkbaar dat de kerk in bepaalde situaties die vergelijkbaar zijn met die van 1 Kor. 7 zegt: in dit geval bent u niet gebonden aan de genoemde regel.

Het is duidelijk dat de discussie op dit punt niet is afgelopen. Deputaten leggen hun visie neer in het midden van de kerken met de vraag erover mee te denken en zo gezamenlijk verder te komen. Ons rapport is zeker geen eindpunt, maar een verhaal-onderweg. Het wil de gezamenlijke bezinning dienen.

4. Past het rapport zich niet te sterk aan de gebroken werkelijkheid aan? Anders gezegd: is er niet een te grote spanning tussen het bijbels onderwijs en de toepassing in de praktijk?

Het echtscheidingsrapport besteedt veel aandacht aan de ontwikkelingen in de maatschappij en ook aan de geestelijke draagkracht van de gelovigen. We proberen te rekenen met de werkelijkheid van zonde, zwakheid en gebrokenheid. Overigens is dat niet iets nieuws. Dat is ook nu al de praktijk in het handelen van ambtsdragers. In het rapport wordt er alleen meer openlijk over gesproken en mee gewerkt.

Natuurlijk roept dit vragen op: kun je als ambtsdrager de situatie en gesteldheid van gemeenteleden goed inschatten? Hoe weet je of je te maken hebt met verzet tegen God of met gebrekkig inzicht? Ben je in staat om te beoordelen welke rol psychische aspecten spelen? Die vragen zijn reëel. Er wordt van kerkenraden en individuele ambtsdragers veel wijsheid gevraagd om goed te kunnen onderscheiden. Vaak zal daarbij deskundige hulp van anderen onontbeerlijk zijn. Naast deze professionele kennis is er ook christelijke wijsheid nodig. Daarbij mogen we gebruik maken van voortschrijdend inzicht op allerlei terreinen. Dat leert onderscheiden. Soms lijkt een houding heel gelovig terwijl er onwil of onmacht in het spel zijn. Ook het omgekeerde doet zich voor. Het kost soms veel tijd en inspanning om te ontdekken waar de werkelijke moeite zit.

Belangrijk voor ambtsdragers is om altijd weer in te zetten bij de kern: de relatie met God in Jezus Christus. Hoe staat het daarmee, in dit huwelijk, in dit leven?

5. Zet het rapport de kerkelijke tucht niet te veel buiten spel? Wordt de tucht niet te sterk afhankelijk gemaakt van het geloofsinzicht van de betreffende gemeenteleden?

Het instrument van de kerkelijke tucht is onmisbaar. Tucht wordt toegepast als kerkleden zich verhardten in de zonde of wanneer zij een openbare of andere ernstige zonde bedrijven. De tucht wordt bediend met het Woord. We mogen weten: dat Woord *werkt*. Het is een tweesnijdend scherp zwaard. Tegelijk mag met dat zwaard niet ondoordacht en onbezonnen op een situatie ingeslagen worden. In het vermaan zal duidelijk moeten worden of mensen zich werkelijk verhardten, verzetten tegen God of dat er bijvoorbeeld sprake is van gebrekkig geloofsinzicht of van geestelijke zwakte en moedeloosheid. Het is belangrijk met het Woord van God adequaat in te spelen op de concrete situatie. Daar moet veel tijd voor uitgetrokken worden. Soms zal dat betekenen dat met de betrokken gemeenteleden heel nauwkeurig de Schrift gelezen wordt: wat vraagt de Here van jullie? Dan zal blijken of er de wil is Hem te gehoorzamen of niet. Soms zal er dan uitkomen dat er heel andere dingen spelen: een zwak geloof, een gebrekkig geloofsinzicht, een psychisch niet goed functioneren. Dan zal het Schriftuurlijk onderwijs en vermaan zich daarop richten. Zorvuldigheid is hier een eerste vereiste.

Het kan voorkomen dat kerkenraden te snel naar het instrument van de tucht grijpen, om zo bv. voor zichzelf duidelijkheid te verschaffen of een veilige weg te gaan. Daarmee kan bij gemeenteleden heel wat schade veroorzaakt worden. Juist als je als ambtsdrager uit bent op de groei van de gemeenteleden in het geloof in Christus, zul je daar eerst veel energie in moeten steken. Geef jezelf en elkaar maar veel ruimte voor een lange weg van onderwijs, vermaning en bemoediging. En zet dat niet te snel onder druk met (de dreiging van) tucht.

Het gaat ons er niet om de kerkelijke tucht afhankelijk te maken van het geloofsinzicht of de groei van de kerkleden. Het gaat ons er wel om dat onze pastorale hulp in echtscheidingssituaties niet eenzijdig te laten lopen langs de lijn van vermaan en tucht. Het gaat er om oog te krijgen voor wat er werkelijk speelt: is dit verharding in zonde of is er iets anders aan de hand? Natuurlijk zijn er nog meer factoren die meedoen; de eer van God en de heiligheid van de gemeente. In sommige situaties zal een kerkenraad ook sneller dienen te handelen dan hierboven geschetst. Maar juist met het oog daarop pleiten deputaten voor andere vormen van tucht, zoals de openlijke bestraffing, de publieke afkeuring van de zonde om zo de gemeente daartegen te beschermen.

Uiteindelijk gaat het ons hierom dat we recht doen aan alle betrokkenen. Daartoe moet het Woord van God in zijn volle breedte ter sprake gebracht worden.

6. Schrijft het deputatenrapport niet te mooi en te positief over het ongehuwd-zijn?

We kunnen bij de beantwoording van deze vraag ons uitgangspunt nemen in wat Paulus zegt in 1 Kor.7:11: als je (toch) gescheiden bent, verzoen je dan met elkaar of blijf ongehuwd. Het past bij de stijl van het koninkrijk om na een scheiding ongehuwd te blijven. Dat heeft er mee te maken dat ook na een scheiding de beloften van de trouwdag blijven naklinken. Bovendien zegt de apostel: ik zou wel willen dat alle mensen waren zoals ik (nl. ongetrouwd). Dat is een belangrijke correctie op het algemene beeld dat niet-getrouwden gemakkelijk beoordeeld worden op wat zij *niet* hebben. In onze tijd zie je ook dat veel mensen na een scheiding al heel snel weer de vraag toelaten 'wanneer ben ik toe aan een nieuwe relatie'. Paulus relativeert zo'n vraag sterk. Daarbij mogen we laten meewegen wat de Here Jezus zegt over het komende koninkrijk waarin geen huwelijken meer zullen zijn en wat Paulus zegt over het huwelijk als behorend tot de zaken die bezig zijn te verdwijnen. Van hieruit krijgt het ongehuwd-zijn meer waarde, een positievere betekenis. Niet-trouwen of niet-hertrouwen staat niet gelijk met ongelukkig-zijn. Natuurlijk kun je dit als ongehuwde of gescheidene heel anders *beleven*. Dat staat buiten kijf. Het gaat ons er in het rapport om dat we in de kerk de ongehuwde staat, schriftuurlijk gezien, niet onderwaarderen. Dat zou veel krampachtigheid m.n. rond het hertrouwen kunnen wegnemen.

Slot

In dit artikel zijn verschillende vragen behandeld die in Zuidhorn n.a.v. ons rapport op tafel kwamen. Ik heb geprobeerd er goede aandacht aan te geven. Het behoort ook tot de opdracht van de deputaten om in een breder toegankelijke versie van ons rapport de bespreking ter synode te verwerken. In de loop van dit jaar zal, zo de Here wil, deze versie verschijnen. Aan de hand daarvan zal er naar wij hopen een breed-kerkelijke gedachtenwisseling op gang komen over ons rapport. De zaak is het waard. Want echtscheiding blijft een kwaad. En alles wat gezamenlijk als kerken kunnen doen om dit kwaad in te dammen en terug te dringen, is winst. Deputaten leggen de resultaten van hun studie aan de kerken voor. Zij hopen op een vruchtbare bezinning.

H.J. Messelink

Bijlage III Artikelen A.L.Th. de Bruijne in *De Reformatie*

(jaargang 79, nummer 37, 38, 39 en 40: reactie op kritische recensies studierapport Deputaten)

Het deputaatschap 'Huwelijk en Echtscheiding' is bezig met een kerkelijke bezinning rond dit onderwerp. In 2003 verschenen artikelen in de Reformatie. Een verkorte en bijgestelde versie van het 'echtscheidingsrapport' voor de synode van Zuidhorn werd aan de kerken aangeboden. Er zijn avonden belegd voor ambtsdragers. In verschillende plaatselijke kerken vinden spreekbeurten plaats. Dat alles levert steeds meer reacties op, vooral in de vorm van brieven van kerkenraden, maar ook via artikelen in de kerkelijke pers. In het kader van de brede kerkelijke bezinning die ons door de synode was opgedragen, ga ik als lid van het deputaatschap in enkele artikelen nogmaals in op de thematiek van echtscheiding en hertrouwen. Eerst zal ik in twee artikelen duidelijk maken wat de strekking is van onze benadering, juist rond die punten waar deze vragen oproept. Daarna ga ik op enkele centrale punten van kritiek nadrukkelijker in.

Meedenken

Veel reacties die wij krijgen, zijn instemmend. Wij bespeuren bij meerderen groeiend draagvlak voor onze omgang met echtscheiding en hertrouwen. Broeders en zusters herkennen de problematiek én de ethische benadering vanuit de kern van ons christen-zijn, waarmee wij daarop willen ingaan. Kerkenraden en predikanten geven aan dat onze insteek hen nieuwe openingen in het pastoraat rond echtscheiding biedt. Zelfs horen wij af en toe dat dreigende scheidingen konden worden voorkomen. Ook zijn er kerkenraden en kerkleden die minder vanzelfsprekend overgaan tot kerkelijke bevestiging van huwelijken na echtscheiding. Via verschillende concrete ideeën denken meerderen met ons mee om onze benadering waar nodig te verbeteren.

Toch ontvangen wij ook bezorgde respons. Sommige kerkleden zien de zaak van de echtscheiding als één van de thema's waarmee onze kerken een verkeerde weg dreigen in te slaan. Er zijn kerkenraden die de besluiten van de synode op dit punt niet gemakkelijk kunnen ratificeren. Voorlichtingsmateriaal circuleert, waarin zware kritiek klinkt. Sommigen spreken zelfs van schrijfkritiek. Wij zouden van de Bijbel afdoen en daaraan toevoegen. Met een beroep op het verschil tussen onze hedendaagse context en die uit de tijd van de Bijbel zouden wij schriftuurlijke normen krachteloos maken. In de 'Kerkbode voor Groningen etc' (26 maart 2004) schreven de predikanten H. Pathuis en P.L. Voorberg een kritisch artikel. Hetzelfde deed ds. P.L. Storm in het blad 'Nader Bekeken' (mei 2004). Hun kritiek loopt grotendeels parallel. Aan de ene kant vinden zij ons te ver gaan als wij stellen dat de Schrift helemaal geen echtscheidingsgronden kent. Aan de andere kant menen zij dat wij 1 Korintiërs 7 verkeerd gebruiken. Want volgens ons kan de kerk soms net als Paulus in bepaalde onvoorziene situaties tegen mensen moeten zeggen: hier bent u niet gebonden en accepteren wij dus een scheiding. En daarbij hoeft het dan niet te gaan over dezelfde situatie als die waarbij Paulus zelf dat stelt. Van een heel andere kant binnen onze kerken komt kritiek op ons voorstel om huwelijken na echtscheiding zoveel mogelijk terug te dringen en daarom als regel niet meer kerkelijk te bevestigen. Leg je zo geen lasten op die uitgaan boven wat de Schrift vraagt?

Probleembewustzijn

Wij kunnen ons bepaalde vragen voorstellen. Wij zijn ook zeker niet van plan iets kerkelijk door te drukken terwijl binnen de kerken daarvoor het draagvlak van een gedeelde overtuiging over de richting die de Schrift wijst, ontbreekt. Is dat het geval, dan moet het onderwerp misschien weer een poos van de agenda van de synode af en is het verstandiger om biddend om de wijsheid van de Heilige Geest eerst het onderlinge gesprek en de theologische bezinning en voorlichting in de kerken voort te zetten. In ons rapport aan de komende synode zullen wij vanuit wat de kerken hebben aangedragen ook op meerdere punten nuanceringen of wijzigingen in onze visie aanbrengen. Tegelijk menen wij echter dat de hoofdrichting van onze benadering wel goed is en dat veel zorgen onnodig zijn. Ook missen wij bij allerlei critici het nodige probleembewustzijn. Met onze benadering proberen wij in te gaan op reële knelpunten, waarin de kerken met de bestaande benadering vastgelopen waren. Zowel Pathuis/Voorberg als Storm suggereren dat we het maar moeten houden bij wat we hadden: twee echtscheidingsgronden waarbij de exegese duidelijk maakt wat er wel en niet onder valt. Als ik dat lees, bekriipt mij toch een gevoel van vermoeide verbazing. Want de kerkelijke bezinning die nu al jarenlang plaatsvindt, is niet voor niets op gang gekomen. De aanleiding ligt er juist in dat de kerken in de praktijk met die bestaande benadering op allerlei manieren vastliepen. Hier zijn vragen aan de orde waar we allemaal voor staan en waar niemand van ons nog bevredigend uitgekomen is. Onze benadering afwijzen is ieders goed recht, maar ga dan op z'n minst ook zelf in op de knelpunten die tot nieuwe bezinning noopten.

De bezinnende kerk

Al sinds de synode van Ommen 1993 – dus meer dan 10 jaar - staat deze zaak op de kerkelijke agenda. Er kwam een deputatenrapport voor de synode van Berkel 1996. Met dat rapport erkenden onze kerken voor het eerst officieel twee bijbelse echtscheidingsgronden: overspel en kwaadwillige verlating. Dat overspel een echtscheidingsgrond is, funderen we op wat Christus daarover zegt (o.m. Matteüs 5 en 19). En voor kwaadwillige verlating beroepen we ons op Paulus' spreken in 1 Korintiërs 7. Voor die tijd hadden we in theorie alleen overspel als echtscheidingsgrond. Toch werkten de kerken in de praktijk al eeuwenlang ook met die tweede grond: kwaadwillige verlating. Maar pas Berkel maakte dat voor ons kerkverband officieel. De synode van Leusden 1999 ging een stap verder. Zij zei: ook die twee gronden dekken de praktijk niet voldoende. Want er bestaan situaties waarin je als kerkenraad wel berust in een echtscheiding, terwijl er toch geen sprake is van overspel of kwaadwillige verlating. Bijna alle ambtsdragers kennen daarvan wel voorbeelden. Denk aan een man die zijn vrouw mishandelt of incest pleegt. Er is dus nog een soort 'derde' echtscheidingsgrond. Tegelijk voelde de synode aan dat hier moeilijke vragen rezen. Kan dat zomaar, dat je vanuit de praktijk besluit tot een echtscheidingsgrond die je zo niet in de Bijbel tegenkomt? Waar ligt dan de grens? Daarom kwam er een nieuw deputaatschap. Om na te denken over die vraag: hoe ga je vanuit de Bijbel om met zulke concrete praktijkgevallen. Zo ontstond ons echtscheidingsrapport voor de synode van Zuidhorn. De grote lijn van dat rapport kreeg op de synode waardering. Wij benaderen huwelijk en echtscheiding vanuit de stijl die past bij Gods koninkrijk, de stijl van Christus zelf. Maar de synodeleden stelden ook kritische vragen. En de besluiten die Zuidhorn nam, hebben dan ook een voorlopig karakter. Wij moesten de kritiek verwerken, een korte versie van het rapport uitgeven en in het licht van de kerkelijke bezinning de volgende synode weer dienen met een rapport. Sommigen vergeten dat wij als kerken op dit punt nog in een open proces verkeren. Ze zien onomkeerbare ontwikkelingen en roepen zelfs op tot reformatie. Dat is minstens

te vroeg. Want er zijn op het punt van de echtscheiding alleen nog maar voorlopige besluiten gevallen. En de kerkelijke uitwisseling en discussie kreeg in deze jaren van de synode juist alle ruimte. Zonodig kan een volgende synode ons werk helemaal corrigeren.

Nieuw?

Dat hopen wij natuurlijk niet. Want wij menen dat onze benadering op z'n minst een stap vooruit is vergeleken met de bestaande situatie. Expres zeg ik het zo bescheiden. In ons rapport spreken wij van een 'nieuwe' benadering. Daarmee hebben wij waarschijnlijk zelf mensen onbedoeld op het verkeerde been gezet. 'Nieuw' klinkt te gemakkelijk als een radicaal afscheid van het 'oude'. Als vanzelf roept het ook kritiek op zoals Storm die verwoordt: zouden wij echt na 2000 jaar kerkgeschiedenis het beter weten dan onze voorouders en ineens het ei van Columbus hebben gevonden? Wij ontkennen niet dat er ook bij onze benadering onoplosbare praktijksituaties zullen blijven bestaan. De kern van onze benadering is ook helemaal niet nieuw. Als je niet ver in de geschiedenis terug kijkt en je beperkt tot onze eigen traditie van de Gereformeerde kerken in Nederland, kan dat zo lijken. Maar waar het gaat om de hoofdlijn (geen echtscheidingsgronden) volgen wij dezelfde lijn die de kerk gedurende de eerste 1000 jaar (!) van haar geschiedenis veelal aanhield. En waar het gaat om de vrijmoedigheid om *kerkelijk gedekte* uitzonderingen op de bijbelse regel toe te staan, gaan wij in de voetsporen van de Reformatoren die daarvan vrijwel allemaal voorbeelden bieden. Nieuwer is wel de manier waarop wij die twee accenten (Oude kerk en Reformatie) combineren en dat vanuit de Schrift onderbouwen, hoewel vergelijkbare inzichten bij meerdere auteurs te vinden zijn. We hadden deze continuïteit met het verleden en met anderen beter sterker kunnen benadrukken. Ook met de benadering van echtscheiding zoals we die gewend zijn, is de continuïteit groter dan velen denken. Ik wil daarvan eerst iets laten zien. In dat licht wordt vanzelf duidelijk welke onopgeloste knelpunten daarbij overblijven en hoe wij juist op die punten met onze benadering een stap verder willen zetten.

Meer situaties

Wij geven de synode van Leusden op een bepaalde manier gelijk. Volgens ons kunnen er inderdaad meer situaties zijn waarin je berust in een echtscheiding dan alleen overspel en kwaadwillige verlatting. En dat is ook niet iets van onze tijd alleen. Je moet dus niet te gemakkelijk zeggen: dit is afval van de goede weg. De kerken hebben *altijd al* meer van dat soort situaties gehonoreerd. Maar vaak werden ze niet op die manier benoemd. Wij probeerden ze te beschouwen als 'een soort overspel' of 'een soort verlatting'. Dat was begrijpelijk, want zo kon je de omgang met deze problematiek overzichtelijk en bijbels houden. Toch was het vaak ook geforceerd. Stel dat je pas na je trouwdatum merkte dat je partner al eens seksueel contact gehad had. Altijd is het zo geweest dat er dan in de Gereformeerde kerken de mogelijkheid tot scheiden bestond. Toch hoort dit eerder bij 'oneerlijkheid' dan bij 'overspel'. Want het kenmerkende van overspel is dat je door seksueel verkeer het huwelijksverbond metterdaad verbreekt. En stel dat je man lange tijd vermist was. Dan mocht je vroeger soms scheiden en opnieuw trouwen. Maar dit kun je volgens ons niet vergelijken met kwaadwillige verlatting. Daarom vinden wij het in beginsel eerlijker en dus ook juist om de keus scherp te stellen. Of je zegt van zulke situaties hardop dat ze niet vallen onder overspel en kwaadwillige verlatting en staat ze daarom voortaan niet meer toe. Of je zegt: er zijn kennelijk ook andere situaties die een huwelijk op het spel zetten en waar je soms moet berusten in een scheiding. Dat laatste zei Leusden. Voor de praktijk is dit punt erg belangrijk. Want de meeste echtscheidingen die onder ons voorkomen gaan *niet* over overspel of kwaadwillige verlatting. Soms is er sprake van andere extreme situaties, zoals geestelijke en lichamelijke mishandeling, en lijkt echtscheiding net zo onvermijdelijk als bij overspel en verlatting. En wie enige pastorale ervaring heeft, kan ook niet volhouden dat in de andere gevallen alle mensen die scheiden daarin 'voor zichzelf kiezen'. Soms sta je voor ernstige psychische storingen en zit je bij de brokstukken van totaal genuïneerde verhoudingen. En meestal is de hulp er veel te laat bijgehaald. Dan vecht je samen voor zulke huwelijken, maar welke ambtsdrager heeft inmiddels niet meegemaakt dat dit gevecht in dit leven niet altijd gewonnen wordt? Een scheiding is dan niet goed, terwijl een kerkenraad toch niet anders lijkt te kunnen doen dan zich er op een gegeven moment bij neerleggen. Ons rapport verschilt op dit punt niet van de benadering en de praktijk die onder ons gebruikelijk zijn. Maar wel denken wij dat we onszelf ermee bevrijden van een stukje onoprechtheid. Want nu zetten kerkenraden in zulke situaties soms heel geforceerde redeneringen op om ze toch maar onder te brengen bij een van de twee erkende gronden. Daar blijft iets wringen. Ook als je denkt aan mensen bij wie je zo'n redenering net niet rond krijgt.... In sommige bezorgde reacties op ons rapport wordt de indruk gewekt dat wij nu ineens de deur openzetten voor allerlei echtscheidingen die tot nog toe niet konden. Maar met nadruk stellen wij dat wij op dit punt evenals Leusden alleen maar in beeld brengen hoe het beleid binnen de kerken al jaren is. Er *zijn* al meer situaties dan die van overspel en verlatting waar kerkenraden berusten in echtscheiding. Zelfs de meest behoudende predikant of kerkenraad onder ons zal van een systematisch mishandelde vrouw in een situatie die niet verandert, niet vragen dat zij haar huwelijk zonder meer voortzet. Wij geven in ons rapport alleen maar andere woorden aan die bekende werkelijkheid. En dat *moest* ook gezien de opdracht die Leusden ons had gegeven.

Tegenbeweging

De spits van onze benadering ligt dan ook niet daar. Wij zoeken niet naar iets waarvan sommigen ons kennelijk verdenken: een mogelijkheid om de echtscheidingspraktijk onder ons te verruimen. Integendeel! Met die situatie voor ogen zoeken we juist naar een manier om als kerken een nieuwe bijbelse radicaliteit terug te winnen. Dat doen we met verschillende accenten.

In kaart

Wij kijken kritisch naar al die andere situaties van echtscheiding die niet onder de bestaande twee gronden vallen en waar kerkenraden zich soms bij neerleggen. Want het probleem dat de critici ons voorhouden, delen wij volledig. Waar ligt de grens? Laten er altijd al meer situaties dan overspel en verlatting hebben bestaan waarin de kerk in echtscheiding berustte, hoe voorkom je een glijbaan? Als je de ene situatie accepteert, volgt de andere ook zomaar. In een samenleving die min of meer christelijk gestempeld was en waar kerk en ambt nog in het centrum stonden, bleven deze uitzonderingen (die er dus ook toen al waren!) binnen de perken. Maar in een wereld waar scheiden aanvaard is en in een kerkelijke situatie waarin individuele christenen hun 'persoonlijke' keuzen maken en zich gemakkelijk terug trekken op hun eigen verantwoordelijkheid, wordt scheiden in steeds meer gevallen zomaar gewoon. *Daartegenin* proberen wij andere accenten te zetten. Daarom brengen we in

kaart wat voor soort achtergronden echtscheidingen tegenwoordig zoal hebben. Die wegen we in het licht van de Schrift. En tegen de praktijk in maken we zo duidelijk te maken dat je bij veel daarvan toch *niet* moet berusten in een echtscheiding. We proberen dus een dam op te werpen.

Tafel en bed

Ook halen we de scheiding van tafel en bed onder het stof vandaan. Als het huwelijk dan gebroken is, laten we ons als kerken dan waar het kan, vastleggen op die mogelijkheid, of – nu de wetgever de plicht tot samenleven niet meer stelt – laten we een vorm vinden om zondig zonder scheiding apart te gaan wonen. Zo kun je in veel gebroken situaties blijven hooghouden dat *scheiden* niet goed is en de deur naar een volgend huwelijk niet openen. Ook daarin zetten wij dus een tegenbeweging in. Anders dan nu soms gebeurt, noemen wij een echtscheiding nooit zonder meer 'goed'. Als gevolg van onze oriëntatie op de schepping en op het koninkrijk spreken wij hoogstens van het mindere kwaad in het kader van een keus tussen twee kaden. Zo'n keus – bijvoorbeeld in de vorm van een scheiding van tafel en bed - kan in onze gebroken wereld verantwoord zijn, maar is daarmee nog geen keus voor 'het goede'.

Christus

Maar het belangrijkste waarmee we die nieuwe bijbelse radicaliteit willen terug winnen, is onze aandacht voor de stijl van Christus, de stijl van zijn koninkrijk. Want je moet oog hebben voor de gebrokenheid. Daar hebben Berkel en Leusden gelijk in. En dat is de kerken ook in de geschiedenis steeds eigen geweest. Maar dat is nog negatief. Dan ben je bezig in noodsituaties de zonde in te tomen en de gevolgen ervan in te perken. Veel belangrijker is dat we daar in onze tijd niet zo druk mee raken dat we ons ongemerkt door die gebrokenheid en zonde laten *inpakken*. Vanuit de zonde en gebrokenheid mogen we in de gemeenschap met en de navolging van Christus juist telkens merkbaar op weg gaan naar die wereld die Hij met zijn genade opent en waaruit Hij zonde en gebrokenheid voorgoed verbant. Met onze nadruk op de stijl van *dat* koninkrijk willen we niets anders dan nieuw elan vinden om in die richting weer samen te groeien. Daarbij gaat het in de eerste plaats om een groei voor heel ons christelijke leven. Wij vertrouwen en verwachten dat die ook zal doorwerken in onze omgang met huwelijk en alleen gaan. Volgende week ga ik op dit punt uitvoeriger in.

2. Nieuwe toewijding

In enkele artikelen schrijf ik over het onderwerp 'echtscheiding'. Als lid van het deputaatschap van de Generale Synode van Zuidhorn laat ik zien waar het in de benadering van de deputaten om gaat. Daarbij probeer ik in te gaan op de zorgen die ons rapport heeft opgeroepen en op enkele centrale punten uit de kritiek. Recent is die kritiek nog eens verwoord door de predikanten Pathuis en Voorberg in het kerkblad voor het noorden en Storm in 'Nader Bekeken'. Vorige week liet ik eerst zien dat wij in tal van opzichten aansluiten bij de bestaande kerkelijke omgang met echtscheiding. Daarna kon ik duidelijk maken hoe wij juist tegen die achtergrond bepaalde accenten zetten om te groeien in de goede richting. Vooral gaat het daarbij om onze nadruk op de stijl van Christus' koninkrijk. In dit artikel werk ik deze uit en begin ik met de bespreking van enkele kritiekpunten

Stijl van Christus

De toenemende problematiek van echtscheiding in onze kerken keer je niet met stevige woorden en duidelijke afspraken alleen. Als wij met de critici de oplossing zoeken in een terugkeer naar twee gronden om die vervolgens strikt te handhaven, betekent dat in de eerste plaats dat we met onze handen in het haar blijven zitten bij situaties waarin ook zij echtscheiding onvermijdelijk vinden en die toch niet passen bij die gronden. Maar in de tweede plaats loop je zo het risico dat je een probleem aan de binnenkant probeert aan te pakken via de buitenkant. Want wij moeten de toenemende moeite rond echtscheiding niet isoleren van een bredere en diepere problematiek in het christelijke leven vandaag. Daarvan vormt zij alleen maar een van de symptomen. Om tot een echt antwoord daarop te komen, is dan ook iets diepers nodig: geestelijke vernieuwing en nieuwe toewijding aan God in onze niet meer christelijke samenleving. We moeten ons met heel ons leven en zo ook met huwelijken en huwelijksmoeiten opnieuw verbonden weten aan Christus. Dat betekent: Hem navolgen en zo ook opnieuw inzetten op Gods bedoeling met het huwelijk. Dan leer je al meer de dingen zien, niet zoals ze nu gewoon lijken, maar in het licht van zijn komende koninkrijk. En niet zoals je ze zelf aanvoelt, maar met zijn 'zin' (1 Korintiërs 2).

Als je dat doet, merk je dat de bestaande manier van omgaan met echtscheiding en hertrouwen vaak te beperkt is. Want die wordt vaak zo ingevuld: 'je hebt de duidelijk regel, het 7^e gebod: niet scheiden, en je hebt een aantal duidelijke bijbelse uitzonderingen op die regel: dan mag het wel'. Toch leert de Bergrede dat het leven met Christus dieper grijpt en verder reikt dan voldoen aan regels met uitzonderingen. Daarmee zeggen wij niet dat zulke regels – vooral het zevende gebod – wel wat gerelativeerd kunnen worden. Het is een hardnekkig misverstand dat ons rapport Gods geboden opzij zet en in plaats daarvan iets vaags als de 'stijl van het koninkrijk' stelt. Wij houden volop vast aan het gebod, maar geloven wel dat het onderwijs van Jezus verder gaat. Het wordt in zijn koninkrijk niet minder maar meer. En daarom stelt de christelijke levensstijl vragen die dieper gaan dan de vraag naar de regel met de uitzonderingen. De eerste vragen worden dan: wat past op dit punt van ons leven bij Gods doel, zoals Hij dat in Christus' persoon en in zijn werken, beloften en geboden voluit aan ons duidelijk maakte? Wat doet nu al het meeste recht aan Gods komende nieuwe wereld die Jezus voor ons open doet? Waarin herken je Jezus zelf die ons voorgaat en die in ons gestalte wil krijgen? Dat bedoelen wij met die veel bekritiseerde uitdrukking 'stijl van het koninkrijk'. Die omvat dus ook de concrete geboden en mag daar ook voor ons nooit mee in tegenspraak zijn.

Zeven plus

Het zevende gebod zegt: u mag niet echtbreken. Wij vullen dat vaak onwillekeurig in als: u mag niet scheiden. Maar dat zegt het gebod niet. In het kader van de wet van Mozes verdroeg God zelfs vormen van echtscheiding. De directe spits van het zevende gebod is dat het huwelijk breekt doordat er een derde in het spel is. Echtbreken was als man de vrouw van je naaste nemen, of als getrouwde vrouw met een andere man gemeenschap hebben. Dat ging verder dan scheiden. Niet voor niets zeggen sommige schriftgetrouwe christenen dat echtscheiding niet altijd verkeerd is, en dat je met zo'n mening verder zou gaan dan de wet. Wat wij in dat verband stellen is echter dat dit nu precies is wat Jezus regelmatig doet: verder gaan dan de directe strekking van de wet van Mozes. Soms doet Hij dat door terug te grijpen op Gods volmaakte schepping en soms door vooruit te kijken naar Gods volmaakte koninkrijk. De wet van Mozes is immers geen tijdloze codex maar een heilshistorisch gedateerde verwoording van Gods wil. Bij Jezus ben je niet klaar als je de regel naar de letter keurig gehouden hebt. In het licht van de

schepping en van het koninkrijk leert Hij je dieper doorstoten: waar gaat het God met ons leven om? Wat past bij mensen die door Christus verlost worden en zijn Geest als voorschot op het nieuwe leven mogen ontvangen? In dat licht staat volgens ons Jezus' radicale boodschap over echtscheiding: helemaal niet scheiden!

Overspel

Maar die uitzonderingen dan? Overspel en kwaadwillige verlating, en zoals vorige week aangewezen misschien nog enkele situaties: is scheiden dan ook verkeerd? Bijvoorbeeld in het geval van overspel moeten wij niet beginnen met kijken of de Bijbel ook ergens zegt dat scheiden 'mag' of 'niet mag', maar met de vraag wat in zo'n situatie past bij Christus en zijn koninkrijk. Niemand kan er omheen dat er dan een roeping op je afkomt om de ander zo mogelijk – dus als deze oprecht schuld belijdt - te vergeven en daarop zelfs lang te willen wachten. Zo gaat God om met zijn overspelige volk. Zo zien wij Jezus optreden, zelfs tegen zijn vijanden. Overspel is dus geen automatische echtscheidingsgrond. Critici van ons rapport wijzen erop dat ook onder de oude benadering wel gewezen werd op de weg van vergeving. Maar toch is de blikrichting anders. Gebruikelijk is, dat na overspel het huwelijk in beginsel als ontbonden gezien wordt en dat het een kwestie van vrijwilligheid is of de beledigde partij het kan opbrengen om te vergeven en via verzoening weer verder te gaan. De 'regel' komt eerst en de 'stijl van Christus' vormt een eventuele aanvullende optie, waarvan we het allemaal zouden begrijpen als iemand die niet kan opbrengen. In onze visie bestaat binnen het kader van het Nieuwe verbond voor die opvatting geen grond. Het lijdt volgens ons geen twijfel wat Christus' weg zou zijn, zelfs bij zo'n ingrijpende zonde van de ander. Daarmee is ook de weg van de navolging duidelijk. Dit laat natuurlijk onverlet dat vergeven soms heel moeilijk of nog niet op te brengen is en dat we daarin veel geduld met elkaar moeten hebben. Een heel andere vraag is vervolgens hoe de zondigende partij zich opstelt. Komt deze niet tot oprechte erkenning van schuld en bekering, dan kan het ook volgens ons niet komen tot verzoening en relatieherstel. Toch menen we dat ook dan een volledige echtscheiding met de mogelijkheid tot hertrouwen niet per definitie vanzelfsprekend moet zijn. Soms is er ruimte om op de ander te wachten. Als in zo'n situatie het huwelijk echter toch breekt, is ten diepste niet meer het overspel als zodanig de bewerkende oorzaak maar de onboetvaardigheid van de zondaar. Op dat punt verschilt deze situatie volgens ons dan ook niet van iemand die zijn partner mishandelt en daarbij geen schulderkenning en bekering vertoont. Dat illustreert dat je zodra je van een roeping tot vergeving spreekt, overspel niet meer kunt opvoeren als vaste en directe echtscheidingsgrond. Onze benadering doet ook meer recht aan het feit dat ook bij overspel de schuldvraag niet per definitie eenduidig is. Wanneer een man zijn vrouw emotioneel verwaarloost en zij bezwijkt in de verleiding van een contact met een andere man, draagt zij natuurlijk haar schuld maar kan hij zich niet afmaken van zijn schuldaandeel in de huwelijksbreuk. Een benadering waarin je alleen kijkt naar de regel en de vaste uitzonderingen en die helder en eenduidig toepast, zou in dat geval onrecht doen aan de geestelijke diepte en de complexe samenhangen rond de zonde. Met een benadering die opereert met de stijl van Christus zullen echter ook die andere aspecten worden blootgelegd.

Bijbel

Velen begrijpen niet dat wij zo zuinig over overspel spreken. Noemt de Bijbel zelf niet duidelijk 'overspel' als echtscheidingsgrond? Laten we eerst zeggen: als dit zo is, dan gaan wij daarvoor opzij. Want, zoals ik al eerder schreef, onze benadering vanuit de stijl van het koninkrijk is niet bedoeld om ons af te maken van concrete schriftwoorden. Wij volgen echter een exegese, die al heel oud is en vroeger in de kerk ook breed gedragen werd, maar die in onze recente gereformeerde traditie buiten beeld raakte. Via de boeken en commentaren van Professor Van Bruggen werd deze nieuw leven ingeblazen en kwam deze in ons gezichtsveld. Strikt genomen zegt de Bijbel nergens dat overspel een echtscheidingsgrond is. Die term hebben wij later in de kerkgeschiedenis zelf bedacht. En het is de vraag of het een gelukkige term is. De bewoordingen van de Schrift geven alleen aan dat de Here Jezus bij zijn spreken over echtscheiding de situatie van overspel op een bepaald punt 'uitzondert'. Maar het is niet bij voorbaat duidelijk op welk punt. Wij weten ons aangesproken door de uitleg van Van Bruggen die stelt dat Jezus daarmee zinspeelt op de ongehoorzaamheid aan Gods wet die onder de Joden op dit punt was ingeslopen. In plaats van stening gebruiken zij in zo'n geval de scheidingsbrief, die daarvoor niet bedoeld was. In dat geval zou Jezus wel bevestigen dat er met 'overspel' iets bijzonders aan de hand is vergeleken met veel andere huwelijkszonden, maar niet dat het een vaste echtscheidingsgrond vormt.

Iets dergelijks speelt ook een rol bij de klassieke 'tweede' echtscheidingsgrond: de kwaadwillige verlating uit 1 Korintiërs 7. Ook daar treffen wij geen term als 'echtscheidingsgrond' aan, maar ontmoeten wij een heel concrete en specifieke situatie: een ongelovige gaat weg bij een partner die christen werd. Strikt genomen blijkt uit 1 Korintiërs 7 niet waarom de ongelovige weg gaat. Evenmin is duidelijk waarom Paulus in dit geval de gelovige niet verplicht tot voortzetting van het huwelijk. Er zijn verklaringen van dit gedeelte die wijzen op speciale omstandigheden in Korinthe, waarmee de directe toepasbaarheid ervan in andere situaties sterk zou verminderen. Alleen dat gegeven al moet ons voorzichtig maken met de conclusie dat Paulus' onderwijs op dit punt opgevat moet worden als een afkondiging van een tweede vaste echtscheidingsgrond. In andere omstandigheden als die waarop Paulus het oog heeft, zou een gelovige in de stijl van Christus de ongelovige partner die weg gaat, toch nog trouw kunnen proberen te blijven, misschien op afstand. Overigens denken wij evenals onze critici dat we 1 Korintiërs 7 het beste kunnen opvatten als een keus in een situatie waarin twee beginselen tegelijk spelen en op elkaar dreigen te botsen: je roeping om trouw te zijn aan je partner, zelfs als deze ongelovig bleef, en je roeping om Christus te volgen. Voor die concrete situatie geeft Paulus de richting aan: de trouw aan Christus gaat natuurlijk voor.

Dubbel accent

Het voorgaande maakt duidelijk dat wij met onze benadering twee accenten tegelijk zetten..

Je moet volgens ons hoog inzetten als het gaat over huwelijk en echtscheiding. Niet via een systeem van enkele regels en vaste uitzonderingen bij voorbaat situaties afzonderen en zeggen: hier mag scheiden dus wel. Het is nooit goed, zeggen wij, want het komt nooit overeen met Gods doel voor het huwelijk zoals dit duidelijk wordt in het licht van de schepping en van het koninkrijk. Zet dichtbij Christus altijd in op trouw aan elkaar, hoe moeilijk het ook is, zelfs al voelt het onmogelijk. Ga daarvoor in geloof. Juist als je veel durft verwachten, zul je er ook in dit leven al iets van mogen merken. En als je bij voorbaat gelaten bij de dingen neerlegt, blokkeer je zomaar de doorwerking van Gods Geest.

En tegelijk weten wij allemaal hoe zonde en kwaad christenen soms klemzetten. Dat kan gaan om je eigen zonde maar ook om die van anderen. Het komt daardoor voor dat je voor zo'n zelfde soort keus komt te staan als wij herkenden in 1 Korintiërs 7: tussen het ene kwaad en het andere. Eerder in dat hoofdstuk proef je dat ook in Paulus' woorden. Hij zegt in vers 10v: je mag elkaar niet verlaten, maar is dit toch gebeurd, dan moet je je verzoenen of ongetrouwd blijven. Daarmee toont ook Paulus oog voor de gebrokenheid. Hij houdt het niet bij: je moet je verzoenen, terwijl dat bij een huwelijksconflict natuurlijk de stijl van Christus is. Maar hij geeft ook een aanwijzing voor als dat niet lukt: blijf dan minstens ongetrouwd. Hij weet kennelijk uit de

praktijk dat de verzoening die geboden is, niet altijd bereikbaar is. Er is volgens ons geen bijbelse reden om te zeggen dat zo'n keus tussen twee kwaden alleen kan voorkomen als er sprake is van overspel of verlaten. Niet voor niets heeft de kerk in het verleden altijd al meer situaties op het oog gehad, zoals ik in het vorige artikel stelde. Als overspel en verlaten niet bedoeld zijn als vaste echtscheidingsgronden voor alle tijden, vervalt ook de plicht om al zulke situaties daar persé bij onder te brengen. Wat overblijft, is de richtlijn dat je bij zo'n keus tussen kwaden altijd dat moet kiezen waarvan je in het licht van de Schrift kunt opmaken dat daarbij het minste kwaad plaatsvindt.

Mogelijk bij God

Deze combinatie van een hoge lijn en tegelijk het zoeken van een weg die temidden van soms onopgeloste gebrokenheid nog de meest verantwoorde is, noemen sommige critici innerlijk tegenstrijdig. De een vindt ons te streng en te idealistisch. De ander moppert dat wij te toegeeflijk zijn. En wij geven toe dat er op dit punt een geweldige spanning bestaat. Maar het is wel de spanning waar je in dit leven nooit uit komt: de spanning van het volgen van Christus op weg naar zijn koninkrijk, terwijl je leeft in een wereld die nog niet nieuw is, en te maken hebt met veel invloed van de zonde. Op deze tegengestelde kritiek hebben wij maar één verweer. Het geheim van deze omgang met echtscheiding ligt volgens ons in de gemeenschap met Christus en de overgave aan Hem. Die gemeenschap blijft in deze oude wereld altijd aangevochten: een zaak van geloof, strijd en groei. Die wordt in dit leven niet volmaakt. Daar moet je als kerk oog voor hebben in je omgang met echtscheiding. Maar tegelijk doet deze band met Christus in ons leven al meer dan wij bidden of beseffen. De discipelen vonden Jezus' woord over echtscheiding ook te streng en te idealistisch. Als het zo moet, zeggen ze in Matteüs 19, kun je beter helemaal niet trouwen. Jezus' antwoord wijst ook een weg voor vandaag: er zijn er die zichzelf gesneden hebben ter wille van het koninkrijk der hemelen. Dat is het geheim. Als Jezus met zijn koninkrijk de ware schat voor je hart is, vind je in Hem je al je geluk. Hij is je leven en je toekomst. Hoe meer je dat gelooft en doorleeft en durft verwachten, des te meer word je nu bereid om als het moet alles voor Hem op te brengen, zelfs te lijden en je leven te verliezen. Hij zegt zelf: wie zijn leven verliest, die zal het vinden. Ook een onmogelijk huwelijk kan in het licht van het koninkrijk mogelijk worden bij God.

Praktijk

Onze nadruk op de gemeenschap met Christus, betekent volgens ons minstens drie dingen voor de praktijk:

1. Het maakt verschil of je te maken hebt met iemand die voor zichzelf kiest en daarom zijn huwelijk niet volhoudt, of met iemand die zijn leven – ook voor zijn moeilijke huwelijk – echt zoekt in Jezus, die daarom ervoor vecht en het dan uiteindelijk toch niet volhoudt. Op de echtscheiding en eventuele hertrouw van die eerste reageer je anders dan op die van de tweede. De eerste moet zich bekeren tot Christus. De tweede moet groeien in Christus.
2. Je leven en je geluk vinden in Jezus en zijn rijk en daarom zelfs snijden in jezelf is niet alleen bedoeld voor mensen met een moeilijk huwelijk. Die oproep is voor ons allemaal. Dus mogen we nooit moraliserend omgaan met mensen die willen scheiden of hertrouwen. Het zou schijnheilig zijn om tegen hen te zeggen: 'jullie moeten Christus navolgen in zijn radicale overgave voor het koninkrijk' en om zelf die radicaliteit in andere opzichten niet te kennen. Om het even scherp te zeggen: een kerk zonder meer dan gewone offerbereidheid voor nabije en verre naasten in nood, moet maar niet al te hard de staf breken over de echtscheidingen in haar midden. Willen we die problematiek echt aanpakken, dan moeten we juist als christenen samen over heel de linie van ons leven deze stijl van Christus willen leren. Daarmee dienen we onze broeders en zusters in huwelijksmoeite of na een scheiding meer dan met afkeuring en zeggen hoe het moet. Juist zo'n gezamenlijke stijl in de gemeente draagt, stimuleert en werkt door in onze omgang met huwelijksmoeite.
3. In het Oude testament was het gewoon als gescheidenen opnieuw trouwen. Dat vergeten we wel eens. Pathuis en Voorberg stellen in hun artikel dat de scheidbrief dit zou willen tegengaan. Zij menen dat de scheidbrief heeft gefunctioneerd als een soort 'scheiding van tafel en bed'. Maar zij baseren zich daarbij alleen op veronderstellingen en slaan in het licht van wat bekend is, de plank juist mis. Zij herhalen een verouderde opvatting van de bedoeling van de scheidbrief in de wet van Mozes. Anders dan vaak gesteld, was de scheidbrief in het Oude Oosten *niet algemeen gebruikelijk*. Alleen in bepaalde hogere kringen kwam deze voor. Mozes perkt het gebruik van de scheidbrief dus niet in maar gaat juist een stap verder dan in zijn context gewoon was: hij breidt de toepassing ervan uit naar alle leden van het volk. De bedoeling daarvan was om het gemakkelijke scheiden door mannen tegen te gaan en de positie van de vrouw meer dan gebruikelijk te beschermen. Maar was er eenmaal sprake van een officiële scheiding, dan bestond er ook ruimte voor een volgend huwelijk. Dat blijkt uit de Bijbel zelf. In Deuteronomium 24 spreekt Mozes van zo'n volgend huwelijk na een scheidbrief als iets vanzelfsprekends. En in Matteus 5 zegt Jezus: als je je vrouw wegzendt, maak je dat er echtbreuk met haar gepleegd wordt. Jezus gaat er gewoon van uit dat een weggezonden vrouw weer trouwde. Het wordt ook bevestigd door de letterlijke bewoordingen van de Joodse scheidbrief, zoals die terug gevonden zijn. Daarin verklaarde een man: 'jij bent vrij om te trouwen met wie je wilt'. Bovendien was het in de cultuur van Israël gedurende de meeste fasen voor een nog niet bejaarde vrouw niet gewoon om ongetrouwd te blijven (zie David Instone Brewer, *Divorce and Remarriage in the Bible: The Social and Literary Context*. Grand Rapids 2002). Wij realiseren ons vaak te weinig dat de praktijk in het Oude Testament op dit punt zo was. Daardoor hebben wij ook niet door dat het Nieuwe Testament ook in dit opzicht een radicalere lijn aangeeft dan het Oude: na een echtscheiding niet opnieuw trouwen. (Ik neem nu even aan dat wij die lijn terecht uit het Nieuwe Testament aflezen en ga daar in het volgende artikel nog wat uitvoeriger op in.) Deze grotere radicaliteit kun je alleen maar begrijpen in het licht van het komende koninkrijk. Vanuit de schepping en het Oude Testament zou je namelijk kunnen zeggen: een mens is niet bedoeld om alleen te leven. Maar in het Nieuwe Testament wordt duidelijk dat naast de roeping om Christus te dienen in het huwelijk ook een roeping in zicht komt waarin het gaat om dienst vanuit de ongehuwde staat. Gods koninkrijk geeft nu betekenis aan zowel huwelijk als alleengaan. Allebei worden het groeiterreinen voor de christelijke liefde. Allebei maakt de Geest ze ondergeschikt aan een nieuwe blijvende gemeenschap waarin mensen niet alleen zullen zijn maar samenleven: de gemeente van Christus. Zodra je beseft dat de roeping om bijvoorbeeld na een echtscheiding ongehuwd te blijven iets te maken heeft met dit speciale nieuwtestamentische perspectief, wordt het ook duidelijk dat dit iets betekent voor de omgang met gescheiden medechristenen. Als wij als kerken willen terugdringen dat mensen na echtscheidingen opnieuw trouwen, moeten we meer doen dan hen op dit punt de wet lezen en zeggen dat 'het niet mag'. Ongehuwd moeten blijven is alleen begrijpelijk in de bedding van die nieuwe samenleving binnen de gemeente. Een gemeente die deze roeping om ongehuwd te blijven wil uitdragen, moet in de eerste plaats eraan werken dat zij echt een thuis is waar niet alleen gehuwden maar ook alleenstaanden en gescheidenen voluit opgenomen, aanvaard en ingeschakeld zijn. Alleen zo'n gemeenschap kan overtuigend aandringen op het offer van het ongetrouwd blijven na een echtscheiding.

Geestelijk

We overschreeuwen onszelf als we de toegenomen problematiek van echtscheiding vooral beantwoorden met flinke woorden en aangescherpte regels die we strikt gaan handhaven. En als we daarbij ontkennen dat sommige situaties stuk zijn en dat mensen de geloofskracht of de ruimte soms niet hebben om verder te gaan. Dan dwing je zomaar het goede af buiten Christus om, op een vieselijke manier. Met de genoemde punten trekken we geen mazen in het net, maar zoeken we naar een omgang met huwelijksmoeite en scheiding waarin we elkaar *eerst* dichtbij Christus brengen om dan *samen* stappen te zetten op de radicale weg van de navolging

Want tegelijk draaien we ons vast in een neergaande spiraal als we niet meer weten te doen dan ons nuchter stapje voor stapje steeds verder neerleggen bij de gebroken werkelijkheid en de ene na de andere nieuwe echtscheidingsgrond aannemen. Op een andere manier is dat even vieselijk. Waar is dan onze verwachting van Christus' Geest?

Misschien moeten we daarom op de huidige problematiek wel vooral met een omweg reageren. Niet alleen maar schrikken van de vele huwelijksbranden en die met veel blus- en spuitwerk proberen te doven of te beperken. Maar vooral aandacht geven aan het voorkómen van toekomstige branden. Daarom hebben wij ook voorgesteld om veel meer nadruk te leggen op kerkelijke instructie en training rond huwelijk en alleengaan, niet pas als mensen gaan trouwen maar van meet af in het gewone kerkelijke onderwijs. Als er in de catechese één ding is gaan ontbreken in de loop van de eeuwen dan wel de instructie voor de praktijk van de christelijke levensstijl, terwijl deze in de Oude Kerk juist de kern van het kerkelijke onderwijs uitmaakte. Ook stellen wij voor eraan te werken dat wij als kerk bij huwelijksmoeiten meer te bieden hebben dan normen die vertellen hoe het moet. Gerichte hulpverlening is nodig waarin geestelijke leiding en relationele deskundigheid samengaan. Maar voor alles hopen wij op een verlangen in de kerken naar nieuwe toewijding en navolging van Christus. Daarom zou het erg jammer zijn wanneer een onbevangen en opbouwend gesprek met elkaar daarover buiten beeld zou raken door bezorgdheid en wantrouwen. Want al zouden wij van onze benadering niets concreets doorzetten, maar wel de vonk zien overspringen van dit verlangen naar nieuwe toewijding, dan zouden we ons doel in zekere zin al bereikt zien. Hopelijk dooft die vonk niet in een stofwolk van kerkelijk geharrewar. Wij horen en lezen hoe door Christus' kracht vervolgd christenen in Noord-Korea het onmogelijke opbrengen. Is Hij dan niet ook veel belovend voor christenen die midden in de typisch westerse crisis rond huwelijk, seksualiteit en relatievorming?

3 Kritiek gewogen

Zijn de deputaten Huwelijk en echtscheiding op een verkeerde weg? In de twee voorgaande artikelen heb ik als lid van het deputaatschap uitgelegd wat deputaten met hun benadering beogen. Daaruit bleek dat de continuïteit met de gangbare opvattingen groter is dan vaak gedacht. Tegelijk heb ik duidelijk gemaakt dat ons spreken over de 'stijl van het koninkrijk' niet bedoeld is om onder concrete bijbelwoorden uit te komen, maar om op een dieper niveau te stimuleren tot nieuw elan en nieuwe toewijding. In dit artikel ga ik nadrukkelijker in op enkele centrale punten van kritiek. Vooral gebruik ik daarbij de artikelen van de predikanten Pathuis en Voorberg in het kerkblad van het noorden en Storm in Nader Bekeken.

1 Korintiërs 7

De grootste moeite geeft onze hantering van 1 Korintiërs 7. In ons rapport stellen wij dat Paulus in 1 Korintiërs 7 een incidenteel ontslag geeft van Jezus' regel dat je niet mag scheiden. Bovendien opperen wij dat de kerk in bepaalde andere situaties soms genoodzaakt is, om zo iets ook te doen. Natuurlijk spreekt Paulus met apostolisch gezag en de kerk niet. Maar dat neemt het punt van vergelijking niet weg. Soms stuit je met de regel in de hand op een situatie waarin toepassing van die regel onaanvaardbare gevolgen zou hebben. Dan is het beter – of liever: minder kwaad – om de regel niet toe te passen dan om die gevolgen over je af te roepen. In 1 Korintiërs 7 zou toepassing van de regel dat je niet mag scheiden kunnen leiden tot het opofferen van de band met Christus ter wille van je ongelovige partner. Omdat dit onaanvaardbaar is, 'schort' Paulus als het ware de binding aan die regel voor die situatie op. Deze bijzondere zendingssituatie was in Jezus' onderwijs nog niet in beeld. Maar – zo menen wij – dat kan vaker voorkomen en dan moet de kerk soms net zo iets doen. Neem bijvoorbeeld het geval dat een vrouw getrouwd is met een psychopaat die haar leven terroriseert en zelfs bedreigt, en die het gezin stuk maakt. Volgens ons moet de kerk in zo'n situatie meer doen dan een afwachtende houding aan de zijlijn aannemen. Die lijn zullen sommigen voorstaan: de kerk hoopt dan dat de vrouw geloof en kracht genoeg heeft om het vol te houden, steunt haar daarin, maar zal haar niet al te hard oordelen als het toch niet lukt. Met zo'n opstelling laat je de verantwoordelijkheid helemaal bij haar. In veel andere zware huwelijksomstandigheden kan dat een goede opstelling zijn. Maar bij dit soort extreme situaties vind ik het een onaanvaardbare manier om als kerk je handen schoon te houden. Je weet dat God niet wil dat iemand zijn partner en zijn gezin helemaal stuk maakt. Je bent geroepen op te komen voor het leven en het heil van je naasten, zeker als deze zwak staan. In zo'n situatie dient de kerk als er geen andere uitweg meer is evenals Paulus in 1 Korintiërs 7 te zeggen: hier bent u niet gebonden. Evenals in 1 Korintiërs 7 is het een 'kwaad' als het huwelijk breekt, maar evenals daar zou er sprake zijn van een groter kwaad als je de betrokkene dwong om het tot elke prijs in stand te houden.

Vragen

Rond deze benadering is een veelheid aan kritische vragen losgekomen. Heeft de kerk dezelfde apostolische volmacht als Paulus? Kun je zeggen dat Paulus mensen ontslaat van de binding aan een woord van Christus? Is Gods openbaring over het onderwerp 'echtscheiding' niet afgesloten, zodat je het beginsel van 1 Korintiërs 7 niet zomaar kunt uitbreiden naar andere situaties?

Van deze kritiek kunnen wij zeker iets aanvoelen. Zo vinden we onze eigen woordkeus achteraf ongelukkig, alleen al vanwege de misverstanden die deze oproept. 'Ontslaan van de regel' of 'opschorting van de binding' zijn kwetsbare uitdrukkingen, zeker als je die hanteert voor wat de kerk vandaag zou mogen doen. Wij nemen van deze manier van zeggen dan ook helemaal afstand, al bedoelen we er niet mee wat verschillende critici erin horen. In plaats van dit soort uitdrukkingen zeggen wij nu dat wij in 1 Korintiërs 7 zien hoe Paulus de richtlijnen die Christus gaf rond de echtscheidingen *toepast* in een heel specifieke situatie.

Aan de andere kant missen wij bij onze critici nogal eens een werkelijke doordenking van de problematiek rond 1 Korintiërs 7. Want als Paulus schrijft: je bent niet 'gebonden', zijn wij geneigd dat op te vatten als 'gebonden aan je man of vrouw'. Maar in navolging van anderen hebben wij erop gewezen dat Paulus hier een ander woord gebruikt dan in dat geval te verwachten zou zijn. Het woord dat hij gebruikt, lijkt toch het beste begrepen te kunnen worden als een verwijzing naar de regels van Christus. In de concrete situatie van 1 Korintiërs 7 lijkt Paulus te zeggen dat de betrokkene niet 'slaafs vast zit aan de regel dat je niet mag scheiden'. Dat gaf ons aanleiding voor onze achteraf te kwetsbare bewoordingen. Veel critici – bijvoorbeeld Storm – gaan echter met geen woord in op deze argumenten en doen alsof het hier vanzelfsprekend gaat om gebonden zijn aan je man of

vrouw. Toch maakt dit punt nogal verschil. Want als Paulus zegt: hier ben je niet gebonden aan je man en vrouw, zou je dat misschien kunnen verder denken in de richting van een nieuwe categorie, een echtscheidingsgrond. Maar als hij de relatie tot de regel op het oog heeft, gaat het veel meer om een incidentele concrete wegwijzer in een dilemma. Wij vinden het erg jammer dat allerlei critici met zware woorden ons gebruik van 1 Korintiërs 7 op de korrel nemen zonder voor de overwegingen die ons ertoe brachten een echt alternatief aan te reiken. Daarbij denken wij ook aan onze eerder geuite stelling dat zulke situaties waarin sprake is van een extreem dilemma vaker voorkomen en dat de kerk dan toch op de een of andere manier richting zal moeten wijzen en daarbij kan leren van wat zij Paulus ziet doen in 1 Korintiërs 7.

De eed

Wat wij onder andere met behulp van 1 Korintiërs 7 willen betogen, kun je ook langs een andere weg duidelijk maken. Misschien helpt dat om de moeite met onze hantering van 1 Korintiërs 7 weg te nemen. Ik gebruik met dat doel even een ander minder geladen voorbeeld. In de Bergrede spreekt Christus radicale woorden over de eed. Je moet helemaal niet zweren, zegt Hij, want alles wat uitgaat boven 'ja' en 'nee' is 'uit de boze'. En nu het koninkrijk nadert en Christus' genade en Geest ons zullen vervullen, moeten we verder mikken dan op indamming van de leugen (met behulp van de eed). Nu wordt de wet in ons hart geschreven en kan en moet de leugen worden uitgebannen. Ik ga nu even voorbij aan de bekende vraag of Jezus' woord ook bedoeld was voor de burgerlijke samenleving, bijvoorbeeld in een tijd waarin deze van God vervreemd is. In ieder geval kunnen we leren dat in de kerk een eed niet past en invloed van de zonde verraadt. Toch komen wij in het latere onderwijs van Paulus af en toe een soort 'eden' tegen, niet als hij spreekt tot de samenleving maar *binnen de gemeente*. Kennelijk gebeurt daar soms toch wat niet *mag* gebeuren. En kennelijk kunnen als gevolg van die invloed van de zonde situaties ontstaan *waarin je toch nog niet ontkomt aan een eed*. In zulke situaties zou toepassing zonder meer van Jezus' woord dat je nooit mag zweren tot gevolg hebben dat de leugen of het wantrouwen onderlinge verhoudingen verder verzieken of de ruimte voor het Woord en de ambtsdrager (Paulus) verdwijnt. Dan ontstaat er dus een keus tussen twee kwaden: het hulpmiddel van de eed, dat binnen de gemeente eigenlijk geen plek meer mag hebben, en de olievlekwerking van leugen en wantrouwen. In die situaties grijpt Paulus toch weer naar het middel van de eed.

Structureel gebeurt hier dus net zoiets als in 1 Korintiërs 7 rond echtscheiding. En dan wordt de vraag wat wij voor onze omstandigheden hieruit al dan niet kunnen concluderen. Moeten wij dan zeggen: een eed mag nooit, behalve in exact diezelfde situaties waarin wij Paulus later toch een eed zien afleggen? Met als argument dat Paulus apostel was en wij niet. Of zouden er *na de tijd van het Nieuwe Testament* ook andere situaties kunnen voorkomen, die niet direct lijken op die van Paulus en waarin je een meer algemene les uit zijn voorbeeld kunt trekken? Namelijk deze les: soms kom je ook in de kerk in een dilemma terecht en is de eed het mindere kwaad. Die vraag is door de kerk al beantwoord, in zondag 37 van de Catechismus. Daar belijden we dat de eed soms geoorloofd is *'als de nood dit vereist'*. De kerk heeft niet gezegd: wij mogen niet verder gaan dan de concrete situaties waarin wij in het Nieuwe testament zelf uitzonderingen tegenkomen op Jezus' regel dat wij helemaal niet mogen zweren. Integendeel: de kerk heeft in Paulus' omgang met Jezus' woorden in specifieke omstandigheden in het volle besef dat hij apostel was en wij niet, toch ook een voorbeeldelement durven herkennen en dat durven uitbreiden tot die *onbepaalde* aanduiding in de catechismus: 'noodsituaties' in het algemeen. Vergelijkbare opmerkingen zouden wij kunnen maken over de 'noodleugen'.

Echtscheiding

Wat wij rond 1 Korintiërs 7 rond het onderwerp echtscheiding bedoelen, is niets anders dan wat ik hierboven uiteenzette via het voorbeeld van de eed. Daarom raken alle opmerkingen die critici maken over het feit dat Gods openbaring is afgesloten, ook rond het thema 'echtscheiding' en dat wij niet mogen toevoegen of afdoen aan Gods Woord ons in het geheel niet. Want dat de openbaring is afgesloten, erkennen wij. Wij treffen dan ook *binnen* de openbaring dit voorbeeld van apostolisch toepassen van Jezus' onderwijs aan en werken daarmee verder. Bovendien betekent de afsluiting van Gods openbaring helemaal niet dat daarmee over alle concrete onderwerpen het laatste woord gezegd is en dat ethiek dus wel gereduceerd kan worden tot exegese, zoals zowel Pathuis/Voorberg als Storm lijken te denken. De Schrift zegt het nodige over de overheid en over oorlog en vrede. Gods openbaring rond die thema's is afgesloten. Toch zijn de belangrijkste inzichten uit de christelijke ethiek op deze punten, die de meeste gereformeerden tot op vandaag vanzelfsprekend vinden, gegrond op ethisch verder werken met de gegeven openbaring in de geschiedenis van de kerk en niet op rechtstreekse exegese. De politieke situatie van later eeuwen met een min of meer *christelijke* overheid en samenleving kwam immers in de periode die Gods openbaring beslaat op die manier niet voor. Over sommige concrete onderwerpen en de situaties waarin zij aan de orde zijn (bijvoorbeeld in de medische ethiek) zegt de Schrift niets rechtstreeks. Daar vinden we het heel gewoon om te werken vanuit de grote lijn van de Schrift en ook om voorbeeldelementen te benutten die de apostelen in andere situaties aanreiken. Er bestaat geen grond om te stellen dat over de onderwerpen waar de Schrift wel iets of veel over zegt (zoals de eed of de echtscheiding) aan te nemen dat *daarom ook voor concrete ethische omstandigheden* alles met zoveel woorden al gezegd is en alleen nog maar exegetisch opgediept hoeft te worden, zodat wij ineens geen grote lijnen meer mogen doorvertalen of voorbeeldelementen benutten.

Context 1

Storm vat onze visie zo samen dat volgens ons de context van de kerk ons mag duidelijk maken, dat we ons ontslagen weten van duidelijke regels van de Schrift. Geen wonder dat hij vervolgens verklaart bang te zijn voor een nieuwe hermeneutiek die hij in onze benadering ziet binnensluipen. Gelukkig voor hem en anderen herkennen wij ons niet in die weergave. Ik gaf al aan dat wij juist om daarover misverstand uit te sluiten, afstand nemen van de uitdrukking 'ontslaan van regels van de Schrift'. Ik voeg daar nu aan toe dat het element 'context' op twee manieren een plaats kan krijgen. In de eerste plaats kan het inzicht in de concrete omstandigheden (context) duidelijk maken dat er sprake is van een dilemma, waarin een keus tussen twee kwaden onvermijdelijk lijkt. In dat geval blijven wij spreken van een 'kwaad', ook als wij ons zouden neerleggen bij een echtscheiding. Dat betekent ook dat de regel van Christus in de betreffende situatie volop geldig blijft. Zij botst echter op een andere regel of op gevolgen die in het licht van de Schrift onaanvaardbaar lijken. Maar ook als wij daardoor Jezus' regel niet kunnen opvolgen, blijft zij wel overeind. Wij menen zelfs dat je zo'n keus tussen kwaden alleen in verootmoediging kunt maken en daarbij altijd een beroep moet doen op Gods genade.

Context 2

Maar de context kan op nog een manier een rol spelen. Het lijkt namelijk soms zo dat de Schrift rechtstreeks iets over een bepaald onderwerp uit onze context zegt, terwijl je bij nader onderzoek van de historische achtergrond van het schriftwoord

moet concluderen dat het toch niet of niet helemaal over hetzelfde verschijnsel gaat. Ook dan wordt de regel niet afgeschaft of opgeschort. Maar dan concludeer je dat de regel bij nader inzien geen betrekking had op datgene wat jij ermee wilde doen. Een eenvoudig voorbeeld betreft de mening van sommige christenen dat de doodstraf onaanvaardbaar zou zijn op grond van het zesde gebod: gij zult niet doodslaan. Wie dat gebod in zijn oorspronkelijke context ziet, ontdekt direct dat deze conclusie niet klopt. Het zesde gebod lijkt misschien wel even te kunnen slaan op zoiets als de doodstraf, maar het gaat er gewoon niet over. Een afgezaagd maar duidelijk voorbeeld ligt ook in Paulus' spreken over het 'hoofddekseel' van de vrouw. Wie de Bijbel leest als een onhistorische verzameling normen, kan denken dat daarin een rechtstreeks kledingvoorschrift voor vandaag gegeven wordt. Maar als je je verdiept in de historische context van zo'n tekst, ontdek je welke betekenis zo'n hoofddekseel destijds had. In onze context ligt dat anders. En in plaats van een *rechtstreekse* toepassing komt een richtlijn op een dieper niveau. Bijvoorbeeld: Paulus leert ons dat wij – ook in onze presentatie - de plek die God ons als man of vrouw gaf moeten respecteren en niet moeten provoceren. Je moet bij een bijbelse richtlijn of norm *altijd* proberen na te gaan of deze wel betrekking heeft op dezelfde *soort* verschijnselen als in onze tijd voorkomen. Dat speelt ook rond de thema's 'homoseksualiteit' of 'vrouw in het ambt', waarmee de critici helaas over de hoofden van homo's en vrouwen heen het gevaar van onze benadering willen illustreren. Het is schadelijk dat mensen rond zulke thema's elkaar veelal napraten dat homoseksualiteit, vrouw en ambt in de tijd van de Bijbel heel andere verschijnselen waren dan vandaag, zodat je vandaag niet gebonden bent aan wat de Bijbel daar concreet van zegt. Maar het is *net zo schadelijk* als anderen met even grote vanzelfsprekendheid en zonder argumenten het tegendeel beweren. Waarom? Omdat je niet *bij voorbaat* moet uitgaan van 'is-gelijk-tekens' tussen zulke verschijnselen. Je moet zorgvuldig naar de Bijbel zoals God die destijds gaf, luisteren en naar je eigen tijd kijken. Zo ontdek je of en in hoeverre er sprake is van verschillen en overeenkomsten. Gereformeerde ethici die zoals Douma en ik zelf de homoseksuele praktijk afwijzen, doen dat niet *zonder* zulk eerlijk onderzoek. Zouden ze dat wel doen, dan zou dat onverantwoord zijn in de richting van de betrokkenen en hen zelfs kunnen stimuleren om uit reactie gemakkelijk het tegenovergestelde standpunt na te praten. Ook in de toepassing van wat de Schrift zegt over echtscheiding mogen we niet om zulk onderzoek heen gaan, waarin het scheiden en huwen zoals dat destijds voorkwam, vergeleken wordt met de huidige context. Daarbij gaat het er niet om ons af te maken van bijbelse normen, maar juist zo om concreet mogelijk te ontdekken wat zij *wel en niet* willen zeggen om ze dan naar Gods bedoeling in praktijk te kunnen brengen. De critici wekken de indruk een blinde vlek te hebben voor de noodzaak van dit soort bezinning.

Maar niet alleen rond het thema 'echtscheiding' ook rond andere ethische onderwerpen is zulk onderscheidingsvermogen juist belangrijk om te komen tot een overtuigende en overtuigende christelijke levensstijl.

Volgende week stel ik ter afronding van mijn artikelen nog enkele andere punten van kritiek aan de orde.

4. Gedeelde overtuiging?

In de afgelopen weken schreef ik als lid van het deputaatschap 'huwelijk en echtscheiding' drie artikelen om de bedoeling van onze benadering duidelijk te maken, en in te gaan op kritiek die geuit is. Die kritiek is helder aan de orde gesteld door artikelen van de predikanten Pathuis en Voorberg in het kerkblad van het noorden en Storm in Nader Bekeken. Vorige week besprak ik de kritiek op onze hantering van 1 Korintiërs 7. Nu gaat het over de 'hardheid van het hart', de tucht, en het hertrouwen na een scheiding.

Hard hart

Met veel anderen tonen Pathuis en Voorberg zich bezorgd over ons spreken rond de 'hardheid van het hart'. In Matteus 19 zegt Jezus tegen de Joodse leiders: Mozes liet de scheidbrief toe vanwege de hardheid van jullie harten, maar van het begin af is het zo niet geweest. Het is duidelijk dat Jezus ons leert om niet in te zetten op een soort goddelijk gebod of verlot tot scheiden, maar op de onontbindbaarheid van het huwelijk. Dat er in Mozes' wet een tijdelijk gebod is geweest dat echtscheiding regelde, was vanwege de hardheid van de harten. Maar dichtbij Christus en in het perspectief van het koninkrijk zullen harde harten zacht worden. Zoals uit het voorgaande artikel duidelijk werd, is de hoofdlijn van onze benadering juist hierop gegrond: altijd inzetten op de onontbindbaarheid van het huwelijk en dus jezelf verloochenen om trouw te blijven, want een andere weg wijst Jezus niet en zijn genade en Geest maken mogelijk wat je zelf niet dacht te kunnen!

Toch zeggen wij ook dat dit niet wegneemt dat de 'hardheid van het hart' zelfs in de gemeente van Christus soms nog voorkomt en dat wij dan nog steeds kunnen leren van de tijdelijke maatregel die Mozes in dat verband nam. Daarop is stevige kritiek geuit. Hiermee zouden wij een ontsnappingsroute openen, schrijven Pathuis en Voorberg. Overigens vergissen zij zich als zij beweren dat wij de hardheid van het hart speciaal koppelen aan hertrouwen na echtscheiding en in het geval van scheiden zelf spreken over 'zo dicht mogelijk blijven bij de stijl van het koninkrijk'. Zowel bij een ongeoorloofde echtscheiding als bij een ongeoorloofd tweede huwelijk kan volgens ons sprake zijn van zwakte in geloof of inzicht en onmacht. In beide gevallen menen wij dat de kerk *niet toegeeflijk en geduldig* mag zijn als er sprake is van duidelijk verzet tegen God, terwijl zij als er sprake is van zwakte in geloof of christelijk leven moet zoeken naar een manier om de betrokkenen nog zo dicht mogelijk te houden bij de stijl van Christus en de draad van een christelijk leven weer te kunnen oppakken.

Termen

Wij denken dat de meeste kritiek rond ons spreken over de 'hardheid van het hart' terug te voeren is op een terminologisch verschil. De critici vatten 'hardheid van hart' op als 'onbekeerlijkheid', terwijl wij ermee doelden op de zwakte en de soms grote invloed van de oude mens in het christelijke leven. Het woord dat Jezus gebruikt, komt weinig voor en geeft aanleiding voor meer dan één exegesemogelijkheid. In het licht van wat verschillende critici en auteurs hebben aangevoerd erkennen wij dat de invulling van de term als 'onbekeerlijkheid' goede papieren heeft, nog afgezien van de vraag op *wiens* onbekeerlijkheid Jezus dan zinspeelt. Daarom is het beter om ons pleidooi niet meer zo direct te verbinden aan de exegese van deze uitdrukking. Het debat daarover zou dan gemakkelijk afleiden van de kernvraag: moet je soms ook in het Nieuwe verbond in je omgang met echtscheiding nog rekenen met zwakte en met de invloed van de oude mens in het christelijke leven. Daarover zijn wij het misschien wel meer eens dan het debat over de uitdrukking doet vermoeden. Pathuis en Voorberg schrijven over 1 Korintiërs 7:10v immers ook dat Paulus zich aanpast aan de situatie waarin verzoening tussen een echtpaar dat uit elkaar ging niet meer mogelijk is. Paulus rekent dus ondanks Jezus' radicale woorden uit Matteus 19 toch ook met zonde, zwakheid en gebrokenheid die soms niet voldoende overwonnen worden. En hij wijst een weg die daarmee rekent, zoals ook Mozes dat deed met zijn tijdelijke noodmaatregel rond de scheidbrief. Overigens is zo ook meestal de handelwijze van de Gereformeerde kerken geweest. Ook als er sprake was van echtscheiding zonder een van de erkende gronden, bijvoorbeeld omdat de verhoudingen

verstoord waren, legde de kerk zich daar op een gegeven moment bij neer, zodra duidelijk werd dat de betrokkenen niet uit onbekeerlijkheid handelden. Vervolgens betrof de kerk juist in zulke gevallen de wacht bij een eventueel tweede huwelijk. Met onze opmerkingen rond de hardheid van hart doelen wij op hetzelfde. Wie zegt dat Jezus de scheidbrief en daarmee dus de echtscheiding afschafte en dat er daarom nooit meer sprake kan zijn van het rekenen met zwakheid en gebrekkig geloofsniveau zoals Mozes dat deed, moet beseffen dat hij daarmee het spoor verlaat dat de Gereformeerde kerken altijd zijn gegaan. In de omgang met huwelijkszonden en echtscheiding sluip gemakkelijk een zeker perfectionisme, dat wij rond andere thema's en in andere discussies vaak snel bestempelen als dopers. Daartegenover zeggen wij dan terecht: ook wie mag leven door de Geest, staat keer op keer voor de invloed van het vlees in zijn leven. Het klassieke avondmaalsformulier wijst ons hier de weg. Er is ook bij oprechte christenen nog sprake van veel zonde en gebreken. Beslissend is of daarover berouw aanwezig is en of wij 'begeren daartegen te strijden'. Het moet opvallen hoe volstrekt anti-trionfalistisch dat geformuleerd is: begeren te strijden. Er wordt niet van uitgegaan dat die strijd altijd zo goed van de grond komt. Oprechte christenen zijn vaak slap. Er wordt al helemaal niet gesuggereerd dat die strijd vanzelfsprekend leidt tot overwinningen. Volgens zondag 12 zullen wij *de* overwinning na dit leven behalen. In dit leven geeft de Geest vanuit Christus' overwinning daarop gelukkig een royaal voorschot, maar dat garandeert niet dat elke zwakte of invloed van het vlees nu al 'overwinbaar' is. Zodra je dat zegt, betekent dat ook dat je jezelf niet volledig kunt losmaken van de wijsheid uit Mozes zoals deze gericht is op het intomen van blijvende zwakte of gevolgen van zonde. Op die manier bedoelden wij onze verwijzing naar de hardheid van het hart. Maar om misverstanden te voorkomen en niet in een exegetisch debat over die uitdrukking verzeild te raken, zullen we die zegswijze voortaan niet meer in dit verband gebruiken en spreken over zwakte en de invloed van het vlees in het christelijke leven.

Tucht

Veel kritiek is er ook om wat wij over de kerkelijke tucht schrijven. Wij stellen namelijk voor om in sommige situaties van echtscheiding en hertrouwen een nieuwe maatregel van tucht te gebruiken. En de synode heeft daar voorlopig ook ruimte voor gegeven. De kerkenraad geeft daarbij in het midden van de gemeente een openlijk oordeel over een situatie die publiek werd, soms zonder dat zij de betrokkenen afhoudt van het avondmaal. Wij vinden dat belangrijk vanwege de voorbeeldwerking. Als er steeds meer echtscheidingen en tweede huwelijken zijn, lijkt dat ook steeds gewoner in de kerk. Als ze zelf in zo'n situatie komen, zullen andere mensen die mogelijkheid ook eerder overwegen.

Maar nu denken sommigen dat wij hiermee de bestaande tucht op losse schroeven willen zetten. Dat is uitdrukkelijk niet het geval. Als de kerkenraad zeker weet dat mensen hardnekkig Gods woord op een bepaald punt van hun leven afwijzen en zich verzetten tegen God, is er afhouding van het avondmaal nodig, ook rond echtscheiding en hertrouwen. Maar het probleem is nu juist dat sommige situaties bekend worden in de gemeente zonder dat duidelijk is hoe de kerkenraad daarmee omgaat. Vaak is een kerkenraad eerst lange tijd bezig met pastoraat en zonodig stille censuur achter de schermen. En er zijn ook situaties waarin hij nooit verder komt dan die stille censuur, deze na verloop van tijd weer 'stil' opheft of zelfs geen vrijmoedigheid heeft om ertoe over te gaan. Want het gaat soms om schrijnende omstandigheden, waarbij wij te maken kunnen hebben met positieve broeders en zusters die merkbaar de Here dienen en liefhebben. De gemeente merkt in zulke gevallen dus niets. Mensen die denken dat wij verruiming van de tuchtpraktijk voorstaan, hebben onze bedoeling niet gepeild. Wij zien juist dat er al een soort ruimere praktijk is. En wij zijn bezorgd over de ondermijnende effecten daarvan op anderen in de gemeente. Daarom stelden wij juist die nieuwe maatregel van tucht voor. Niet als vervanging van de afhouding van het avondmaal, maar als aanvulling voor situaties waarin een publiek signaal nodig is, terwijl dit via de bestaande tuchtroute niet of nog niet gegeven kan worden.

Natuurlijk, er zijn ook mensen die zeggen: zonde is zonde, dus je moet altijd afhouden van het avondmaal, en iemand kan nog zo christelijk lijken en leven, als hij op één punt een verkeerde keus maakt, is het schijn. Komt hij op die keus niet terug, dan volgt afsnijding. Maar daarmee komen wij weer terecht in de buurt van het al eerder genoemde perfectionisme. Mensen worden in de gereformeerde kerken niet blijvend afgehouden en afgesneden om zonden of om verkeerde inzichten die zij te goeder trouw hebben, maar om verharding in de zonde, waaruit ongelof blijkt. Een kerkenraad hoort zich daarover een geestelijk oordeel te vormen. Juist omdat daarvan vaak geen sprake lijkt, is het begrijpelijk dat kerkenraden in sommige situaties van echtscheiding en hertrouw geen vrijmoedigheid hebben tot afhouding of tot verdere stappen in de censuur.

Hertrouwen

Een laatste punt van kritiek op ons rapport betreft onze omgang met volgende huwelijken na echtscheiding. Sommigen zijn bezorgd omdat wij ons spreken over de 'hardheid van het hart' (voortaan dus de invloed van zwakte, zonde en gebrokenheid) ook daarop betrekken. Maar zoals de kerkenraad zich soms neerlegt bij een echtscheiding *zonder deze goed te keuren*, zo kan hij zich volgens ons soms ook moeten neerleggen bij een volgend huwelijk. En zoals soms een echtscheiding het minste van twee kwaden lijkt, zo kan dat ook het geval zijn bij een volgend huwelijk. Wij wijzen bijvoorbeeld op de situatie van een heel jonge man of vrouw die na een ondoordacht gesloten huwelijk al spoedig weer gescheiden is. De weg van de navolging van Christus is volgens ons dan duidelijk. Maar tegelijk leert de ervaring dat ook oprechte christenen soms te zwak zijn om dit een leven lang vol te houden en verstrikt kunnen raken in nog veel ernstiger zonden. Of denk aan een moeder van een opgroeiend gezin die na haar scheiding in grote problemen komt en van wie de kinderen dreigen te ontsporen omdat de stabiliteit in huis verdween. Dan is het volgens ons denkbaar dat om het grotere kwaad van de ontsporende kinderen te voorkomen het kleinere kwaad van het tweede huwelijk gekozen wordt.

Anderen letten juist op een ander aspect van onze visie op hertrouwen. Zij vinden ons voorstel om volgende huwelijken nooit kerkelijk te bevestigen, erg onrechtvaardig. Er zijn toch ook mensen die er niets aan kunnen doen dat ze gescheiden zijn? En hebben mensen die opnieuw trouwen Gods zegen en de steun van de gemeente niet nodig?

Wij menen dat wij in de eerste plaats goede praktische argumenten hebben voor ons voorstel. Want in de huidige situatie moeten kerkenraden zich uitspreken over de vraag of hertrouw geoorloofd is. Eigenlijk zijn kerkenraden daartoe niet in staat. Want in de meeste gevallen kunnen ze de voorgeschiedenis van een echtscheiding niet zuiver reconstrueren. Dat brengt veel rechtsongelijkheid met zich mee. Er mogen mensen opnieuw trouwen, omdat er formeel sprake was van overspel, al was het een incident en blijven de achterliggende aanleidingen voor dat overspel uit beeld. En er worden huwelijksbevestigingen geweigerd omdat de geldende gronden niet aanwezig waren, terwijl er misschien jaren van moeite en strijd voorafgingen. De afspraak om volgende huwelijken nooit kerkelijk te bevestigen, zou veel onrecht voorkomen en kerkenraden verlossen van een verantwoordelijkheid die zij vaak niet kunnen waarmaken.

Tegelijk denken wij dat er ook in het licht van de Schrift iets te zeggen valt voor onze inzet. Volgende huwelijken na echtscheiding blijven in onze visie eigenlijk altijd achter bij Gods bedoeling, al zijn er situaties denkbaar waarin ongetrouwd blijven 'slechter' uitpakt. Maar je hebt elkaar voor Gods aangezicht beloften gedaan 'tot de dood ons scheidt'. Bij de beloften

past het niet om *terwijl de ander nog leeft*, nogmaals zulke beloften te doen, nu aan een derde. Bovendien zijn er ook concrete bijbelteksten die dit lijken te bevestigen. Wij kwamen in 1 Korintiërs 7:11 al Paulus' richtlijn tegen: ben je toch gescheiden en is verzoening niet mogelijk, blijf dan ongetrouwd. Uit de tekst zelf blijkt nergens dat dit alleen geldt voor bepaalde scheidingen. Die tweedeling hebben wij aangebracht vanuit onze gewoonte om te werken met vaste echtscheidingsgronden. Maar als wij gelijk hebben dat de Schrift zulke gronden niet bedoelt te geven, kunnen ze ook geen schiftende factor worden in de toepassing van Paulus' woord. En als de uitdrukking 'gebonden' in 1 Korintiërs 7 geen betrekking heeft op je binding aan je partner maar op de omgang met Jezus' gebod om niet te scheiden, kun je ook minder gemakkelijk zeggen dat je na zo'n scheiding dus vrij bent om weer te trouwen. Behalve op 1 Korintiërs 7 wijzen wij ook op Matteüs 5. Daar zegt Jezus: als je een weggezonden vrouw trouwt, pleeg je echtbreuk. In onze termen zou daar sprake zijn van kwaadwillige verlaten: een man stuurt zijn vrouw weg met een scheidbrief. Daar kan zij misschien wel niets aan doen. Wij zeggen dan in de Gereformeerde traditie: dus is zij vrij om te trouwen. Maar spreekt Jezus niet radicaler? Als zij in die situatie trouwt, noemt Hij dat echtbreuk. Dus ook dan wijst Jezus een tweede huwelijk af.

Wij beseffen goed dat onze visie strikter is dan binnen de Gereformeerde traditie tot nu toe gebruikelijk. En wij hebben juist op dit punt veel weerstand geproefd, niet in het minst van collega-predikanten die dit onbillijk vinden. Bovendien erkennen wij dat onze visie ook open vragen laat bestaan. Als na een echtscheiding de ene partner al wel opnieuw trouwde, moet je dan nog steeds de andere partner voorhouden dat dit niet is naar Gods bedoeling en kerkelijke bevestiging weigeren? En als je zoals wij doen met het oog op onze niet christelijke samenleving en wetgeving zo sterk pleit voor grotere betrokkenheid van de kerk bij de huwelijksvoorbereiding, - sluiting en – invulling, strijdt daarmee dan niet dat je kerkelijke bevestigingen weigert van huwelijken die je vervolgens toch moet erkennen als echte huwelijken?

Wij hopen dat rond dit voorstel alsnog eenstemmigheid en overtuiging zal groeien. Maar momenteel is dat duidelijk niet algemeen het geval. Het kan niet zo zijn dat de synode – gesteld al dat deze door ons overtuigd zou worden – op dit punt iets in de kerken verandert waarvoor de bedding van een gedeelde overtuiging ontbreekt. Daarom zullen wij in onze rapportage aan de synode enerzijds ons pleidooi overeind houden, maar tegelijk onze concrete voorstellen matigen. Kort gezegd komt het erop neer dat wij menen dat in situaties van volgende huwelijken waarin tucht geoefend wordt of de kerkenraad een openlijke afkeuring in het midden van de gemeente nodig acht, huwelijksbevestigingen niet mogen plaatsvinden. In andere situaties is die ruimte er wel. Wel vinden wij het ook als wij momenteel niet verder gaan dat dit, belangrijk om ook in zulke gevallen recht te doen aan de ernst van de breuk in het eerste huwelijk. Wij overwegen in dat verband de mogelijkheid om indien gepast elementen van boete en berouw publiek te laten doorklinken rond de bevestiging van zo'n huwelijk.

Ik rond deze artikelen af met de hoop en de bede dat ze misschien wat zaken opgehelderd hebben en zo het voortgaande gesprek rond echtscheiding en heel onze levensstijl zullen dienen.

Bijlage IV Het rapport 'Echtscheiding en hertrouwen?'

Zie apart document: Huwelijk en Echtscheiding Bijlage IV